

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK DİN MUSİKİSİ BİLİM DALI**

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ GELENEĞİNDE TEMCÎD

Doktora Tezi

Samet TENGİZ

Ankara, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK DİN MUSİKİSİ BİLİM DALI**

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ GELENEĞİNDE TEMCÎD

Doktora Tezi

Samet TENGİZ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatih KOCA**

Ankara, 2025

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ ve SANATLARI ANABİLİM DALI
TÜRK DİN MUSİKİSİ BİLİM DALI**

TÜRK DİN MÛSİKÎSİ GELENEĞİNDE TEMCÎD

Doktora Tezi

**Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Fatih KOCA**

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Fatih KOCA**
- 2- Prof. Dr. Bayram AKDOĞAN**
- 3- Prof. Dr. Mehmet TIRAŞCI**
- 4- Doç. Dr. Nurullah YAZAR**
- 5- Doç. Dr. Mustafa Necati BARIŞ**

Tez Savunması Tarihi: 19.06.2025

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Fatih KOCA danışmanlığında hazırladığım “Türk Din Mûsikîsi Geleneğinde Temcîd (Ankara, 2025)” adlı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 21.07.2025

Samet TENGİZ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	VII
TABLolar LİSTESİ	X
KISALTMALAR	XII
GİRİŞ	1
A. Araştırmanın Problemi	2
B. Araştırmanın Amacı	3
C. Araştırmanın Önemi	4
D. Araştırma Yöntemi	6
E. Araştırmanın Sınırlılıkları	8
F. Türk Din Mûsikîsi Türleri	8
F.1. Câmî Mûsikîsi Türleri	9
F.1.1. İbadet Öncesi İcra Edilen Câmî Mûsikîsi Türleri	10
F.1.2. İbadet Esnasında İcra Edilen Câmî Mûsikîsi Türleri	11
F.1.3. İbadet Sonrasında İcrâ Edilen Câmî Mûsikîsi Türleri	16
F.1.4. Önemli Gün ve Gecelerde İcrâ Edilen Câmî Mûsikîsi Türleri	17
F.2. Tekke Mûsikîsi Türleri	20
F.3. Ortak Türler	24
1. BÖLÜM: DİNÎ MÛSİKÎ TÜRÜ OLARAK TEMCÎD	26
1.1. Temcîd Kavramı, Kur'ân-ı Kerîm ve Hadislerdeki Kullanımı	26
1.1.1. Kur'ân-ı Kerîm'de Temcîd Kavramı	28
1.1.2. Hadis Kaynaklarında Temcîd Kavramı	30

1.2. Temcîdin Tarihsel Süreci.....	38
1.2.1. Temcîd Geleneğinin Ortaya Çıkmasına Zemin Hazırlayan Tarihsel Gelişmeler	38
1.2.1.1. Hz. Peygamber Dönemi (610-632)	39
1.2.1.2. Emevîler (41-132/661-750) ve Abbâsîler Dönemi (132-656/750-1258).....	42
1.2.2. Temcîdin Tür Olarak Ortaya Çıkması	45
1.2.2.1. Osmanlı Dönemi (1300-1922)	45
1.2.2.1.1. Osmanlı Arşiv Kayıtları	49
1.2.2.1.2. Hurufat Defterleri Kayıtları	51
1.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi (1923-2025)	55
1.3. Temcîd ve Münâcâtlara Dair Yapılan Tanımlar	58
1.3.1. Temcîdin Değişikliğe Uğraması	67
1.4. Temcîdin Uygulama Yeri ve Zamanı	68
1.4.1. Uygulama Yeri	68
1.4.2. Uygulama Zamanı	69
1.5. Temcîdin İcra Şekli	70
1.6. Temcîdin Güftekârları	74
1.7. Temcîdin Bestekârları	77
1.8. Temcîdin Yeniden Tanımlanması.....	78
2. BÖLÜM: ANADOLU'DA TEMCÎD.....	82
2.1. Şehirlere Göre Temcîd Uygulamaları	82
2.1.1. Adıyaman	82
2.1.2. Amasya.....	82
2.1.3. Ankara	83
2.1.4. Balıkesir	84

2.1.5. Burdur	84
2.1.6. Bursa	85
2.1.7. Çankırı.....	85
2.1.8. Çorum.....	86
2.1.9. Diyarbakır	86
2.1.10. Elazığ	87
2.1.11. Gaziantep.....	87
2.1.12. Hatay	87
2.1.13. İstanbul.....	88
2.1.14. Kahramanmaraş.....	88
2.1.15. Kastamonu.....	89
2.1.16. Kilis	90
2.1.17. Kütahya	90
2.1.18. Manisa.....	91
2.1.19. Mardin	91
2.1.20. Muş	91
2.1.21. Sakarya.....	92
2.1.22. Siirt	92
2.1.23. Sivas	93
2.1.24. Şanlıurfa	93
2.1.25. Tokat	93
2.1.26. Trabzon	94
2.2. Derlenen Temcîd Notaları ve İncelemeleri	94
2.2.1. İlâhi Bir Güneşsin	97

2.2.2. Allahümme Yâ Muhavvilel Hâl.....	101
2.2.3. Lütfun Dileriz Mevlâ.....	107
2.2.4. Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle	111
2.2.5. Yâ Müfettihal Ebvâb	116
2.2.6. Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle	120
2.2.7. Yâ Fettâhu Ya Rahim	125
2.2.8. Yâ Allah Yâ Kerîm Allah	129
2.2.9. Yâ Allah Kerîm Allah	135
2.2.10. Fahri Alem Göç Eyledi Dünyadan.....	140
2.2.11. Şeh-Remezan Geldi Bize	142
2.2.12. Hak Teâla Emreylemiş	144
2.2.13. Salavât - İnilt Yâ Riha's-Sabâ	146
2.2.14. Açıldı Cennetin Bâbı	149
2.2.15. Bugün Bize Bir Gün Geldi	154
2.2.16. Yâ Eyyühel Müştâkûn	156
2.2.17. Uyan Be Kardeşim	159
2.2.18. Yâ Âmine Büşrâkî	161
2.2.19. Allahümme Yâ Mühavvilel Hal	166
2.2.20. Salâ - Sakın Terki Edepten	168
2.2.21. Merhaba Ey Şehri Ramazan Merhaba	171
2.2.22. Mübarek Ramazan Geldi	175
2.2.23. Salâ	177
2.2.24. Her İşlerde Başta Gelen	179
2.2.25. Salâ - Ey Kardeş Yolcuyuz – Kafasına Dolmuş Saman.....	181

2.2.26. Tuğyân ile Ömrüm Geçti.....	186
2.2.27. Talib-i Hakk Olup.....	188
2.2.28. Teslim-i Ruh Ederken.....	190
2.2.29. Merhaba Ey Rahmet Ayı Ramazan.....	192
SONUÇ.....	196
KAYNAKÇA.....	200
EKLER	211
EK-1. Notaya Alınmamış Temcîd Olarak Zikredilen Güfteler.....	211
1. Balıkesir'in Dursunbey İlçesinde Okunan Temcîd Güftesi.....	211
2. Temcîd (Temicîd ve Salâlar)	211
3. Temcîd – Münâcât (Temicîd ve Salâlar).....	212
4. Temcîd (Temicîd ve Salâlar)	213
5. Temcîd (İlahî Mecnû'ası).....	213
6. Temcîd-i Bilâl-i Habeşî Radiyallâhu Anhu	215
EK-2. Notası Bulunan Temcîdler.....	216
1. Irak Temcîd ve Münâcât.....	216
2. Segâh Temcîd ve Münâcât	221
3. Irak Temcîd Salâsı.....	229
4. Sabâ Temcîd (Lâ İlâhe İllallâh)	231
5. Sabâ Temcîd (Vasıl Olmaz Kimse Hakk'a).....	233
6. Sabâ Temcîd (İşte Geldi İyd ü Edhâ).....	234
7. Sabâ Temcîd (Açıldı Çün Bezm-i Elest)	235
8. Sabâ Temcîd (Bağrımdaki Biten Başlar)	236
9. Sabâ Temcîd (Geydim Hırkayı).....	238

10. Acem Şuğûl (Temcîd)	239
11. Bestenigâr Temcîd (Mevlâ Dâim Allah Allah)	240
12. Nevâ Temcîd (Lâ İlâhe İllallah).....	241
13. Eviç Temcîd (Adem Oldum Bilmedim)	242
14. Hicaz Temcîd (Tedbirleri Elde İken).....	243
15. Hüseyinî Temcîd (Ya Celil Ya Cebbar).....	244
16. Uşşak Temcîd İlâhisi (Gafil Olma Bu Dünyada Gezersen)	245
17. Uşşak Temcîd İlâhisi (Cami’i Ümmiye).....	246
18. Sûznâk Temcîd İlâhisi (Bahçesinde Bülbül Şakır)	247
19. Sabâ Temcîd (Allâhümme Ya Hayy Ya Kayyûm).....	248
20. Sabâ Temcîd (Yâ Muhavvile’l-Hâl)	249
21. Hüzzam (Basit Sûznâk) Temcîd (Yâ Fettâhu Yâ Alîm).....	250
22. Hüseyinî Temcîd İlâhisi (Giderler Gazaya Çalarlar Satır)	254
23. Hüzzam Temcîd İlâhisi (Kerbela Bir Dağ İçinde)	255
24. Hüseyinî Temcîd İlâhisi (Arayı Arayı)	256
24. Segâh Temcîd İlâhisi (Şükür Yine Geldi).....	257
ETİK KURUL BELGELERİ	259
ÖZET	261
ABSTRACT.....	263

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türk Din Mûsikîsi geleneğinde önemli bir yere sahip olan temcîd uygulamasını kavramsal, tarihsel ve mûsikî yönleriyle ele almayı amaçlamaktadır. Özellikle Osmanlı döneminde zirve noktasına ulaşan temcîd uygulamaları günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Bu çalışmada, temcîdin ortaya çıkışı, gelişimi ve günümüzdeki uygulamaları; arşiv belgeleri, yazılı kaynaklar ve sözlü gelenek üzerinden çok yönlü olarak incelenmiştir.

Türk Din Mûsikîsi geleneğinde temcîdin kayda değer bir yere sahip olmasına karşın, bu konuda derinlemesine bir araştırmanın yapılmamış olması, kültürel ve dinî mûsikî literatürümüzde önemli bir eksiklik doğurmaktadır. Dolayısıyla hem geleneksel mirasımıza hem de dinî mûsikî sahasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle, bu çalışmanın yapılması zaruri görülmüştür.

Çalışmanın ismi “Türk Din Mûsikîsi Geleneğinde Temcîd” olarak belirlenmiştir. Bu başlığın tercih edilmesinin temel nedeni, temcîdin dinî mûsikî geleneğimizdeki önemli konumuna rağmen, bu konuda bütüncül ve müstakil akademik çalışmaların yok denecek kadar az olmasıdır. Mevcut literatürde temcîde ya çok sınırlı biçimde değinilmiş ya da geniş başlıklar altında kısmen ele alınmıştır. Bu çalışma ise, temcîd türünü hem kavramsal hem tarihsel hem de mûsikî boyutlarıyla derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla temcîd konusunun daha geniş bir çerçevede ele alınabilmesini sağlayacak bir zemin sunduğu için bu başlık tercih edilmiştir.

Bu çalışma; giriş, iki ana bölüm, sonuç, kaynakça ve ekler kısımlarından oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıkları açıklanmakta; ayrıca temcîdlerin dinî mûsikî içindeki yerini kavrayabilmek adına Türk Din Mûsikîsi türlerine kısaca değinilmektedir. Birinci bölümde, temcîdlerin dinî mûsikîdeki yeri belirlenmeye çalışılmış; kavramsal temelleri, Kur’ân ve hadis

kaynaklarındaki karşılıkları, tarihsel gelişimi, tanımları, icra biçimleri, bestekâr ve güftekârları incelenmiştir. Bu çerçevede temcîd türünün tarih içindeki dönüşümü değerlendirilmiş ve güncel bir temcîd tanımı önerilmiştir. İkinci bölümde ise elde edilen kaynaklar ve derlenen ses kayıtları ışığında, günümüzde Anadolu'nun hangi bölgelerinde temcîd icrasının sürdüğü tespit edilerek şehirlere göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca tarafımızca ses kaydından notaya alınan yeni temcîd örneklerine yer verilmiştir. Ekler kısmında ise; daha önce icra edilmiş fakat notaya alınmamış temcîd güfteleri ve yazılı kaynaklardan ulaşılan temcîd notalarına yer verilmiştir.

Bilgiye ulaşma yolculuğu, bireysel uğraşlar kadar, akademik rehberlik ve desteklerin de önemli olduğu canlı bir süreçtir. Bu çalışma, böyle bir süreç içerisinde devam etmiş ve nihai haline ulaşmıştır. Öncelikle, bu çalışmanın her aşamasında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, lisans eğitimimden lisansüstü eğitimimin sonuna kadar ilmî yolculuğumun her aşamasında daima yanımda olan kıymetli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Fatih Koca'ya minnettarlığımı ifade ederim. Kendisi, yalnızca akademik rehberliğiyle değil, mütevazı kişiliğiyle de örnek alınması gereken bir şahsiyet olarak her daim bana ilham kaynağı olmuştur. Hoca-öğrenci ilişkisinin ötesine geçen, samimi bir muhabbet bağına dayanan bu irtibat, akademik ve icra gelişimime olduğu kadar şahsî ufkuma da katkıda bulunmuştur. Bu vesile ile kendisine en derin minnet ve saygılarımı arz ederim.

Bu çalışmamın oluşmasındaki süreç içerisinde tez izleme komitesinde bulunan, kendisinden ve çalışmalarından ziyadesiyle faydalandığım, lisans eğitimimden bu yana akademik desteklerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Bayram Akdoğan'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca akademik hayatımın her alanında şahsımı yalnız bırakmayan, maddî ve mânevi olarak desteklerini esirgemeyen, akademik çalışmalar konusunda kendisini her daim örnek aldığım hocam Prof. Dr. Mehmet Tıraşçı'ya şükranlarımı arz ederim.

Tez jürisinde kıymetli katkılarıyla çalışmama önemli yönlendirmelerde bulunan ve tez konusunun ötesinde de hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Nurullah Yazar ve Doç. Dr. Mustafa Necati Barış hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmam sırasında ne zaman kendisine danışsam bütün yoğunluğu içerisinde zaman ayırıp her seferinde âlicenaplığını gösteren kıymetli Dr. Vahdettin Şimşek'e müteşekkirim. Bu çalışmanın yanı sıra, mesleki hayatımda da her zaman destek veren, mesai arkadaşlığının ötesinde samimi ve içten muhabbeti ile her zaman yanımda olan dostum Ar. Gör. Cihat Ekiz'e minnettarlığımı ifade ederim. Ayrıca çalışmama yaptığı katkıların yanında dostluğunu ve arkadaşlığını her zaman hissettiğim Ar. Gör. Ümit Döngel'e teşekkür ederim.

Hayatımın her alanında ve bu günlere gelmemde ciddi emekleri olan, maddî ve mânevi olarak hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan ailemin her bir üyesine minnetimi ifade ederim. Ayrıca, akademik çalışmaların getirdiği yoğun tempoya ve zorluklara rağmen, sabrı ve anlayışıyla bana her zaman destek olan, bu yolculuğum sırasında karşılaştığım zorlukları birlikte göğüslediğimiz, fedakârlığıyla bu süreci benim için daha kolay hale getiren, katkıları paha biçilmez olan sevgili eşim Sena Tengiz'e sonsuz teşekkürlerimi ifade ederim.

Samet Tengiz

Ankara, 2025

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Derlenen Temcîdler Listesi	94
Tablo 2. “İlâhî Bir Güneşsin” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	100
Tablo 3. “Allahümme Yâ Muhavvilel Hâl” İsimli Eserin Değerlendirmesi	106
Tablo 4. “Lütfun Dileriz Mevlâ” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	110
Tablo 5. “Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	115
Tablo 6. “Yâ Müfettihal Ebvâb” İsimli Eserin Değerlendirmesi	119
Tablo 7. “Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	124
Tablo 8. “Yâ Fettâhu Yâ Rahîm” İsimli Eserin Değerlendirmesi	128
Tablo 9. “Yâ Allah Yâ Kerîm Allah” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	134
Tablo 10. “Yâ Allah Kerîm Allah” İsimli Eserin Değerlendirmesi	139
Tablo 11. “Fahri Alem Göç Eyledi Dünyadan” İsimli Eserin Değerlendirmesi	141
Tablo 12. “Şeh-Remezân Geldi Bize” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	143
Tablo 13. “Hak Teâla Emreylemiş” İsimli Eserin Değerlendirmesi	145
Tablo 14. “İnilte Yâ Rîha’s-Sabâ” İsimli Eserin Değerlendirmesi	148
Tablo 15. “Açıldı Cennetin Bâbı” İsimli Eserin Değerlendirmesi	153
Tablo 16. “Bugün Bize Bir Gün Geldi” İsimli Eserin Değerlendirmesi	155
Tablo 17. “Yâ Eyyühel Müştâkûn” İsimli Eserin Değerlendirmesi	158
Tablo 18. “Uyan Be Kardeşim” İsimli Eserin Değerlendirmesi	160
Tablo 19. “Yâ Âmine Büşrâkî” İsimli Eserin Değerlendirmesi	165
Tablo 20. “Allâhümme Yâ Muhavvilel Hal” İsimli Eserin Değerlendirmesi	167
Tablo 21. “Salâ – Sakın Terki Edepten” İsimli Eserin Değerlendirmesi	170
Tablo 22. “Merhaba Ey Şehr-i Ramazân Merhaba” İsimli Eserin Değerlendirmesi....	174
Tablo 23. “Mübârek Ramazân Geldi” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	176
Tablo 24. “Salâ” İsimli Eserin Değerlendirmesi	178

Tablo 25. “Her İşlerde Başta Gelen” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	180
Tablo 26. “Salâ - Ey Kardeş Yolcuyuz – Kafasına Dolmuş Saman” İsimli Eserin Değerlendirmesi	185
Tablo 27. “Tuğyan İle Ömrüm Geçti” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	187
Tablo 28. “Talib-i Hakk Olup” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	189
Tablo 29. “Teslim-i Ruh Ederken” İsimli Eserin Değerlendirmesi.....	191
Tablo 30. “Merhaba Ey Rahmet Ayı Ramazan” İsimli Eserin Değerlendirmesi	195

KISALTMALAR

a.s.	: Aleyhi's-selam
b.	: Bin (Türkçe: Oğul)
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
bs.	: Baskı
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
h.	: Hicri
Hız.	: Hazreti
m.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
ö.	: Ölümü
r.a.	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
s.a.s	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
sy.	: Sayı
t.y.	: Tarih yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

GİRİŞ

İnsanoğlunun yaratılışından bugüne kadar gelen mûsikînin ilk tezahürü, insanın kendini ifade etme şekli olan sesler yoluyla ortaya çıkmıştır. Mûsikî, zamanla gelişerek günümüzdeki şeklini almış ve insanların atan kalp ritminden ses tonlamasına kadar her anında varlığını korumuştur. Aynı zamanda doğanın döngüsü içerisinde her zaman mûsikî var olmuştur.

Mûsikî kelimesinin, köken itibarı ile Eski Yunanca'da “mousike” kelimesinden türediği ve daha sonra Latince “musica” kelimesine dönüştüğü bilinmektedir. Zamanla çeşitli dillerde “music, musik, muzik, mûsikâ, mûsikî” gibi farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır.¹ Günümüze kadar mûsikînin terim olarak çeşitli mûsikîşinaslar ve filozoflar tarafından birçok tanımla yapılmakla beraber kısaca, canlılar üzerinde etki uyandıran ve uyumlu seslerden oluşan bir sanat dalı olarak açıklayabiliriz.

Mûsikî, farklı coğrafya ve kültürlerin etkisinde kalarak değişmiş ve şekillenmiştir. Bu çalışmada ele alınacak olan temcîdler, Türk Mûsikîsi içerisinde yer alan Türk Din Mûsikîsi alanı altında incelenmiştir.² Türklerin dinî mûsikî uygulamalarının İslamiyet'in kabul edilmesi ve yayılması ile birlikte değişip gelişerek günümüze ulaştığı bilinmektedir.³ Türkler, Hz. Peygamber'in Müslümanlara öğrettiği Kur'ân-ı Kerîm

¹ Ahmet Hakkı Turabi, “Mûsikî”, *Türk Din Mûsikîsi (El Kitabı)*, ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 11.

² Fatih Koca ve Ahmet Hakkı Turabi, “Câmi Mûsikîsi”, *Türk Din Mûsikîsi (El Kitabı)*, ed. Ahmet Hakkı Turabi, 1. Baskı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 95.

³ Mehmet Tıraşçı, “Türk Din Mûsikîsi Tarihi”, *Türk Din Mûsikîsi*, ed. Mehmet Tıraşçı (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023), 2.

tilâveti, ezân gibi türleri icra etmelerinin yanı sıra Hz. Peygamber'e olan sevgilerine binaen birçok dinî mûsikî türü icra etmişlerdir.

Türk Din Mûsikîsi, zamanla gelişmiş, icra edildiği mekâna bağlı olarak câmi ve tekke mûsikîsi olmak üzere iki farklı başlık altında incelenmiştir. Bu çalışmanın konusu olan temcîd, câmi mûsikîsi başlığı altında ele alınmış, özellikle ramazan ayında ve mübarek gecelerde müezzinler tarafından minâreden okunan bir tür olarak tanımlanmıştır.⁴

Hadis kaynaklarında, Hz. Peygamber döneminde Bilâl-i Habeşî tarafından vakit ezânı dışında sahur vakti ezân okunduğuna dair rivayet bulunmaktadır.⁵ Bu ezânın namaz vaktini haber vermekten ziyade farklı bir amaçla icra edilmiş olması dikkat çekicidir. Ezânın sahur vaktinde okunması günümüz temcîd uygulaması ile benzerlik göstermektedir. Bu konu çalışmanın ilerleyen bölümünde tartışılacaktır.

Temcîdler zamanla farklı evreler geçirerek günümüze ulaşmıştır. Özellikle Osmanlı döneminde icra edilen temcîdler zamanla gelişerek ve aynı zamanda değişerek günümüzdeki şeklini almıştır. Her ne kadar birçok sebeple unutulmaya ve kaybolmaya yüz tutmuş olsa da halihazırda Anadolu'nun pek çok yöresinde bu uygulamayla karşılaşmak mümkündür.

A. Araştırmanın Problemi

Günümüzde farklı coğrafyalarda okunmakla birlikte neredeyse unutulma noktasına gelen temcîdlerin, tamamen ortadan kaybolmaması adına Anadolu coğrafyasında araştırılarak derlenmesi ihtiyacının olduğu açıkça görülmektedir.

⁴ Fatih Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 2. Baskı (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017), 42.

⁵ Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid İbn Mace, *Sünen-i İbn Mâce* (Daru'r-Risaletü'l-Âlemiyye, 2009), Ebvâbu'l-Ezân ve's-Sünnet Fihâ 1/453.

Yapılan alışmalar incelendiğinde, kısmen belirli bölgeler ele alınmasına rağmen, bütüncül bir yaklaşımla bu konunun araştırılmadığı görülmüştür. Türk Din Müsikîsi geleneğinde temcîdlerin çok önemli bir yere sahip olması ve konuyla ilgili olarak kapsamlı bir araştırmanın yapılmamış olması, hem kültür ve medeniyetimiz hem de dinî müsikîmiz açısından büyük bir eksiklik olduğu kanısını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla geleneğimizde önemli bir boşluğu dolduracağını düşünerek böyle bir çalışmanın yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Bu çalışmada, her araştırmada olduğu gibi, belirli sorulara yanıt aranmaktadır. Ana problem cümlesi “Türk Din Müsikîsi’nde temcîdin yeri nedir, tarihsel uygulamaları nasıldır?” şeklinde belirlenmiştir. Ayrıca, Türk Din Müsikîsi’nde temcîdlere dair şu temel sorulara yanıt aranmıştır: Temcîd ilk olarak hangi şekilde ne zaman ortaya çıkmış, tarihsel süreçte nasıl bir gelişim göstermiştir? Hz. Peygamber döneminden günümüze kadar temcîd uygulamaları kesintisiz devam etmiş midir? Söz konusu uygulama kesintisiz devam etmişse başlangıçtan günümüze kadar hangi şekillerde karşımıza çıkmaktadır? Türk Din Müsikîsi açısından temcîd yeniden tanımlanabilir mi, tanımlanırsa nasıl açıklanabilir? Temcîd geleneği Anadolu’nun hangi bölgelerinde uygulanmıştır ve uygulanmaya devam etmektedir? Günümüze kadar gelen temcîd örnekleri nelerdir?

B. Araştırmanın Amacı

Temcîdler varlığını yitirme noktasına gelse de Anadolu’nun farklı coğrafyalarında, özel gün ve gecelerde çeşitli amaçlarla okunmaktadır. Geleneğimizde günümüze kadar okuna gelen temcîdler bugüne kadar kapsamlı bir çalışmaya konu olmamıştır. Bu çalışmada, öncelikle temcîdleri daha iyi anlamak için kelime kökleri, tarihsel süreci ve daha önce bu konuya dair yapılmış tanımların sunulması hedeflenmektedir. Ayrıca günümüz Anadolu coğrafyasında okunan temcîdlerin notaya aktarılması, bu vesileyle belleklerden silinmesinin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Böylece Türk Din Müsikîsi

icracılarına bir başvuru metni hazırlanmış ve Türk kültürü ile geleneğimizin canlılığını koruması yolunda önemli bir adım atılmış olacaktır.

C. Araştırmanın Önemi

Câmi Mûsikîsi türlerinin genellikle meşk edilerek yani sözlü kültür yoluyla günümüze kadar ulaştığını söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında söz konusu türlerin unutulmayla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Son zamanlarda yapılan çalışmalar, Türk Din Mûsikîsi türleri genelinde unutulmaya yüz tutmuş eserlerin tamamen ortadan kalkmasını engellemek ve gelecek nesillere dinî mûsikî geleneğini en iyi şekilde aktarmak gayesine matuf olarak birtakım çalışmalar yapılmıştır. Sözlü kültür geleneği aracılığıyla canlılığını koruyan temcîdlerin de bu gaye doğrultusunda akademik çalışmalara konu edilerek kayıt altına alınması zorunludur. Aksi takdirde dinî mûsikî geleneği içerisinde temcîdlerin, yok olmayla karşı karşıya kalması kaçınılmaz olacaktır.

Bu konudaki kaynaklar incelendiğinde temcîd dışında birçok dinî mûsikî türü hakkında çalışma yapıldığını görmek mümkündür. Temcîd özelinde bakıldığı zaman bu konu hakkında kapsamlı bir çalışmanın olmadığı, yapılan çalışmaların da daha çok kelime ve terim anlamlarıyla ilgili kısa bilgilerden veya günümüze ulaşmış ve notaya alınmış birkaç eserden ibaret olduğu görülmektedir. Örneğin Cemaleddin Server Revnakoğlu tarafından *Tarih Konuşuyor* adlı dergide “Minare Musikimizde Temcidler”⁶ isimli bir makale kaleme alınmış, temcîd üzerine yapılan çalışmaların neredeyse tamamında bu eser kaynak gösterilmiştir. Bu makale dışında Suphi Ezgi *Ameli ve Nazari Türk Mûsikîsi* adlı

⁶ Cemaleddin Server Revnakoğlu, “Minâre Mûsikîmizde Temcidler”, *Tarih Konuşuyor*, 1967, 2996-3000.

eserinde temcîd ile ilgili kısa bilgiler verip, notaya alınmış bir temcîd eseri nakletmiştir.⁷ Ayrıca Ubeydullah Sezikli tarafından *TDV İslâm Ansiklopedisi* için “Temcîd”⁸ adlı bir madde kaleme alınmıştır. Söz konusu maddede temcîdin tanımı yapılmış, nasıl icra edildiği açıklanmış ve günümüze hangi temcîdlerin ulaştığı hakkında bilgiler verilmiştir. Bu kaynaklar dışında yapılan çeşitli tezlerin içerisinde temcîd ile ilgili kısa açıklamalara yer verilmiştir.⁹ Ayrıca Eren Köksal tarafından “Amasyalı Fahri Müezzîn Hacı Yunus Atak Beyefendi’den Derlenen Amasya İlahileri ve Temcid Kültürü (Ziyaret Kasabası Örneği)”¹⁰ ve Ferdi Koç tarafından “Türk Din Musikisinde Temcidler ve Sakarya İli Taraklı İlçesinde Okunan Temcîd Örnekleri”¹¹ adı altında özel olarak belirli bölgelere ait temcîd örnekleri sunulmuştur.

Sunulan bu örneklerin çok az sayıda olması ve içerisinde verilen bilgilerin sınırlı olduğu aşîkârdır. Yapılacak olan bu çalışma ile Anadolu’da tüm temcîd uygulamaları

⁷ Suphi Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Musikisi* (İstanbul: İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, 1940), 3/67.

⁸ Ubeydullah Sezikli, “Temcîd”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011).

⁹ Bkz. Recep Tural, “Türk-Din Mûsikîsinde Na’t, Tesbih ve Temcidler” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994); Hacer Aktaş, “Osmanlı’da Mübarek Gün ve Gecelerde Dinî Mûsiki” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).

¹⁰ Eren Köksal, “Amasya’lı Fahrî Müezzîn Hacı Yunus Atak Beyefendi’den Derlenen Amasya İlahileri ve Temcid Kültürü (Ziyaret Kasabası Örneği)”, *Geçmiş (Geçmişten Günümüze Uluslararası Dini Musiki Sempozyumu, Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017)*, 67-91.

¹¹ Ferdi Koç, “Türk Din Mûsikîsi’nde Temcidler ve Sakarya İli Taraklı İlçesinde Okunan Temcid Örnekleri”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/23 (2011), 59-74.

araştırılacak ve bu kültürün tekrar gün yüzüne çıkarılması sağlanacaktır. Bu açıdan bakıldığında bu çalışma, Türk Din Mûsikîsi alanına önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir.

D. Araştırma Yöntemi

Çalışmamızın sorularına cevap vermek için öncelikle temcîdlerle ilgili tüm kaynaklar doküman incelemesi yöntemi ile taranmıştır. Döküman incelemesi, belirli bir konu veya araştırma sorusunu anlamak amacıyla yazılı kaynakların sistematik olarak analiz edilmesidir. Bu yöntem, mevcut literatürü gözden geçirerek, verilerin ve bilgilerin derlenmesiyle yeni bulgular elde etmeyi sağlar. Bilimsel çalışmalarda, döküman incelemesi, hipotezlerin test edilmesi ve teori geliştirilmesi için önemli bir araçtır.¹² Bu yöntemle elde edilen veriler ile literatürde temcîdin kavramsal anlamları, İslâm dîninin iki temel kaynağı olan Kur’ân-ı Kerîm ve hadis kaynaklarında nasıl yer aldığı, tarihsel süreci ve Türk Din Mûsikîsi’ndeki yeri açıklanmaya çalışılmıştır. Kur’ân-ı Kerîm’de konu ile ilgili ayetler tespit edilmiş, meal ve tefsir kaynaklarından faydalanılarak incelemelerde bulunulmuştur. Ayrıca “Kütüb-i Sitte” olarak bilinen hadis kaynakları değerlendirmeye alınmıştır. İslam tarihine dair konuya ışık tutan Arapça ve Türkçe eserler taranmış, temcîd ile ilgili veriler tespit edilip çalışmaya dâhil edilmiştir. Bunların yanı sıra Arapça-Türkçe ve Osmanlıca-Türkçe sözlükler incelenmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi taranarak temcîd türüne dair belgelere ulaşılmıştır. Son olarak konuyla ilgili yayınlanan kitap ve makalelerin yanında “ulusal tez merkezi” sitesinde bulunan lisansüstü tezlerden faydalanılmıştır.

¹² Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 12. Baskı (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021), 187-88.

Araştırmanın bir sonraki kısmında nitel araştırma deseni çerçevesinde mülakat (görüşme) yoluyla veriler toplanmıştır. Nitel araştırma deseni, sosyal bilimlerde katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini ve duygularını derinlemesine anlamak için kullanılan bir yöntemdir. Bu desen, esnek bir yaklaşım sunarak araştırmacının katılımcılarla etkileşimde bulunmasına ve verileri bağlam içinde yorumlamasına olanak tanır. Nitel araştırmalar, genellikle küçük örneklem gruplarıyla yürütülür ve içerik analizi gibi yöntemlerle veriler değerlendirilir. Mülakat görüşme tekniği, nitel araştırmalarda veri toplama için yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Bu teknik, araştırmacının katılımcılarla yüz yüze ya da uzaktan gerçekleştirdiği yapılandırılmış veya yapılandırılmamış görüşmeleri içerir. Mülakatlar, derinlemesine bilgi elde etmeyi sağlar ve katılımcıların bakış açılarını, deneyimlerini ve duygularını daha iyi anlamaya yardımcı olmaktadır.¹³ Söz konusu araştırma deseni ve yöntemi çerçevesinde Anadolu'nun farklı yerlerinde okunan temcîdler tespit edilip kayda alınmış ve derlemesi yapılmıştır. Anadolu'da güncel olarak uygulanan ya da yakın tarihte uygulanmış temcîd icraları çeşitli yöntemlerle tespit edilmiştir. Öncelikle Türkiye'nin farklı şehirlerindeki üniversitelerde dinî mûsikî alanında görev yapan hocalar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde görev yapan ve dinî mûsikî ile ilgilenen din görevlileri ile irtibata geçilmiştir. Ayrıca farklı şehirlerde görev yapan il müftüleri ile görüşülmüş konu ile ilgilenen şahıslar hakkında bilgi edinilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde farklı temcîd örneklerine rastlanılmıştır. Bu kapsamda derlenen eserler notaya alınarak değerlendirilmesi yapılmıştır.

¹³ John W. Creswell, "Nitel Çalışma Tasarımı", içinde *Nitel Araştırma Yöntemleri (Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni)*, çev. Ayfer Budak ve İbrahim Budak (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013), 42.

Eserlerin derlemesi yapılırken, kaynak kişi ve derleyen bilgileri Ubeydullah Sezikli tarafından kaleme alınan “Dinî Mûsikî Derleme Kültürü Üzerine: Anadolu ve Balkanlar Örneği” başlıklı makaleye göre yazılmıştır.¹⁴

Araştırmanın son kısmında, farklı kaynaklarda yer alan temcîd notaları “Mus2” programı kullanılarak tek bir formatta yeniden yazılmıştır. Ayrıca daha önce notası bulunmayan ve tarafımızca ses kayıt yöntemi kullanılarak tespit edilen eserler Arel-Ezgi-Uzdilek notasyon sistemi baz alınarak notaya alınmıştır.

E. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmamız kapsamında câmi mûsikîsi türü olarak bilinen temcîdlerin dinî mûsikî tarihindeki yeri ele alınmıştır. Ayrıca temcîdlerin Anadolu’daki varlığı hakkında araştırma yapılmıştır. Günümüzde artık uygulanmayan fakat daha öncesinde icra edilen eserler çalışmaya dâhil edilmiştir. Günümüzde halen uygulanan bölgeler belirlenip, derleme yapılmıştır. Çalışma, Türkiye’nin bütün bölgelerini kapsamakla beraber temcîdlerin uygulandığı hali hazırdaki bütün şehirler araştırılmış ve icra yapılan bölgeler ilgili bölümde başlıklandırılmıştır. Tezimizle doğrudan ilgili olmasa da dolaylı yoldan ilgisi bulunan diğer dinî mûsikîsi türleri de ele alınmış, temcîdin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır.

F. Türk Din Mûsikîsi Türleri

Çalışmamızın konusu olan temcîdlerin Türk Din Mûsikîsi’ndeki yerini ortaya koyabilmek için temcîd dışında kalan diğer türleri de kısaca açıklamak gerekecektir. Daha

¹⁴ Ubeydullah Sezikli, “Dinî Mûsikî Derleme Kültürü Üzerine: Anadolu ve Balkanlar Örneği”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22/3 (2018), 1657-68.

önce Türk Din Mûsikîsi'ne dair birçok tasnif yapılmıştır.¹⁵ Bu çalışmada Prof. Dr. Fatih Koca tarafından kaleme alınan *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*¹⁶ isimli eserde yapılan tasnif esas alınacaktır. Bu çerçevede Türk Din Mûsikîsi, “Câmi Mûsikîsi”, “Tekke Mûsikîsi” ve “Ortak Türler” başlıkları altında sınıflandırılmıştır. “Câmi Mûsikîsi” türleri de kendi içerisinde ibadet öncesinde, ibadet esnasında, ibadet sonrasında ve ibadet dışında önemli gün ve gecelerde icra edilen câmi mûsikîsi türleri olarak dört şekilde ele alınmıştır. Söz konusu eserin kavramsal yapısına genel olarak sadık kalınmış olmakla birlikte, bazı durumlarda yazarın sunduğu çerçevenin dışına çıkmıştır. Örneğin, bu çalışmada “form” kavramı yerine “tür” kavramı tercih edilmiştir.

F.1. Câmi Mûsikîsi Türleri

Câmi Mûsikîsi türleri insan sesine dayalı olarak, enstrüman kullanmadan icra edilmektedir.¹⁷ Bunun yanında genellikle irticâli (doğaçlama) olarak ve aynı zamanda makam kurallarına riayet edilerek uygulanmaktadırlar. Çoğunlukla Arapça güftelerin yer aldığı câmi mûsikîsinde takva, ubûdiyet ve duâ hakimdir.¹⁸

¹⁵ Bkz: Ahmet Hakkı Turabi, ed., *Türk Din Musikisi (El Kitabı)*, 1. Baskı (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017); Bayram Akdoğan, *Örneklerle Türk Din Mûsikîsinde Formlar* (Ankara, 2010); Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*; Mehmet Tıraşçı, ed., *Türk Din Mûsikîsi*, 1. Baskı (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023).

¹⁶ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 41.

¹⁷ Nuri Özcan, “Dinî Mûsikî”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1994), 359.

¹⁸ Koca ve Turabi, “Câmi Mûsikîsi”, 72.

F.1.1. İbadet Öncesi İcra Edilen Câmî Mûsikîsi Türleri

Bu başlık altında câmide ibadete başlamadan önce icra edilen dinî mûsikî türlerinden bahsedilecektir. Daha çok irticâli olarak okunan bu türler sırasıyla ezân, salâ ve temcîd-münâcâttır.

Ezân

Kelime anlamı itibari ile “*bildirmek*”¹⁹ demek olan ezân, namaz vakitlerini insanlara duyurmak amacıyla günde beş vakit, belirli bir makamda, irticâli (doğaçlama) şekilde minâreden okunan dinî mûsikînin bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ezân, farz olan beş vakit namazdan önce okunmasının yanında, cuma namazı sırasında imam hutbeye çıkmadan önce de okunmaktadır.

Tarih boyunca vakitlere göre farklı ezân makamları tertip edilmesine rağmen bugün Anadolu’da sırasıyla, sabâ, uşşak, rast, segâh ve hicaz makamları tercih edilmiştir. Makamların belirli bir düzene göre uygulanması zaruri değildir. Çoğunlukla ezânı okuyan müezzinlerin kendi istek ve becerilerine göre bir makam belirlemeleri söz konusudur.²⁰

Salâ

Arapçada “*duâ*” anlamına gelmektedir.²¹ Günümüzde özellikle cenâze haberini vermek amacıyla ve cuma namazından bir saat önce minârelerden belirli bir makamda okunan, Hz. Peygamber’e selâm ve duâ içeren güftelerden oluşan bir dinî mûsikî türüdür. Günümüze ulaşan farklı makamlarda salâ türünde eserler olsa da bu eserler kısmen icra

¹⁹ Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhît* (Beyrut: Müessetu’r-Risale, 2005), 1175.

²⁰ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 40.

²¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab* (Kahire: Dârü’l-Maârif, t.y.), 28/2490.

edilmektedir. Anadolu’da genel olarak hüseyini makamında, müezzinin mûsikî bilgisi dâhilinde doğaçlama bir şekilde okunmaktadır.

Temcîd ve Münâcât

Temcîd, sözlüklerde “*senâ etmek, yüceltmek*”, “*sabaha karşı minarelerden okunan duâ*” olarak tanımlanır.²² Münâcât ise sözlük anlamı itibarıyla “*bir sırrı paylaşmak, fısıldamak, Allah’a yalvarma ve duâ etme*”²³ anlamına gelmektedir.

Çalışmamızın konusu temcîd ve münâcâtlar olması hasebiyle bu konu ilerleyen bölümlerde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

F.1.2. İbadet Esnasında İcra Edilen Câmi Mûsikîsi Türleri

Bu başlık altında, câmilerde ibadetin başladığı andan sonuna kadar devam eden bölümde uygulanan dinî mûsikî türleri incelenecektir.

Kur’ân-ı Kerîm Tilâveti

Dinî mûsikî türü olarak Kur’ân-ı Kerîm tilâveti, tecvid kurallarına uymak suretiyle anlamını bozmadan âyetlerin mûsikî ile okunmasıdır. Kur’ân okurken dikkat edilmesi gereken en önemli husus icra edilen makamların kıraat kaidelerinin önüne

²² Şemseddin Samî, *Kâmûs-ı Türkî* (Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1899), 437; Ferit Develioğlu, ed., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2013), 1250.

²³ Muhsin Macit, “Münâcât”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2020), 563; Abdulkârim Koçin, “Dîvan Şiirinde Münâcât” (Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, 1998), 1.

geçmemesidir.²⁴ Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerîm tilâvetinde mûsikî bilgisinin yanında kıraat kaidelerinin de bilinmesi gerekmektedir. Ayrıca dikkat edilmesi gereken başka bir durum da çok nağme ve fazlaca makam geçkisi yapmaktan kaçınmaktır.²⁵

Kâmet (İkâmet)

Kelime anlamı olarak “*ayağa kalkmak*” anlamına gelmektedir.²⁶ Farz namazlardan önce ezân lafızlarının belirli bir makamda ezândan daha seri bir şekilde icra edilmesidir. Esasında, ezân ile kâmet (ikâmet) arasında oldukça fazla benzerlikler bulunmaktadır. Bununla birlikte, her biri farklı bir işlev ve anlam taşımakta ve hatta kâmete ezândan farklı olarak “hayye ale’l-felâh” ifadesinden sonra “kad kâmeti’s-salâh (namaz başladı)” ifadesi eklenmektedir.²⁷

İmâmet

Kelime anlamı olarak “*önderlik, liderlik, imamlık*” demek olan imâmet,²⁸ dinî mûsikî terimi olarak cemaatle kılınan farz namazlarda, imamın namazın başında tekbir

²⁴ Mehmet Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları* (İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2019), 87.

²⁵ Koca ve Turabi, “Câmi Mûsikîsi”, 74.

²⁶ *Lisânü’l-‘Arab*, 42/3781.

²⁷ M. Ekrem Karadeniz, *Türk Musikîsinin Nazariye ve Esasları* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 164.

²⁸ *Lisânü’l-‘Arab*, 2/133; Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 24.

almasından, namazın bitiminde selam vermesine kadar cemaatin duyacağı bir şekilde okuduğu bütün sözleri mûsikî ile icra etmesidir.²⁹

Müezzinlik ve Cumhur Müezzinliği

Cemaatle kılınan namazlarda, ezândan başlayıp namazın tamamen sonlanmasına kadarki süre içerisinde ezân, kâmet, tesbihat vb. icraların belirli bir makam çerçevesinde uygulanmasına müezzinlik, bunu uygulayan kişiye müezzin adı verilmektedir.

Cumhur müezzinliği, müezzinliğin birden fazla müezzinin katılımı ile topluca veya karşılıklı olarak icra edilmesinden ibarettir.

Mahfel Sürmesi (Mahfel Tesbihleri)

Mahfel kelimesi, “büyük câmilerde pâdişah ve müezzinler için ayrılmış yüksekçe ve parmaklıklı yer” olarak açıklanmaktadır.³⁰ Burada kullanılan “sürme” kelimesinin ne anlama geldiği konusunda net bir ifade olmamakla beraber, sözlükte “*takip etmek*” anlamında kullanıldığı görülmüştür.³¹ Buradan hareketle müezzinlerin mahfel sürmesini icra ederken cemaatin de bu icraya eşlik etmesi yani sözleri aynı şekilde takip etmesinden kaynaklı “*sürme*” ifadesinin kullanılmış olması muhtemeldir.

Dinî mûsikî türü olarak mahfel sürmesi, özellikle mübarek gün ve gecelerde namazın ardından müezzinler tarafından -cemaatin de eşlik etmesi ile- besteli bir şekilde icra edilen ve beş bölümden oluşan bir eserdir. Mahfel tesbihleri olarak da ifade edilen bu türün bestekârı Abdulganî Gülşenî (ö. 1117/1705) olarak bilinmektedir.³²

²⁹ Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dinî Mûsikî Ders Notları*, 89.

³⁰ M. Baha Tanman, “Mahfil”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2003), 331.

³¹ Cem Dilçin, *Yeni Tarama Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983), 196.

³² Zekâi Kaplan, *Dinî Mûsikî Dersleri* (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), 55.

Suphi Ezgi eserin notasını yayımlamış fakat Fatih Koca tarafından eser gözden geçirilerek toplu şekilde uygulanabilir hale getirilmiş ve tekrar yayımlanmıştır.³³ Bu sayede mahfel sürmesinin daha fazla icra edilmesi ve herkes tarafından bilinmesine katkı sağlanmıştır.

Hutbe ve Cuma Gülbankı

Hutbe, cuma ve bayram namazlarında imamın minbere çıkarak herhangi bir konuda makamsız ve usulsüz bir şekilde belirli bir tonlama ile konuşması demektir.³⁴ Cuma gülbankı ise, hutbeden önce müezzin tarafından herhangi bir makam uygulamaksızın Hz. Peygamber’e salât ü selâm getirmesi ve duâ etmesinden ibarettir.

Tardiyye

Sözlükte “*razı olsun*” anlamına gelmekle birlikte, dinî mûsikî türü olarak, Cuma ve bayram namazlarında hutbe okunduğu esnada dört halifenin, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’in anılmasıyla beraber müezzinin yüksek sesle ve belirli bir melodik yapı ile “*radiyallahu anhüm*” demesidir.³⁵

Terâvih Tertibi

Terâvih kelimesi “*tervîha*” kelimesinin çoğulu olmakla birlikte “*dinlendirmek*” manasında açıklanmıştır.³⁶ Dinî Mûsikî türü olarak terâvih tertibi, ramazan ayında,

³³ Fatih Koca, “Abdülğânî Gülşenî’nin Cumhûr Müezzinliği Tertîbi ‘Mahfel Sürmesi’”, *Rast Müzikoloji Dergisi* 5/1 (2017), 1523-34.

³⁴ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 47.

³⁵ Koca, 47; Kaplan, *Dinî Mûsikî Dersleri*, 71.

³⁶ Saffet Köse, “Teravîh”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011), 482.

câmilerde, cemaatle kılınan terâvih namazlarının her dört rekâtının farklı makamla kılınması anlamına gelmektedir. Enderûn usûlü terâvih olarak da bilinen bu tür, genellikle, sırasıyla ısfahan, sabâ, hüseyini, eviç, acemaşiran makamlarında icra edilmektedir.³⁷ Bununla birlikte günümüzde birçok farklı tertip ortaya çıkmıştır. Bu tertipler çeşitli yörelerde halen uygulanmaktadır.³⁸

Tekbîr

“Allah’ı yüceltmek” anlamına gelen tekbîr,³⁹ bayram hutbeleri esnasında, Kurban Bayramı günleri farz namazlardan sonra bireysel veya toplu olarak belirli bir makam örgüsü içerisinde icra edilen türdür.⁴⁰ Günümüzde farklı İslâm coğrafyalarındaki Müslümanlar tarafından da bilinen ve en çok okunan, segâh makamında bestelenen eserin Buhûrizâde Mustafa İtrî’ye (ö. 1711) ait olduğu aktarılmaktadır.⁴¹

Telbiye

Kelime anlamı “*çağrıda bulunana cevap vermek, bir davete icabet etmek*” olarak ifade edilmiştir.⁴² Dinî mûsikîde, Müslümanlar tarafından ihrama girildikten sonra

³⁷ Tıraşcı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, 90.

³⁸ Hüseyin Akpınar, “Şanlıurfa’da Terâvih Mûsikîsi”, *Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, sy 10 (2011), 12-13.

³⁹ *Lisânü’l-‘Arab*, 42/3807.

⁴⁰ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 49.

⁴¹ Koca ve Turabi, “Câmi Mûsikîsi”, 89.

⁴² el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhît*, 133; Salim Ögüt, “Telbiye”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011), 396.

Kâbe'ye doğru gidilirken, usulsüz olarak besteli bir şekilde icra edilen bir tür olarak açıklanmaktadır.⁴³ Segâh makamında bestelenmiştir.

Salavât

Salânın dışında, Hz. Peygamber'e selâm ve duâ güftelerini içerisinde barındıran besteli bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴⁴ Câmilerde, tekkelerde, mevlid merasimlerinde ve terâvih namazı arasında okunduğu bilinmektedir.⁴⁵ Müslümanlar arasında en yaygın olarak bilinen salavât, segâh makamında Buhûrizâde Mustafa Itri tarafından bestelenen salât-ı ümmiyedir.⁴⁶

F.1.3. İbadet Sonrasında İcrâ Edilen Câmi Mûsikîsi Türleri

Tesbîh

Sözlükte, “*Hakk’ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme*” manasında açıklanmaktadır.⁴⁷ Terim anlamı itibari ile namazların sonunda, “Sübhânallah”, “Elhamdülillah” ve “Allâhuekber” ifadelerinin okunmasıdır. Özellikle selâtin câmi denilen Osmanlı sultanlarının yaptırdıkları câmilerde müezzinlerin yüksek sesle ve belirli bir makamda icra ettikleri bilinmektedir.⁴⁸

⁴³ Tıraşcı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, 91.

⁴⁴ Tıraşcı, 91.

⁴⁵ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 51.

⁴⁶ Tıraşcı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, 91.

⁴⁷ Metin Yurdağür, “Tesbih”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2011), 528.

⁴⁸ Ali Kemal Belviranlı, *Mûsikî Rehberi -Dînî Mûsikî-* (Nedve Yayınları, 1975), 60.

İstiğfar

“Allah’tan günahlarının bağışlanmasını isteme, tövbe etme”⁴⁹ anlamına gelmektedir.

Dinî mûsikîde, besteli veya bestesiz olarak icra edilen, içerisinde “Estağfirullah” ifadesinin yer aldığı güftelerden oluşan bir türdür.⁵⁰

F.1.4. Önemli Gün ve Gecelerde İcrâ Edilen Câmi Mûsikîsi Türleri

Mevlîd

Sözlükte, “*insanın doğduğu zaman ve mekân*”⁵¹ şeklinde tanımlanırken, İslâmî terminolojide Hz. Peygamber’in doğumu için kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır.⁵² Dinî mûsikî türü olarak ise Hz. Peygamber’in doğumu öncesi meydana gelen olayları, velâdeti sırasında ortaya çıkan hâdiseleri, peygamberlik öncesi ve sonrasında yaşanan meseleleri, miraç hadisesi ve vefatını konu alan eserlerin bir makam örgüsü içerisinde icra edilmesidir.⁵³

Mevlîd olarak çok sayıda eser kaleme alınmış ve okunmuştur. Bunlardan en yaygın olanı Süleyman Çelebi’nin (ö. 825/1422) kaleme aldığı *Vesîletü’n-Necât* isimli eserdir. Söz konusu bu eser 17. yüzyılda Bursalı Sekban (ö. ?) tarafından bestelenmiş, fakat bu

⁴⁹ Adil Bebek, “Mağfiret”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2003), 313.

⁵⁰ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 51.

⁵¹ Ahmet Özel, “Mevlid”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2004), 475.

⁵² Koca ve Turabi, “Câmi Mûsikîsi”, 97.

⁵³ Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, 92.

beste günümüze ulaşmamıştır.⁵⁴ Günümüzde belirli bir makamda, doğaçlama olarak icra edilmektedir.

Muhammediyye

Hz. Peygamber'in ve diğer peygamberlerin hayatlarının, mucizelerinin konu olduğu manzum bir eser olarak kaynaklarda geçmektedir.⁵⁵ En yaygın olarak bilinen Muhammediyye, Malkaralı Yazıcıoğlu Mehmed (ö. 855/1451) tarafından kaleme alınmıştır. Bu eserin birçok farklı kişi tarafından bestelendiği ve icra edildiği aktarılmaktadır.⁵⁶

Na't-ı Peygamber

Na't, “*bir şeyi överek anlatma, methetme*” şeklinde tanımlanmıştır.⁵⁷ Hz. Peygamber'in güzel vasıflarını, Türkçe, Arapça veya Farsça olarak anlatan ve çeşitli makamlarda besteli veya bestesiz şekilde icra edilen eserler olarak bilinmektedir.⁵⁸

Ta'rîf

Kelime anlamı olarak “*iyice anlatmak, bildirmek*”⁵⁹ gibi anlamlara gelmektedir. Dinî mûsikî terimi olarak, Hz. Peygamber'in insânî özellikleri ile fiziksel ve ruhsal yapısının ses ile ifade edilmesi demektir.⁶⁰

⁵⁴ Nuri Özcan, *Türk Din Mûsikîsi Ders Notları* (İstanbul, 2001), 37.

⁵⁵ Akdoğan, *Örneklerle Türk Din Mûsikîsinde Formlar*, 101.

⁵⁶ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 53.

⁵⁷ Mustafa Çiçekler, “Na't”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2006), 435.

⁵⁸ Bayram Akdoğan, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri* (Ankara: Bilge Ajans, 2010), 240.

⁵⁹ *Lisânü'l-'Arab*, 32/2898.

⁶⁰ M. Yaşar Kandemir, *Şemâil-i Şerîf Şerhi* (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015), 25.

Günümüze ulaşan bir ta‘rîf bestesinin olmaması ve türün herkes tarafından kolayca icra edilmesinin sağlanması amacıyla Fatih Koca tarafından kalıp nağmelerle bestelenmiştir. Ta‘rîf türünün bestelenmesi, özellikle kandil gecelerinde icra edilmesi ve dinî mûsikî kültürünün devam etmesi açısından önem arz etmektedir.⁶¹

Mirâciyye

Türk Mûsikîsinin en büyük türlerinden biri olarak karşımıza çıkan mirâciyye, kelime anlamı olarak, “*çıkacak yer, merdiven çıkma*”⁶² gibi anlamlara gelmektedir. Hz. Peygamber’in miraca çıkmasını anlatan manzum mûsikî eserlerine dinî mûsikîde mirâciyye denilmektedir.⁶³ Recep ayının 27. gecesinde gerçekleşen miraç hâdisesinden dolayı günümüzde câmilerde bu gecede Miraç Kandili kutlanmaktadır. Kutbunnâyî Osman Dede (ö. 1142/1729) tarafından bestelenen mirâciyyenin, Miraç Kandili gecelerinde icra edildiği bilinmektedir.

Regâibiyye

Regâib kelimesi, “*rağibe*” kökünden türemiş olup “*oldukça rağbet edilen şey*”⁶⁴ manasına gelmektedir. Hz. Peygamber’in anne ve babasının birbirlerine layık temiz eşler olduklarını, ahlaklarını, evliliklerini konu alan, Regâip gecesinde nağmeli bir şekilde

⁶¹ Fatih Koca, “Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak ‘Ta’rîf’ ve Ta’rîf Bestesi”, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 1/4 (2020), 636-61.

⁶² *Lisânü’l-‘Arab*, 32/2870.

⁶³ Akdoğan, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, 247.

⁶⁴ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhît*, 90; Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, 329.

okunan dinî mûsikî türüdür. Regâib Kandili Recep ayının ilk Perşembe günü idrak edilmektedir.⁶⁵

Salâhî Dede (ö. 1197/1783) tarafından kaleme alınan eser, Na‘lîzâde İbrahim Efendi (ö. 1180/1766) tarafından bestelenmiş fakat günümüze ulaşmamıştır. Beyitlerin önünde yer alan makamlar dikkate alınarak Fatih Koca tarafından tekrar bestelenmiş ve dinî mûsikî sahasına kazandırılmıştır.⁶⁶

Ferâciye

Şanlıurfa, Mardin, Şırnak ve Siirt gibi Güney Doğu Anadolu şehirlerinde bir kimsenin üzüntüsünü gidermek, ferahlık ve kurtuluş için minârelerden okunan dinî mûsikî türüdür. Genellikle duâ niyeti ile okunmakla birlikte öncesinde tekbir ve salavât icra edildiği bilinmektedir.⁶⁷

F.2. Tekke Mûsikîsi Türleri

Tekke mûsikîsi, câmi mûsikîsinden kısmen farklıdır. Câmilerde icra edilen mûsikîde herhangi bir enstrüman kullanılmazken, tekkelerde özellikle zikir esnasında çeşitli enstrümanlar kullanılmaktadır.

Tekkeler dinî mûsikînin gelişmesine önemli katkı sağlamışlar ve bu doğrultuda dinî mûsikînin önemli türleri tekkelerde bestelenmiş ve icra edilmiştir.⁶⁸ Aynı zamanda

⁶⁵ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 57.

⁶⁶ Fatih Koca, “Salahî Dede’nin Regâibiyye’sinin Yeniden Bestelenmesi”, *Turkish Studies* 13/2 (2018), 543-72.

⁶⁷ Hüseyin Akpınar, “Bir Câmî Mûsikîsi Formu Ferâciye”, *İSTEM* 6/11 (2008), 189-94.

⁶⁸ Ahmet Çakır, “Tekke Mûsikîsi”, *Türk Din Mûsikîsi (El Kitabı)*, ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 106.

bestelenen eserlerin bir sonraki nesillere aktarılmasında da tekkeler önemli bir role sahip olmuşlardır.

İsm-i Celâl

Her tarikatta farklı bir şekilde olmak üzere Allah'ın isminin belirli bir nağme ile zikir esnasında okunması anlamına gelmektedir.⁶⁹ Lafza-i Celâl olarak da bilinir.⁷⁰

Na't-ı Mevlânâ

Dinî mûsikîde, Hz. Peygamber için yazılmış methiyelerin belirli bir makam ve usûl çerçevesinde besteli veya bestesiz bir biçimde icra edilen eserler anlamına gelmektedir.⁷¹ Günümüzde bilinen ve güftesi Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye, bestesi de Buhûrizâde Mustafa İtri'ye ait olan eser özellikle mevlevî âyinlerinin başında okunmaktadır.⁷²

Mevlevî Âyini

Mevlevî tekkelerinde dervişlerin ayakta semâ etmesi sırasında icra edilen mûsikîye mevlevî âyini denilmektedir. Güftesi genellikle Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled'e ait eserlerden seçilmektedir. Türk Mûsikîsi'nin sanat yönü ağır basan türlerinden biri olduğu

⁶⁹ Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, 98.

⁷⁰ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 59.

⁷¹ Koca, 59.

⁷² Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi, Akademik Klasik Türk Sanat Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü* (Ankara: Orient Yayınları, 2006), 97.

bilinmekte, icrası yaklaşık bir saat sürmektedir.⁷³ Günümüze kadar 130 adet mevlevî âyini bestelendiği aktarılmaktadır.⁷⁴

Mevlevî âyini öncelikle na‘t-ı şerif okunması ile başlar. Ardından neyzen başı tarafından baş taksim yapılır. Daha sonra mutrip heyeti⁷⁵ tarafından peşrev, dört selamdan oluşan âyinin okunmasından sonra da son peşrev ve yürük semâi icra edilir. Neyzen tarafından son taksim yapıldıktan sonra aşr-ı şerif ve gülbankla uygulama sona erer.⁷⁶

Durak

Sesli zikir yapılan tekkelerde kelime-i tevhid zikrinden sonra ism-i celâl zikrine geçilmeden zâkir tarafından farklı makamlarda ve serbest bir şekilde icra edilen dinî mûsikî türüdür. Zikri durdurmak için okunduğundan bu isim verilmiştir.⁷⁷

Mersiye

Sözlükte, “*bir kimsenin ölümünden sonra onun iyiliklerini, meziyetlerini ve ölümünden duyulan acıyı dile getirmek için yazılan eserler*”⁷⁸ şeklinde açıklanmaktadır. Dinî mûsikî türü olarak, özellikle Kerbelâ şehitleri ve Hz. Hüseyin hakkında kaleme alınmış olan şiirlerden bestelenen eserler olarak tanımlanabilir.⁷⁹

⁷³ Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, 98.

⁷⁴ Akdoğan, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, 259.

⁷⁵ Mutrip: Bir mûsikî aleti çalan kimse. Bkz: Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 1363.

⁷⁶ Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, 99.

⁷⁷ Çakır, “Tekke Mûsikîsi”, 107.

⁷⁸ Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 1321.

⁷⁹ Çakır, “Tekke Mûsikîsi”, 109.

Nefes

Bektâşî şâirleri tarafından kaleme alınmış ve Bektâşî tekkelerinde icra edilen farklı makam ve usûllerde bestelenmiş ilâhilere nefes adı verilmektedir. İlâhilerden kısmen farklı olan nefesler, basit nağmelerle bestelenmiş, içerisinde Hz. Peygamber'in yanı sıra Hz. Ali'ye de övgüler barındıran güftelerden oluşan eserlerdir.⁸⁰

Savt

Lugatte, “ses, sedâ” anlamı verilmiştir.⁸¹ Dinî mûsikîde, küçük melodik cümlelerden oluşan, özellikle Gülşenî tarikatlarında zikir esnasında okunan eserlere verilen isimdir.⁸²

Nevbe

Tekkelerde, ritim sazlarının ve hânendelerin katılımı ile bayramlarda ve kandillerde icra edilen törenlere verilen isimdir. Nevbe aynı zamanda bu törenlerde icra edilen ritim sazları için de kullanılmıştır.⁸³

Gülbank

Farsça bir kelime olan gülbank, “gülün sesi, bülbül şakıması” anlamına gelmektedir.⁸⁴ Tekkelerde, tarikat toplantılarında, dinî ve resmî olan bazı törenlerde belirli bir makamla okunan duâ anlamında kullanılmaktadır.⁸⁵

⁸⁰ Akdoğan, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, 269-70.

⁸¹ Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 837.

⁸² Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 61.

⁸³ Çakır, “Tekke Mûsikîsi”, 124.

⁸⁴ Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lugat: Gencineî Güftar Ferhengi Ziya* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1984), 3/1686.

⁸⁵ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 62.

F.3. Ortak Türler

Dinî mûsikî türleri arasına giren, fakat bizzat câmi veya tekke mûsikîsi olarak nitelendirilmeyen türler bulunmaktadır. Her iki mekânda da icra edilen bu türler arasındaki fark, tekkelerde enstrüman, câmilerde ise sadece insan sesinin kullanılmasıdır.

İlâhi

İlâhi kelimesi, “Allah’la ilgili, Allah’a âit, Allah’tan gelen” gibi anlamlara gelmektedir.⁸⁶ Dinî mûsikî türleri içerisinde en yaygın olan ilâhi, içerisinde dinî ve tasavvufî duyguları barındıran, çeşitli makamlarda ve usûllerde bestelenmiş eserlere verilen isimdir.⁸⁷ Günümüzde neredeyse herkes tarafından az çok bilinen ilâhiler, konusuna göre farklı amaçlarda bestelenmişlerdir. Bunlardan bazıları, Ninni (Çocuk) İlâhileri, Mektep İlâhileri, Düğün İlâhileri, Asker İlâhileri, Derviş İlâhileri vb. şekliendir.⁸⁸

Tevşih

Sözlükte “zinetlendirmek”⁸⁹ anlamına gelen tevşih, dinî mûsikîde, Hz. Peygamber’in doğumuna dair övgüleri veya miraç hadisesini içinde barındıran, mevlîd ve mîrâciyye aralarında icra edilmesi için bestelenen eserler olarak tanımlanmaktadır.⁹⁰

⁸⁶ Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 160.

⁸⁷ Akdoğan, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, 219.

⁸⁸ Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dinî Mûsikî Ders Notları*, 102-6.

⁸⁹ Mehmed Salahi, *Kâmûs-ı Osmânî (İnceleme-Tıpkıbasım)* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019), 2/167.

⁹⁰ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 64.

Şuğul

Kelime olarak, “iş, uğraşacak şey” şeklinde tarif edilmektedir.⁹¹ Türk bestekârlar tarafından Türk mûsikîsi makam ve usûl kâideleri dikkate alınarak bestelenen, güftesi Arapça olan ilâhiler anlamına gelmektedir.⁹²

Kasîde

Allah, Hz. Peygamber, din ve devlet büyüklerini öven sözlerin yanında, İslam dininin ibadet ve ahlak konularından bahseden güftelerin belirli bir makam veya çeşitli makamlarda doğaçlama usulle icra edilmesi demektir.⁹³ Güftenin durumuna göre zemin, zaman, meyan ve karar bölümlerinden oluşmaktadır. Samimiyet, huşû ve vecd ile dinî mûsikînin tavrı dikkate alınarak okunmalıdır.⁹⁴

⁹¹ Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 779.

⁹² Tıraşçı, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, 106.

⁹³ Mehmet Öncel, “Türk Din Mûsikîsinde Kasîde Formu (Hafız Emin Işık Örneği)”, *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/12 (2018), 309.

⁹⁴ İsmail Hakkı Özkan, “Kasîde”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2001), 566.

1. BÖLÜM:

DİNÎ MÛSİKÎ TÜRÜ OLARAK TEMCÎD

Bu bölümde dinî mûsikî türü olarak temcîd incelenecektir. Öncelikle temcîd kelimesi etimolojik olarak ele alınacak, çeşitli sözlüklerden faydalanılarak kelimenin anlamları açıklanacaktır. Ayrıca Kur’ân-ı Kerîm’de ve hadis kaynaklarında bu kelimelerin hangi şekillerde geçtiği ortaya koyulacaktır. Daha sonra temcîdin tarihsel süreci ele alınacak, çeşitli tarih kaynaklarından yararlanılarak Hz. Peygamber’den günümüze kadar nasıl şekillendiği üzerinde durulacaktır. Devamında günümüze kadar yapılan temcîd tarifleri incelenecek, zamanla değişikliğe uğrama sebepleri ele alınacaktır. Ayrıca temcîd türünün nerede ve ne zaman uygulandığına dair bilgiler verilecektir. Sonunda ise yapılan değerlendirmeler neticesinde temcîd tanımının günümüzde nasıl olması gerektiği hususunda öneride bulunulacaktır.

1.1. Temcîd Kavramı, Kur’ân-ı Kerîm ve Hadislerdeki Kullanımı

Temcîd kelimesinin etimolojik olarak tahlil edilmesi, kullanıldığı bağlamların daha iyi kavranmasını sağlayacaktır. Temcîd kelimesi arapçada “مَجْدَ (mecedde)” fiilinden türemiştir. *Mcd* (مَجْدَ), kelime itibarıyla “bolluk, genişlik ve bir şeyin nihai haddine ulaşması” gibi anlamlara gelmektedir.⁹⁵ Fakat bu kelimenin söz konusu anlamlarından çok mecâzi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Mecâzi olarak “şeref ve cömertliğe erişmek, şan, azamet” vb. anlamları sıkça karşımıza çıkmaktadır.⁹⁶ Kelimenin mecâzi olarak kullanımının artması asıl anlamını yitirmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla mecâzi anlamı zamanla asıl anlamının önüne geçtiğini söylemek mümkündür.

⁹⁵ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-Muhît*, 318.

⁹⁶ el-Fîrûzâbâdî, 318.

“مَجْدَ (mecedde)” fiilinin “كُرْمَ (kerume)” bâbına benzer “مَجْدَ (mecude)” şeklinde bir kullanımının da olduğu bilinmektedir.⁹⁷ Dolayısıyla “مَجْدَ (mecedde)” fiilinin birinci mastarı “مَجْدًا (mecden)”, ikinci mastarı ise “مَجَادَةٌ (mecâdetün)” şeklinde gelir. Cömertliğe nail olan kişiye “مَاجِدَ (mâcid)” yahut “مَجِيدَ (mecîd)”⁹⁸ denir. “مَاجِدَ (mâcid)” ism-i fâili birinci mastardan türerken “مَجِيدَ (mecîd)” ism-i fâili ikinci mastardan türemektedir.⁹⁹

Bazı lügat alimleri *mcd* kökünün *şrf* (شَرَفَ), *hsb* (حَسَبَ), *krm* (كُرْمَ) kökleriyle anlam yakınlığına, hatta bu yakınlığın ötesinde belirgin bir anlam benzerliğine sahip olduğunu ifade etmişler, aralarındaki farkın yalnızca küçük nüanslardan ibaret olduğunu vurgulamışlardır. *şrf* (شَرَفَ) ve *mcd* (مَجْدَ) kökleri kişinin davranışlarından ziyade soyundan gelen bir asalet söz konusu olduğunda kullanılırken, *hsb* (حَسَبَ) ve *krm* (كُرْمَ) köklerindeki asalet daha çok kişinin şahsında olduğunda kullanılmaktadır.¹⁰⁰ Dolayısıyla *mcd* (مَجْدَ) fiiline en yakın anlam olarak *şrf* (شَرَفَ) fiilini vermek mümkündür.

Mcd (مَجْدَ) fiilinden ism-i fâil olarak türeyen *mecîd* kelimesi de sözlükte “asil, şerefli ve cömert olan kişi” anlamında kullanılmaktadır. Esmâ-i hüsnâ arasında bulunan ve Yüce Allah’a nispet edildiğinde *mâcid* ile aynı anlama gelen *mecîd* kelimesi “yetkinliğin karşıtı olan her türlü nitelikten münezzeh, lütuf ve ikramı bol” olarak açıklanmaktadır.¹⁰¹

⁹⁷ Muhammed Murtazâ Zebîdî, *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, 1994, 9/150.

⁹⁸ “مَجِيدَ” aynı zamanda “Celîl” ve “Vehhâb” anlamlarını kendisinde toplayan Allah Teâlâ’nın isimlerindendir. (Bkz. Zebîdî, 9/151.)

⁹⁹ Zebîdî, 9/151.

¹⁰⁰ *Lisânü’l-‘Arab*, 46/4138.

¹⁰¹ Bekir Topaloğlu, “Mecîd”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (Ankara, 2013), 238.

Mcd kökünün etimolojik tahlilinden hareketle “temcîd” kelimesi, “senâ etmek, ta’zîm etmek, tekrîm etmek” gibi anlamlara gelmektedir. Aynı zamanda çalışmamızı da ilgilendiren ve dinî bir terim olarak lügatlerde “sabaha karşı minârelerden okunan duâ” şeklinde de kullanılmıştır.¹⁰² Çoğu zaman minârelerde sahur vaktinde okunduğu için “temcîd” kelimesinin yerine “sahur” kelimesinin de kullanılması, söz konusu iki dinî terim arasında anlam bakımından yakınlık olduğunu göstermektedir.¹⁰³

Sözlüklerde temcîd kelimesine dair verilen anlamlar açıklamış olmakla birlikte, âyet ve hadislerdeki kullanımlarına da değinilmesi, anlamının daha iyi kavranmasına katkı sağlayacaktır. Buradan hareketle Kur’ân-ı Kerîm ve hadis kaynaklarında temcîd kavramı ile bağlantılı örnekler aktarılacaktır.

1.1.1. Kur’ân-ı Kerîm’de Temcîd Kavramı

Temcîd kelimesi, Kur’ân-ı Kerîm’de bizzat geçmemekle beraber, kelimenin kökü “mecîd” olarak dört farklı ayette geçmektedir. Mecîd kelimesi, Hûd Sûresi’nin 73. ayetinde “Allah’ın şanının yüceliği” anlamında kullanılmıştır.

﴿قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحْمَتُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ (٧٣)﴾

*“Melekler, ‘Allah’ın emrine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir.’ dediler.”*¹⁰⁴

¹⁰² Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 437.

¹⁰³ Salahi, *Kâmûs-ı Osmânî (İnceleme-Tıpkıbasım)*, 2/147.

¹⁰⁴ Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, 12. Baskı (Ankara: DİB Yayınları, 2011), Hûd 73.

Çeşitli tefsir kaynakları incelendiğinde, söz konusu ayette geçen “mecîd” kelimesinin benzer anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. “Şeref ve kerem sahibi kimse”,¹⁰⁵ “şanlı olan ve kerîm olan”¹⁰⁶ şeklinde açıklanmıştır.

Kâf Sûresi birinci ayetinde, Kur’ân-ı Kerîm’in şerefli ve yüce olduğu ifade edilmektedir.

﴿ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ (١)﴾

“Kâf. Şerefli Kur’ân’a andolsun ki”¹⁰⁷

Kâf Sûresi’nde geçen mecîd kelimesi ile ilgili tefsir kaynaklarında Kur’ân-ı Kerîm’in şerefi diğer kitapların hepsinden büyük olduğu ve mânâsını bilip kendisiyle amel edeni şerefliendiren şanlı bir kitap olduğu zikredilmiştir.¹⁰⁸ Ayrıca farklı bir kaynakta mecîd kelimesi “şanlı ve şerefli Kur’ân” şeklinde açıklanmıştır.¹⁰⁹

Burûc Sûresi 15. ve 21. ayetlerinde de mecîd kelimesini görmekteyiz. 15. ayette Allah’ın şanının yüceliğini ve 21. ayette Kur’ân’ın şerefli ve yüce olduğu anlamı çıkarılmaktadır.

¹⁰⁵ Fahrüddîn er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu’l-Gayb*, çev. Suat Yıldırım vd. (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002), 13/74.

¹⁰⁶ Yusuf Şevki Yavuz, ed., *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî Te’vîlâtü’l Kur’an Tercümesi*, çev. S. Kemal Sandıkçı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 7/231.

¹⁰⁷ Altuntaş ve Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Kâf 1.

¹⁰⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Umut Matbaası, t.y.), 7 /226.

¹⁰⁹ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsîri*, çev. Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya (İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996), 7/525.

﴿ ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ (۱۵) ﴾

“Hayır, o (yalanlamakta oldukları kitap) şanı yüce bir Kur’ân’dır.”¹¹⁰

﴿ بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ (۲۱) ﴾

“Arş’in sahibidir, şanı yüce olandır.”¹¹¹

Burûc Sûresi’nin 15. ve 21. ayetleri tefsir kaynaklarında incelendiğinde mecîd kelimesinin benzer şekilde açıklandığı görülmektedir. “Şanı yüce, şerefli” anlamları kullanılmıştır.¹¹² Özellikle 21. ayette Kur’ân’ın çok şerefli olduğundan bahsedilmektedir.¹¹³

Genel olarak bakıldığında mecîd kelimesi tefsir kaynaklarında benzer anlamlarda kullanılmıştır. Çalışmamızla bağlantılı olarak, temcîd kelimesiyle aynı kökten gelen mecîd kelimesi “şanı yüce, övülmeye layık, şerefli” gibi anlamlara gelirken, temcîd kelimesi de “ululama, övme” anlamlarında kullanılmıştır. Dinî mûsikî türü olarak temcîd ise Allah’a yapılan duâ ve niyazlar anlamında kullanılmaktadır. Buradan hareketle, kelimenin kökü açısından Kur’ân’da geçen mecîd kelimesi ile benzer şekilde ifade edildiği gözlenmektedir.

1.1.2. Hadis Kaynaklarında Temcîd Kavramı

Hadis kaynaklarını incelediğimizde temcîd kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’de olduğu gibi “mecîd” formunda karşımıza çıktığı görülmektedir. Bu noktada Tirmîzî ve İbn

¹¹⁰ Altuntaş ve Şahin, *Kur’an-ı Kerim Meâli*, Buruc 21.

¹¹¹ Altuntaş ve Şahin, Buruc 15.

¹¹² Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 9/101.

¹¹³ er-Râzî, *Tefsîr-i Kebîr Mefâtîhu’l-Gayb*, 23/48.

Mâce'nin Allah'ın 99 ismi bağlamında naklettiği hadis zikredilmektedir. İlgili hadiste Allah'ın 99 isminden biri olan el-Mecîd, “şerefi üstün, nimeti sonsuz”¹¹⁴ anlamına gelmektedir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): "إِنَّ لِلَّهِ تَعَالَى تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْمًا مِائَةً غَيْرَ
وَاحِدَةٍ مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ. هُوَ لِلَّهِ لَدَى لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ
السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمُنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الْغَفَّارُ الْقَهَّارُ الْوَهَّابُ
الرَّزَّاقُ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الْخَافِضُ الرَّافِعُ الْمُعِزُّ الْمُدِلُّ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ
الْحَكَمُ الْعَدْلُ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ الْحَلِيمُ الْعَظِيمُ الْغَفُورُ الشَّكُورُ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ الْحَفِيفُ
الْمُقِيتُ الْحَسِيبُ الْجَلِيلُ الْكَرِيمُ الرَّقِيبُ الْمُجِيبُ الْوَسْعُ الْحَكِيمُ الْوَدُودُ الْمُجِيدُ الْبَاعِثُ
الشَّهِيدُ الْحَقُّ الْوَكِيلُ الْقَوِيُّ الْمَتِينُ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ الْمُخْصَى الْمُبْدِئُ الْمُعِيدُ الْمُخْيِي الْمُمِيتُ
الْحَيُّ الْقَيُّومُ الْوَاحِدُ الْمَاجِدُ الْوَاحِدُ الصَّمَدُ الْقَادِرُ الْمُقْتَدِرُ الْمُقَدِّمُ الْمُؤَخِّرُ الْأَوَّلُ الْآخِرُ
الظَّاهِرُ الْبَاطِنُ الْوَالِي الْمُتَعَالَى الْبَرُّ التَّوَبُ الْمُنتَقِمُ الْعَفُوُّ الرَّءُوفُ مَالِكُ الْمُلْكِ ذُو الْجَلَالِ
وَالْإِكْرَامِ الْمُقْسِطُ الْجَامِعُ الْغَنِيُّ الْمُغْنَى الْمَانِعُ الضَّارُّ النَّافِعُ النُّورُ الْهَادِي الْبَدِيعُ الْبَاقِي

الْوَارِثُ الرَّشِيدُ الصَّبُّورُ".¹¹⁵

¹¹⁴ Mehmed Emin Özafşar vd., ed., *Hadislerle İslam*, 4. Baskı (İstanbul: DİB Yayınları, 2020), 1/227.

¹¹⁵ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi*, 3. Baskı (Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975), Ebvâbü'd-De'vât 3507.

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.s) şöyle buyurmuştur:

*“Allah’ın, yüzden bir eksik, doksan dokuz ismi vardır. Kim bu isimleri (öğrenip gereğiyle amel ederek) sayarsa, cennete girer. (Bu isimler şunlardır): O, kendisinden başka ilâh olmayan Allah, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü’min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bâri, el-Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbîd, el-Bâsıt, el-Hâfid, er-Râfî’, el-Muizz, el-Müzill, es-Semî’, el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-Alî, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukîr, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mücîb, el-Vâsi’, el-Hakîm, el-Vedûd, **el-Mecîd**, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübdi, el-Muîd, el-Muhyî, el-Mümîr, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî, el-Müteâlî, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntekım, el-Afîv, er-Raûf, Mâlikü’l-mülk, Zü’l-celâli ve’l-ikrâm, el-Muksit, el-Câmi’, el-Ganî, el-Muğnî, el-Mâni’, ed-Dârr, en-Nâfî’, en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî’, el-Bâkî, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr.”*¹¹⁶

Mecîd kelimesi aynı zamanda, özellikle namazda selam vermeden önce okunan “Allahümme salî” ve “Allahümme bârik” dualarının içinde “hamîdün mecîd” olarak Kütüb-i Sitte’nin hepsinde karşımıza çıkmaktadır. Bunları her kitaptan birer örnek vermeyle yetineceğiz.

¹¹⁶ Özafşar vd., *Hadislerle İslam*, 1/219.

”أَبُو حُمَيْدٍ السَّاعِدِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَتَاهُمْ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ فَقَالَ

رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا صَلَّيْتَ

عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ

مَجِيدٌ.” 117

Ebû Humeyd es-Sâ'idî radiyallahu anh şöyle dedi:

Ashâb-ı kirâm:

- “Yâ Resûlallah! Sana nasıl salavât getireceğiz?” diye sordular. O da şöyle buyurdu:

“Allahım! İbrâhim'in âline rahmet ettiğin gibi Muhammed'e, hanımlarına ve zürriyetine de rahmet et. İbrâhim'e hayır ve bereket lutfettiğin gibi Muhammed'e, hanımlarına ve zürriyetine de hayır ve bereket ihsan et. Şüphesiz sen övülmeye lâyık ve yücesin”, deyiniz.

”أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيُّ، قَالَ: أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ فِي مَجْلِسٍ

سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ، فَقَالَ لَهُ بَشِيرُ بْنُ سَعْدٍ: أَمَرَنَا اللَّهُ تَعَالَى أَنْ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ،

فَكَيْفَ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ؟ قَالَ: فَسَكْتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى تَمْنَيْنَا أَنَّهُ لَمْ

يَسْأَلَهُ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ

¹¹⁷ Muhammed b. İsmâil Buhârî, *Sahîh-i Buhârî* (Mısır: es-Sultaniyye, 1893), Kitâbu Ehâdisi'l-Enbiyâ 3369.

مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ وَبَارَكْتَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى

آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَالسَّلَامُ كَمَا قَدْ عَلِمْتُمْ.”¹¹⁸

Ebu Mes'ûd şöyle demiş:

- Biz Sa'd b. Ubâde'nin meclisinde iken Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) yanımıza geldi. Beşir b. Sa'd kendisine: “Allah Teâlâ sana salavât getirmemizi bize emretti. Yâ Resulullah! Acaba sana nasıl salâvât getireceğiz?” dedi. Resûlullah (s.a.s) sükût etti, O derece ki biz “Keşke Beşir sormamış olsaydı” diye temenni ettik; Sonra Resûlullah (s.a.s);

«Allah'ım! Muhammed'e ve âli Muhammed'e, alî İbrahim'e salat buyurduğun gibi salât eyle! Ve Muhammed ile âli Muhammed'e, âli İbrahim'e âlemler içinde ihsan buyurduğun bereket gibi bereket ihsan eyle. Zîra sen Hamid ve Mecîdsin; deyin. Selâm da bildiğiniz gibidir» buyurdular.

” عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قَالَ: قُلْنَا - أَوْ قَالُوا - يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَمَرْتَنَا أَنْ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ، وَأَنْ

نُسَلِّمَ عَلَيْكَ، فَأَمَّا السَّلَامُ، فَقَدْ عَرَفْنَاهُ، فَكَيْفَ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ، قَالَ: ” قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ

عَلَى مُحَمَّدٍ، وَآلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَبَارَكْتَ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَآلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا

بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ”¹¹⁹

Ka'b b. Ucre (r.a.)'dan rivayet edilmiştir ki:

¹¹⁸ el-Haccac Müslim, *Sahîh-i Müslim* (Kahire: Matbaati İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şerike, 1955), Kitâbü's-Salât 405.

¹¹⁹ Ebû Dâvûd es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvud* (Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, t.y.), Kitâbü's-Salât 976.

Resûlullah (s.a.s)'e:

“Ey Allah'ın Resulü, Bize, sana salavât getirmemizi ve selâm vermemizi emrettin. Selâmın ne olduğunu biliyoruz da salavâtı nasıl getireceğiz?” dedik (veya dediler), Hz. Peygamber de şu karşılığı verdi:

“Ey Allah'ım! İbrahim'in şânını yücelttiğin gibi Muhammed'in ve âlinin şânını da yücelt, İbrahim'e bol hayırlar verdiğin gibi Muhammed'e ve âline de bol hayırlar ver. Çünkü sen hamd edilensin, şerefli ve ulusun deyiniz.”

قَالَ: لَقِيْنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ، فَقَالَ: أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً؟ حَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْنَا: قَدْ عَرَفْنَا السَّلَامَ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكَ؟ قَالَ " قُولُوا: اللَّهُمَّ

صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ

بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ " ¹²⁰

Ka'b bin Ucre (r.a) bana rastlayarak şöyle dedi: “Sana bir hediye vereyim mi? Resulullah (s.a.s) bir defasında yanımıza çıkageldi. Biz (kendisine): ‘(Yâ Resûlallah!) Sana selâm etmeyi bilmiş olduk. Sana salât nasıl (getirilir)?’ diye sorduk. O da şöyle buyurdu:

“Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine, İbrahim üzerine salât ettiğin gibi salât et! Şüphe yok ki, sen çokça hamdedilen ve şanı yüce olansın. Allah'ım! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine, İbrahim'e bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle! Şüphesiz ki, sen çokça hamdedilen ve şanı yüce olansın deyiniz.”

¹²⁰ İbn Mace, Sünen-i İbn Mâce, Kitâbü İkâmeti's-Salât ve's-Sünnet Fihâ 904.

“ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ، أَنَّهُ قَالَ: أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ

فِي مَجْلِسِ سَعْدِ بْنِ عُبَادَةَ فَقَالَ لَهُ بَشِيرُ بْنُ سَعْدٍ: أَمَرَنَا اللَّهُ أَنْ نُصَلِّيَ عَلَيْكَ فَكَيْفَ

نُصَلِّيَ عَلَيْكَ؟ قَالَ: فَسَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى تَمَتَّيْنَا أَنَّهُ لَمْ يَسْأَلْهُ،

ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ

كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ

عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، وَالسَّلَامُ كَمَا قَدْ عَلَّمْتُمْ " ¹²¹

Ebû Mes'ûd el-Ensârî (r.a.)'dan rivâyete göre;

Rasûlullah (s.a.s), bizim yanımıza gelmişti. Biz de Sa'd b. Ubâde'nin yanında oturuyorduk. Beşîr b. Sa'd, Peygamberimize dedi ki: “Allah bize sana salavat getirmemizi emretti. Şimdi sana nasıl salavat getirelim?” Peygamber (s.a.s) sustu, “Keşke bu soruyu sormamış olsaydı” dedik. Sonra Rasûlullah (s.a.s) şöyle buyurdu:

“Ey Allah'ım, Muhammed (s.a.s)'e, O'nun soyuna ve inanan yakınlarına İbrahim (a.s.) ve onun soyuna rahmet edip hoş muamele ettiğin gibi muamele et. Muhammed (s.a.s)'e onun soyuna ve inanan yakınlarını mübarek kılıp bereketli hayatlar nasip ettiğin gibi alemde mübarek kıl, gerçekten sen övülmeye layık ve şanı şerefi yüce olansın” Salat budur selam da bildiğiniz gibidir deyiniz.”

¹²¹ et-Tirmizi, Sünen-i Tirmizi, Ebvâbı Tefsîru'l-Kur'ân 3220.

عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا أَتَى نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: كَيْفَ

نُصَلِّي عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، قَالَ: قُولُوا: "اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ،

إِنَّكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ

حَمِيدٌ مُجِيدٌ" ¹²²

Mûsa b. Talha'nın babasından rivayet edildiğine göre, Bir adam Hz. Peygambere gelip, "Ya Rasullallah sana nasıl salavat getirmemiz gerekir?" diye sorunca Hz. Peygamber şöyle demiştir:

"Ey Allah'ım, Muhammed (s.a.s)'e, İbrahim (a.s.)'a rahmet edip hoş muamele ettiğin gibi muamele et. Muhammed (s.a.s)'e onun soyuna İbrahim (a.s.)'a mübarek kılıp bereketli hayatlar nasip ettiğin gibi mübarek kıl, gerçekten sen övülmeye layık ve şanı şerefi yüce olansın."

Kur'ân-ı Kerîm'de mecîd kelimesi, yüce Allah'a ve Kur'ân'a nispet edilmiştir. Hadislerde de genel olarak Allah'a karşı övgüden bahsedilmiş ve aynı zamanda yüce Allah'ın 99 isminden biri olarak zikredilmiştir. Temcîd kelimesine sözlük anlamı olarak da bakıldığında "senâ etmek, ta'zîm etmek" gibi anlamlarda kullanıldığı bilgisi daha öncesinde aktarılmıştır. Dolayısıyla bu durum ayet ve hadisler ile sözlüklerde açıklanan anlamlar arasında bir ilişki olduğu kanısını ortaya çıkarmaktadır.

¹²² Ebû Abdîrrahmân Ahmed B. en-Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Müessetu'r-Risale, 2001), Kitâbü'l-Mesâcid 1214.

1.2. Temcîdin Tarihsel Süreci

Temcîdin tarihsel sürecini ortaya koyabilmek için, evvela dinî mûsikî örneklerinin ilk karşımıza çıktığı dönemden itibaren inceleme yapmak gerekmektedir. Bu doğrultuda Kur'ân-ı Kerîm kıraati, ezân ve salavât gibi türlerin İslâmiyetin ilk yıllarından itibaren yani Hz. Peygamber döneminden beri günümüzdeki kullanım şekline yakın bir usulde icra edildiğini kaynaklardan öğrenmekteyiz.¹²³ Dolayısıyla dinî mûsikî türü olarak temcîd türünün tarihsel arka planını öğrenmek için de evvela Hz. Peygamber dönemini incelemeye başlamak yerinde olacaktır.

Temcîd ile ilgili kaynaklar incelendiğinde Hz. Peygamber döneminde Bilâl-i Habeşi tarafından icra edilen örnekler dışında başka bilgiye rastlanılmamıştır. Veri elde edilen dönemler sırasıyla Hz. Peygamber, Emevî, Abbâsî, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri olarak başlıklandırılmış ve bu dönemlerdeki uygulamalardan söz edilmiştir. Söz konusu dönemler haricinde temcîd uygulamasına dair bir bilgiye ulaşılammıştır. Fakat bu durum temcîd uygulamasının olmadığı anlamına gelmemektedir. Temcîd uygulamasının başlangıcının olması, her ne kadar hakkında bilgi olmasa da devamının olduğu anlamına gelebilir. Çünkü bu uygulamanın 20. yüzyıla kadar herhangi bir nedenden dolayı kaldırıldığı veya kesintiye uğradığına dair bir bilgi de mevcut değildir.

1.2.1. Temcîd Geleneğinin Ortaya Çıkmasına Zemin Hazırlayan Tarihsel Gelişmeler

Dinî Mûsikî türlerinin çoğunluğu ilk kez Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalarla ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle Kur'ân-ı Kerîm tilâveti, ezân ve salavât gibi türler bu dönemde ilk defa icra edilmiş ve zamanla gelişerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bunula birlikte, günümüzde var olan bazı dinî mûsikî türlerinin doğrudan o

¹²³ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 26.

dönemde bulunmasa da Hz. Peygamber dönemi ve sonrasındaki bazı uygulamalarla temellerinin atıldığını söylemek mümkündür. Her ne kadar bugünkü formuyla o dönemde mevcut olmasa da İslamiyet'in ilk yıllarındaki bazı uygulamalar temcîd türünün oluşmasına zemin hazırlamıştır.

1.2.1.1. Hz. Peygamber Dönemi (610-632)

Hz. Peygamber döneminde temcîd türüne benzer bir uygulama karşımıza çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in müezzini Bilâl-i Habeşi (ö. 20/641) tarafından namaz vakti gelmeden sahur vaktinde ezân okunmuştur. Bu bilgiye dair rivayetler çeşitli tarih ve hadis kaynaklarından hareketle aşağıda aktarılacaktır.

Bir hadîs-i şerîfte Peygamber'imiz *“Bilâl'in ezânı sizden hiçbirinizi sahur yemeğinden alıkoymasın ...”*¹²⁴ buyurmuştur. Başka bir hadiste *“Bilâl ezânı şafaktan önce okuyor, İbn Ümmi Mektûm ikinci ezân okuyuncaya kadar sahur yemeğini yiyin ve için!”*¹²⁵ buyurulmaktadır. Bu hadislerle göre Bilâl-i Habeşi sabah namazı vakti gelmeden ezân okumuş, İbn Ümmi Mektûm (ö. 15/636) ise imsak vakti geldiğinde ezân okumuştur. Bilâl-i Habeşi'nin sabah namazı vakti gelmeden ezân okumasının amacı insanlara sahur vaktinin geldiğini haber vermek olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁶ Bu uygulama, temcîd okuma geleneğine zemin hazırlayan bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Zira burada amaç, Müslümanlara sahur vaktinin başladığını, yani İbn Ümmi Mektûm'un okuyacağı ezâna kadar yeme ve içme ihtiyaçlarının giderilmesi gerektiğini hatırlatmaktır. Nitekim Hanefî

¹²⁴ Müslim, *Sahîh-i Müslim*, Kitâbü's-Sıyâm 1093; el-Basrî Muhammed b. Sa'd el-Menî el-Hâşimî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr* (Mısır: Mektebet'u l-Hancî, 2001), 4/192.

¹²⁵ Enes b. Mâlik, *Muvatta'u Mâlik bi-rivâyeti Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî*, ed. 'Abdulvehhâb 'Abdullatîf (Mektebet'u l-İlmiyye, t.y.), Kitâbü's-Salât 348.

¹²⁶ Asım Sarıkaya, *Hz. Bilal-i Habeşi* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 59.

mezhebinin ilk muhtasar eserlerinden birisi sayılan Tahâvî'nin (ö. 321/933) eserine yazdığı şerhte Cessâs (ö. 370/981), söz konusu hadiste geçen ilk ezânın namaz için olmadığını aktarmaktadır.¹²⁷ Cessâs, Bilâl-i Habeşî tarafından okunan ilk ezânın, ayakta olanların evlerine dönmesini ve uyuyanların ise uyanmalarını sağlamak amacıyla okunduğunu belirtmektedir.¹²⁸ Bunun yanında Hanefî mezhebinde mütûn-i erbaa (dört temel metin) müelliflerinden Mevsîlî'nin (ö. 683/1284) “*el-İhtiyâr*” isimli eserinde de aynı şekilde açıklanmıştır.¹²⁹

Hz. Peygamber döneminde ezân şeklinde karşımıza çıkan bu uygulama farklı sebeplerden dolayı değişikliğe uğramıştır. Namaz vakti gelmeden okunan ezânın yerini farklı ifade şekilleri almıştır. Hâdisenin vuku bulduğu zaman dikkate alındığında ezânların tek bir yerden okunduğu bilinmektedir. O zamanlarda az sayıda müezzin görev yaptığı için insanlar müezzinlerin seslerini ayırt edebilmektedirler. Dolayısıyla Bilâl-i Habeşî'nin sesini tanıyıp imsak ezânı olmadığını farkına varmaktadırlar. Netice olarak o zamanlarda Bilâl-i Habeşî'nin sahur vaktinde ezân okuması normal karşılanabilir. Fakat zamanla Müslümanların sayısının artması ve İslam coğrafyasının genişlemesi ile müezzinlerin sayıları da artmıştır. Doğal olarak Müslümanların artık müezzinlerin seslerini ayırt etmesi zorlaşmıştır. Ayrıca sabah namazı ezânından farklı olarak sahur vakti okunan ezânın Müslümanlar açısından karışıklığa yol açması ihtimal dâhilindedir. Bu sebepler doğrultusunda şafak vaktinden önce okunan ezânın yerini zamanla temcîdlerin aldığı düşünülebilir.

¹²⁷ Ebû Bekr er-Râzî Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî* (Mekke: Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye - Dârü's-Sirâc, 2010), 1/559.

¹²⁸ Cessâs, 1/559.

¹²⁹ Abdullah b. Mahmud el-Mevsîlî, *el-İhtiyâr li Tahlîli'l-Muhtar* (Kâhire: Matbaati'l-Halebî, 1937), 1/44.

Yalvaçlı İbrâhim Efendi (ö. 1293/1876) de *el-Mecma'atü'l-Kübrâ* adlı eserinde “Temcîd-i Bilâl-i Habeşî”¹³⁰ olarak isimlendirilen bir güfteden bahsetmektedir. Ayrıca İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân* isimli eserinde “Âyete'l-Kürsî” olarak bilinen Bakara Sûresi'nin 255. âyetinin tefsir ederken güftenin sahur vakti Bilâl-i Habeşî tarafından söylendiğini yazmış bir bölümünü de eserinde zikretmiştir.¹³¹ Söz konusu bilgilerin yer aldığı kaynaklar ilk dönem kaynakları değildir. Bu kaynaklar dışında da daha eski bir kaynağa ulaşılammıştır. Konuyla bağlantılı olduğu düşünülerek bu bilgilere yer verilmiştir.

Yukarıda aktarılan bilgilerden hareketle, temcîd uygulamasına temel teşkil eden ilk örneklerin Hz. Peygamber döneminde ortaya çıktığı söylenebilir. Rivâyetler dikkate alındığında özellikle Bilâl-i Habeşî'nin sabah namazı vakti gelmeden ezân okuması, temcîd uygulamasının tarihini aydınlatan önemli bir örnek olarak değerlendirilebilir.

Hz. Peygamber döneminden sonra, kaynaklarda dört halife devrine ait temcîd uygulamasına benzer bir icraya dair herhangi bir rivayete rastlanmamaktadır. Fakat bu durum söz konusu uygulamanın dört halife döneminde hiçbir şekilde var olmadığına dair kesin bir yargıya ulaşmamıza imkan vermez. Zira Hz. Peygamber'in müezzinlerine tavsiye ettiği bu uygulamanın sonraki dönemlerde de sürdürülmesi kuvvetle muhtemeldir.

¹³⁰ “*Teyakkazû teyakkazû yâ niyâmu, Kad hezeme'l-fecru cünûde'z-zalâmi, Yâ nâimen an nevmike fentebih, Leylûke kad esra'a fî'l-inhizâmi, Yâ zellezî istağraka fî nevmihî, Ente tenâmu ve Rabbûke lâ yenâmu, Hel tekûlu innenî müznibün, Müşteğîlu'l-leyli bitîbi'l-menâm, Rabbûke yed'ûke ilâ bâbihî, Kum ves'eli'l-'afve biğayri'n-fisâm, Salli 'alâ seyyidine'l-Mustafâ, Ahmedine'l-hâdî 'aleyhi's-selâm, Kad meccede Bilâlün yâ Rasûle's-sekaleyn, Râciyen bi-şefâ'atike 'inde'l-melike'l-'allâm.*” Bkz. İbrahim b. Mehmed el-Yalvâcî, *el-Mecma'atü'l-Kübrâ* (İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1849), 22.

¹³¹ İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), 1/401.

Nitekim kendisinin tavsiye ettiği birçok uygulama Müslümanlar tarafından benimsenmiş ve icra edilmiştir.

1.2.1.2. Emevîler (41-132/661-750) ve Abbâsîler Dönemi (132-656/750-1258)

Emevîler Dönemi incelendiğinde temcîdlere dair çok az bilginin olduğu görülmektedir. Fakat Abbâsîler Dönemi'nde temcîdin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan birtakım olaylar karşımıza çıkmaktadır. Bunlar kronolojik sıraya göre değerlendirilecektir.

Bir rivayette, hicri birinci asırda yaşamış olan Mesleme b. Muhalled'in (ö. 62/682) Mısır valisi olarak görev yaptığı hicri 58 (677) tarihinde Hristiyanların gece yarısından sonra çaldıkları nâkus¹³² sesinden rahatsız olduğundan bahsedilmiştir. Mesleme'nin rahatsız olduğu bu sesin ardından, Şurahbil b. Âmir el- Murâdî'nin (ö. ?) gece yarısından sonra, yani namaz vakti gelmeden minâreden ezân okuduğu rivayet edilmiştir.¹³³ Muhtemelen daha sonraki yıllarda gelenek haline gelen bu uygulamayı Ahmet b. Tolun (ö. 270/884), 254 (868) senesinde yasaklamıştır. Uzun süre devam eden söz konusu yasağın ardından câmilere birçok müezzin atanarak sabaha karşı minârelerden tesbîhât ve tekbîrât ile zühd ve aşka dair kasîdelerin okunduğu rivayet edilmektedir. Ahmed b. Tolun vefat edince yerine oğlu Ebü'l-Ceyş Humâreveyh (ö. 282/896) geçmiştir. O da babasının zamanındaki uygulamaları aynen devam ettirmiştir. O günden sonra, insanlar geceleyin

¹³² Nâkus: Kilise çanı.

¹³³ Tahir Olgun, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi* (İstanbul: Işık Basımevi, 1946), 73. Ayrıca Bkz. Eyüp Sabri Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn: Mir'ât-ı Mekke (Haremeyn Tarihi)*, ed. Göker İnan (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 2/1080.

minârelerde müezzinlerin görev yapmalarını ve bu görevin "tesbih" olarak bilinmesini kabul etmişlerdir.¹³⁴

Daha sonra, Mısır Sultanı Selâhaddîn Yusuf b. Eyyûb (ö. 589/1193), Mısır'da hüküm sürmeye başladığında Sultan ve kadı, Şeyh Ebu'l-Hasen el-Eş'ari'nin (ö. 324/935-36) akîdesini benimsemiştir. Bunun üzerine, Sultan, halkı bu inanca davet etmiş ve ona karşı çıkanları kâfir olarak ilan etmiştir. Müezzinlere de, gece vakti minârelerde, "mürşide" olarak bilinen akîdeyi anmalarını emretmiştir. O günden sonra, müezzinler, her gece bu akîdeyi tüm Mısır ve Kâhire câmilerinde okumaya başlamışlardır.¹³⁵ 1949 yılında yayımlanan *Müslümanlıkta İbadet Tarihi* isimli eserde bu konu aynı şekilde zikredilmiş ve eserin kaleme alındığı tarihte uygulamanın devam ettiği bilgisi verilmiştir.¹³⁶

Süyûtî'nin (ö. 911/1505) kaleme almış olduğu eserde, Selâhaddîn-i Eyyûbî döneminde (791 yılından önce) ezândan sonra salâtu selâm uygulamasının olduğundan bahsedilmektedir. Ancak bu her vakitte değil sadece sabah ezânından önce yani gece vakti uygulanmış, sonraki zamanlarda tüm ezânlardan sonra okunmaya başlamıştır.¹³⁷

Hacı Zihni Efendi'nin kaleme almış olduğu *Nimet-i İslam* kitabında ezân bahsi anlatılırken dipnot olarak şu ifadeler yer verilmiştir: "*Ezândan sonra minarede Nebi Aleyhisselâm Efendimiz'e salât okunması m. 791 tarihinde Mısır'da ziyade edilmiştir. Bid'at-ı hasenedir. Gecenin üçte biri sonundaki tesbih ve temcîd (ki biz ona essalât ve*

¹³⁴ el-Makrîzî, *el-Mevâiz ve'l-İ'tibâr bi-Zikri'l-Hutati ve'l-Âsâr* (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997), 3/354.

¹³⁵ el-Makrîzî, 4/15.

¹³⁶ Olgun, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, 73.

¹³⁷ Celâleddin es-Süyûtî, *el-Vesâil ilâ Müsâmerati'l-Evâil* (Bağdat: Matbaatü'n-Necâh, 1950), 9.

salâ deriz) o dahi öyledir. Sultan Nâsıru'd-Din'in emriyle başlamıştır."¹³⁸ Uygulamanın hangi aylarda yapıldığı belli değildir. Ayrıca tarih olarak miladi yazılmış olmasına rağmen ilk dönem kaynakları incelendiğinde hicri takvime göre olması daha doğru olacaktır. Her ne kadar uygulamanın içeriği günümüz temcîd tanımıyla doğrudan alakalı olmasa da icra edildiği zaman dikkate alındığında temcîd türü ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu şekilde değerlendirildiği zaman söz konusu uygulamanın temcîd geleneğinin tarihsel temellerinden biri olarak yorumlanması mümkündür.

Milâdi 9. yüzyıl başlarında yaşayan el-Ezrâki, *Ahbâru Mekke* isimli eserinde Mescid-i Haram minârelerinden söz ederken Terziler Çarşısı ve Hazvere üzerinde yükselip Ecyâd istikametinde bulunan minâreden Ramazan ayında sahur ezânı okunduğunu zikretmektedir.¹³⁹

İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-Nihâye* isimli eserinde 597/1200 yılında minâreden kasîde okunduğu bahsi geçmektedir. Eserde, Meklebe b. Abdullah el-Müstencidî'nin (ö. 597/1200) seher vakti müezzinin minâreden okuduğu kasîdeyi dinlediğine dair bir rivayetten söz edilir. Söz konusu kasîdede "*Ey gece adamları, gayrete gelin; Bu vakitte yapılan dualar geri çevrilmez; Azim ve aşkı olmayan kimse; Geceleyin kalkıp ibadet etmez*" ifadeleri yer aldığı aktarılmıştır. Meklebe'nin bu sözlerden çok etkilendiği ve oracıkta vefat ettiği bilgisi de verilmiştir.¹⁴⁰

Emevîler ve Abbasîler dönemi kaynakları incelendiğinde bazı uygulamaların olduğu gözlemlenmektedir. Sabaha karşı minârelerden tesbîhât ve kasîdelerin okunması

¹³⁸ Mehmet Zihni, *Nimet-i İslam: Kitabu's-Salât* (İstanbul: Sağlam Kitabevi, t.y.), 222.

¹³⁹ Muhammed b. Abdullah el-Ezrâkî, *Ahbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âsâr* (Beyrut: Dârü'l-Endülüs, 1983), 2/79.

¹⁴⁰ Ebu'l Fidâ İsmâil İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 2013), 14/473.

temcîd türü ile alakalı olmasını beraberinde getirmektedir. Uygulamanın ismi her ne kadar temcîd olarak zikredilmese de uygulanma amacı günümüz temcîd uygulaması ile benzerlik göstermektedir. Ayrıca *Ahbâru Mekke* isimli eserde sahur ezânı olarak nitelendirilen uygulamanın Hz. Peygamber döneminde şafak vaktinden önce Bilâl-i Habeşî tarafından okunan ezân ile bağdaştığı ortaya çıkmaktadır. Elde edilen bu bilgilerden hareketle, Emevî ve Abbâsî dönemlerinde temcîdin ortaya çıkmasına zemin hazırlar mahiyette uygulamaların varlığından bahsetmek mümkündür.

1.2.2. Temcîdin Tür Olarak Ortaya Çıkması

Temcîd, Osmanlı dönemine kadar bağımsız dinî mûsikî türü olarak değil, günümüzdeki geleneğin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan çeşitli uygulamalar şeklinde karşımıza çıkmıştır. Ancak Osmanlı döneminden itibaren ilk defa temcîd ismi kullanılmış ve kendine özgü yapısıyla bir tür olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, temcîd geleneği, Osmanlı dönemi ve sonrasında temcîd tarihi başlı başına bir tür olarak ele alınacak ve bu çerçevede tarihî gelişimi incelenecektir.

1.2.2.1. Osmanlı Dönemi (1300-1922)

Osmanlı dönemini incelemeye başlamadan önce Selçuklu dönemini ele almak yerinde olacaktır. Selçuklu dönemi kaynakları incelendiğinde temcîd uygulamalarına dair bir verinin olmadığı tespit edilmiştir. Fakat bizzat temcîde dair bir uygulama olmasa da Ramazan ayında dinî mûsikî icralarıyla karşılaşmak mümkündür.¹⁴¹ Buradan hareketle Selçuklu döneminde, dinî mûsikînin diğer türleri gibi temcîdin de uygulanmış olma ihtimali karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda söz konusu dönem öncesinde ve

¹⁴¹ Ali Osman Alaca, “Konya’da Dinî Mûsikî Geleneği” (Doktora Tezi, Sivas, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 175.

sonrasında uygulamaya dair kaynaklarda yer alan örnekler bu düşüncemizi kuvvetlendirmektedir.

Osmanlı döneminde temcîd uygulamasına dair önceki dönemlere nazaran daha fazla kaynak olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle arşivler incelendiğinde temcîdhan olarak görev yapmış kişiler karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çeşitli kaynaklarda Osmanlı döneminde temcîd icra edildiğine dair rivayetlere rastlanılmaktadır.

14. yüzyılda İbn Battûta, Mekke seyahatinden bahsederken Ramazan gecelerinde müezzinlerin sahur vaktini bildirmek için minâreye çıktıklarından söz etmektedir. Vakit girer girmez müezzinlerin minârelerden karşılıklı olarak insanları sahura kaldırmak için uyarıda bulunduklarını kaleme almıştır. Güneşin doğuşu ile sahurun bittiği haberinin verildiği ve sahurun başlangıcında yanan kandillerin indirildiğini aktarmaktadır. Sonunda ise yine müezzinlerin karşılıklı ezân okuyarak minâreden indiklerinden söz etmektedir.¹⁴²

Osmanlı'da 1589 yıllarında kurulan Aziz Mahmud Hüdâyî tekkesinde temcîdlerin okunduğu kaynaklarda geçmektedir.¹⁴³ Hüdâyî'nin bizzat kendi bestelediği temcîdleri olduğu,¹⁴⁴ üç aylar dışında Pazartesi ve Cuma geceleri temcîd okuma geleneğini onun başlattığı aktarılmaktadır.¹⁴⁵ Her ne kadar Hüdâyî'nin tesbih ve temcîdler bestelediği rivayet edilse de günümüze ulaşan herhangi bir temcîd türünde eseri yoktur.¹⁴⁶

¹⁴² Ebû Abdullah Şemseddin İbn Battûta, *Rihletü İbn Battûta* (Ribat: Akademiyetü'l-Memleketü'l-Mağrîbiyye, 1996), 1/403.

¹⁴³ Hüseyin Ayvansarayî, *Hadîkatü'l-Cevâmi* (İstanbul, 1865), 2/196.

¹⁴⁴ Server Dayıoğlu, “Aziz Mahmud Hüdâyî Külliyesi”, *Aziz Mahmud Hüdâyî Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, (2005), 2/386.

¹⁴⁵ Revnakoğlu, “Minâre Mûsikîmizde Temcidler”, 2998.

¹⁴⁶ Sadeddin Nüzhet Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi* (İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942), 30.

1630-1681 yılları arasındaki yapmış olduğu seyahatlerini kaleme alan Evliyâ Çelebi de *Seyahatnâmesi*'nde temcîdlerin icra edildiğinden bahsetmektedir. Eserin üçüncü cildinde,¹⁴⁷ 1650 yılında Şeyh Bekkâr'ın Bağdat'ta müezzin iken temcîd okuduğu aktarılmış, aynı eserin dokuzuncu cildinde ise yine Şeyh Bekkâr'ın Hulefâ Câmii'nde Kadir Gecesi'nde temcîd okuduğu bilgisi verilmiştir.¹⁴⁸ Aynı cildin devamında Mekke'de bulunan Hayf ve Zeyf câmlerinden söz edilirken Kurban Bayramı gecesinde müezzinlerin hicaz makamında vakt-i şâfiîye kadar temcîd okuduğu söylenmiştir.¹⁴⁹ Kurban Bayramı gecesinde okunan bu temcîd genel uygulamalardan farklı olarak Ramazan ayı dışında bir günde olması dikkat edilmesi gereken bir husustur. Mescid-i Haram minârelerinden bahsedilirken, temcîd-i evvel ve temcîd-i sâni olarak iki farklı temcîdin iki farklı minâreden okunduğu aktarılmış, müezzinlerin karşılıklı olarak yüksek sesle “*es-salâtü ves-selâmu aleyke yâ Rasûlallah*” şeklinde okunan ve sabaha kadar devam eden bir geleneğin varlığından söz edilmiştir.¹⁵⁰ Evliyâ Çelebi, eserin onuncu cildinde, Mısır'daki mehterlerden bahsederken, temcîdden sonra sabah ezânının okunduğunu ve ardından da mehter çalınmaya başladığını kaleme almıştır. Devamında yine Mısır'da bulunan Sultan Kalavun Câmii'nde temcîd okunduğuna dair bilgi vermiştir.¹⁵¹ Ayrıca eserin dördüncü cildinde Diyarbakır yöresinden söz edilirken temcîd icra edildiği aktarılmıştır.¹⁵²

¹⁴⁷ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000), 4/81.

¹⁴⁸ Çelebi, 9/277.

¹⁴⁹ Çelebi, 9/360.

¹⁵⁰ Çelebi, 9/368.

¹⁵¹ Çelebi, 10/118.

¹⁵² Çelebi, 4/39.

Osmanlı'da Sultan II. Bayezid vakfiyesindeki “*Hoş-elhân, sâlih, mütedeyyin müezzinler ki âdâb-ı ezânı ve temcîdi gereği gibi riâyet edip...*” ifadesi de temcîdin Osmanlı zamanında uygulandığının bir kanıtıdır.¹⁵³

17. yüzyılda Amasya'da yaşayan, sesinin güzelliği ile tanınan Bülbül Ahmed Çelebi'nin (ö. 1100/1688), yaşadığı dönemde temcîd okuduğu rivayet edilmektedir. Sultân Bâyezîd Câmîi'nin müezzinliğini yaptığı sırada sabah vakti okuduğu temcîd ile Amasya halkını vecde getirdiği, ayrıca okuduğu Kur'ân-ı Kerîm, ezân ve ilâhilerle insanlar üzerinde derin etki bıraktığı aktarılmaktadır.¹⁵⁴ Ahmed Çelebi'nin okuduğu temcîd ile insanları etkilemesi, sesinin güzelliğinin yanında temcîd icrasını da usulüne uygun yerine getirdiğini bizlere göstermektedir.

1125/1713-14 yılında Diyarbakır'da dünyaya gelen Ahmed Câmî'nin (ö. 1215/1800-01), yaşadığı dönemde Ramazanlarda temcîd okuduğu kaynaklarda geçmektedir. Ahmed Câmî, Köprülüzâde Abdullah Paşa'nın divan efendiliğini yaptığı sırada kendi bestelediği eserleri okuduğu rivayet edilmektedir.¹⁵⁵

Osmanlı döneminin son zamanlarında Bursa'da Kara Abdürrezzak Dergâhı'na mensup Salih Efendi'nin (ö. 1917) temcîd icra ettiği tespit edilmiştir. Güçlü ve güzel bir sese sahip olduğu aktarılan Salih Efendi'nin minârelerden temcîd okumasıyla meşhur olduğu aktarılmaktadır.¹⁵⁶ Ayrıca İstanbul tarihine dair kaleme alınmış bir eserde 1920'li

¹⁵³ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2020), 1231.

¹⁵⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Mikrofilm, 03681-002), 7/536.

¹⁵⁵ Ali Emîrî, *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmîd* (İstanbul: Âmedî Matbaası, 1910), 130.

¹⁵⁶ Mehmed Şemseddin Ulusoy, “Âyine-i Diyâr-ı Şemsî” (Bursa, 1933), 457; Ayrıca Bkz. Selime Kara, “Mehmed Şemseddin Ulusoy'un ‘Diyâr-ı Şemsî’ Adlı Yazma Eserindeki

yıllarda Ramazan aylarında minârelerde temcîdlerin icra edildiğine dair bilgi verilmiştir.¹⁵⁷

1.2.2.1.1. Osmanlı Arşiv Kayıtları

Temcîd uygulamasının Osmanlı döneminde canlı bir şekilde icra edildiği arşiv kayıtlarından da anlaşılmaktadır. Bugün Romanya'nın Dobruca bölgesinde Babadağ kasabası sınırları içerisinde bulunan en büyük Osmanlı devri eseri olarak da bilinen Gazi Ali Paşa Câmii'nde Muharrem Halife'nin 1665 yıllarında temcîdhan olarak görev yaptığı bilinmektedir. Arşiv kayıtlarında bu görevi dolayısıyla kendisine verilen belgenin yanması üzerine yeni bir belge verildiği aktarılmaktadır.¹⁵⁸

1696 yılında İskenderiye Sultan Bayezid Câmii'nde Mustafa Halife'nin temcîd okuyucusu olduğu bilgisi de yer almaktadır.¹⁵⁹ Ayrıca günümüzde Karadağ sınırları içerisinde bulunan Ülgün Kalesi'nde Sultan Bayezid tarafından yaptırılan bir câmide, 1707 yılında temcîdhan olarak görev yapan Ömer Mehmed ve Mustafa isimli şahısların vefat etmesi üzerine yerlerine Mehmed isimli kişinin tayin olduğu aktarılmaktadır.¹⁶⁰ Aynı yıllarda günümüzde Arnavutluk sınırları içerisinde bulunan İlbasan kentinde Sultan Mehmed Han Câmii'nde temcîdhan olarak görev yapan Hasan Halife'nin tekrar bu

Mûsikîşinaslar” (Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 85; Şemsettin Çoban, “Cumhuriyet Dönemi'nde Bursa'da Dinî Mûsikî” (Doktora Tezi, Bursa, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 43.

¹⁵⁷ Balıkhane Nazırı Ali Rıza Bey, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı* (İstanbul: Kitabevi, 2001), 215.

¹⁵⁸ Osmanlı Arşivi BOA, “Ali Emiri Mehmed IV (AE.SMMD.IV)” (01 Mayıs 1665), 1.

¹⁵⁹ Osmanlı Arşivi BOA, “Ali Emiri Mustafa II (AE.SMST.II)” (26 Ekim 1696), 2.

¹⁶⁰ Osmanlı Arşivi BOA, “İbnülemin Askeriye (İE.AS)” (20 Mart 1707), 1.

göreve tayin olunmasına dair bir bilgi de arşiv kayıtlarında mevcuttur.¹⁶¹ Ayrıca 18. yüzyılın sonlarına doğru bayram gecelerinde temcîd okunduğuna dair bilgi arşiv kayıtlarında yerini almıştır. Yeni Saray da denilen Topkapı Sarayı’nda temcîd okuyan müezzinlere 2500 çürük akçe (bakır sikke) verildiğine dair kayıtlara ulaşılmıştır.¹⁶²

Aynı yıllarda başka bir belgede Foça’da Sultan Bayezid Câmîi’ndeki temcîdhanlardan bahsedilmiştir. Söz konusu câmide temcîdhan olarak görev yapan Ebubekir Halife’nin vefatıyla görevi oğlu İsa Halife’ye devredildiği ve maaşının Kethüdâ Ahmed Ağa’dan tahsil edildiği aktarılmaktadır.¹⁶³ 1765 yılında kaydedilen arşiv belgesinde Sultan Murad Han Câmîi’nde aynı şekilde temcîdhan olarak görev yapan şahıslardan söz edilmiştir. Es-Seyyid Mustafa ve es-Seyyid İbrahim’in ifâ ettikleri temcîdhanlık vazifelerinden birikmiş olan maaşlarını aldıklarına dair bilgi mevcuttur.¹⁶⁴ 1815 yılında Manisa il sınırları içerisinde bulunan Alaşehir Sultan Yıldırım Bayezid Câmîi’nde temcîdhan olan Hüseyin b. Hasan’ın vazifesini bıraktığı ve yerine Hüseyin b. İbrahim’in atandığı nakledilmiştir.¹⁶⁵ 19. yüzyılın sonlarında Bağdat İmam-ı Âzam Câmîi’nde temcîdhan olarak görev yapan Süleyman b. Numan’ın maaşına zam yapıldığı arşivde yer almaktadır.¹⁶⁶ Kayıtlardan anlaşılacağı üzere Osmanlı döneminde bizzat özel olarak maaş verilerek görevlendirilen temcîdhanların olduğu âşikârdır.

¹⁶¹ Osmanlı Arşivi BOA, “Ali Emiri Ahmed III (AE.SAMD.III)” (17 Ocak 1707), 1.

¹⁶² Osmanlı Arşivi BOA, “Cevdet Saray (C.SM)” (11 Ekim 1749), 1.

¹⁶³ Osmanlı Arşivi BOA, “Topkapı Müzesi Arşivi, Evrak (TSMA.e)” (01 Şubat 1749), 1.

¹⁶⁴ Osmanlı Arşivi BOA, “Ali Emiri Mustafa III (AE.SMST.III)” (17 Şubat 1765), 1.

¹⁶⁵ Osmanlı Arşivi BOA, “Topkapı Müzesi Arşivi, Evrak (TSMA.e)” (15 Ocak 1815), 1.

¹⁶⁶ Osmanlı Arşivi BOA, “Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO)” (29 Mayıs 1893), 1.

1.2.2.1.2. Hurufat Defterleri Kayıtları

Ankara'daki dinî mimari yapıların hurufat defterlerindeki kayıtlara göre incelendiği bir çalışmada Ankara'nın bazı câmilerinde temcîdhan olarak görev yapan şahıslar zikredilmiş ve bu kişilerin ne kadar ücret aldığı konusunda bilgiler verilmiştir.¹⁶⁷ Arşiv kayıtları dikkate alındığında 1692 tarihinde Resul Efendi Câmii'inde temcîdhanlık görevini üstlenen Seyyid Halil isimli bir şahsın adı kayıtlarda çıkmaktadır. 1702 yılında Ankaravî Mehmed Efendi Câmii'nde,¹⁶⁸ 1732 yılının Ramazan ayında ise Resul Efendi Câmii'inde Ahmed b. Mehmed'e temcîdhanlık görevi verilmiştir.¹⁶⁹ 1742 yılında Hoca İbadullah Mescidi'nde görev yapan temcîdhanlardan bahsedilirken,¹⁷⁰ 1755 yılında Ahmed b. Mahmud'un bu göreve atandığı belirtilmektedir.¹⁷¹ Bu kayıtlar, temcîdhanlık görevinin çeşitli câmilerde ve farklı zaman dilimlerinde sürdürüldüğünü, bu geleneğin nesilden nesile aktarıldığını ortaya koymaktadır.

Günümüzde Şanlıurfa ilinde bulunan Birecik kazasındaki vakıf kayıtları defterlerinin incelendiği başka bir çalışmada, söz konusu bölgede görevli temcîdhanlardan bahsedilmektedir.¹⁷² Kayıtlara göre, 1692-1796 yıllarında Mahmud

¹⁶⁷ Adem Çetin, “Hurufat Defterlerindeki Kayıtlara Göre Ankara İl Merkezindeki Dini Mimari Yapılar” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

¹⁶⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1138” (t.y.), 7.

¹⁶⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1068” (t.y.), 137.

¹⁷⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1061” (t.y.), 109.

¹⁷¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1063” (t.y.), 85.

¹⁷² İbrahim Halil Demir, “Hurufat Defterlerine Göre Biretü'l-Fırat (Birecik) Kazası Vakıfları” (Yüksek Lisans Tezi, Artvin, Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020).

Paşa Câmii’nde Hacı Hicari, Derviş Mirza, Arslan, Molla İbrahim, Sayyid Ali bin Seyyid Süleyman ve Seyyid Alican bin Alican isimli şahısların temcîdhan olarak görev yaptıkları bilinmektedir.¹⁷³

Afyonkarahisar şehrinde görev yapmış olan temcîdhanlar da söz konusudur.¹⁷⁴ 1711 yılında Gedik Ahmet Paşa Câmii’nde haftada iki gece görev yapmak üzere Molla Ali’nin,¹⁷⁵ 1723 yılında aynı câmide günlük bir akçe maaşla Hasan Halife’nin¹⁷⁶ ve 1774 yılında Keçe Pazarı Câmii’ne günlük bir akçe ile Ali isimli şahsın¹⁷⁷ temcîdhan olarak atandıklarına dair kayıtlar mevcuttur.

Günümüz Konya sınırları içinde bulunan Seydişehir ilçesine dair yapılan çalışmada, câmilerde görev yapan temcîdhanlar hakkında bilgiler verilmiştir.¹⁷⁸ 1729 yılında Seyid Harun Veli Câmii’nde Mehmed isimli kişinin temcîdhanlık görevinden alınıp yerine Ahmet adında bir kişinin atandığı aktarılmaktadır.¹⁷⁹ Ayrıca 1733 senesinde

¹⁷³ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1098” (t.y.), 179, 184; Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1079” (t.y.), 143; Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1078” (t.y.), 37; Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 538” (t.y.), 71.

¹⁷⁴ Halime Yiğit, “Hurufat Defterlerine Göre Afyonkarahisar Şehri (XVIII. Yüzyıl)” (Yüksek Lisans Tezi, Uşak, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

¹⁷⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Arşiv Defteri 1107” (t.y.), 90.

¹⁷⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Arşiv Defteri 1119” (t.y.), 130.

¹⁷⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Arşiv Defteri 1216” (t.y.), 18.

¹⁷⁸ Muharrem Parlak, “Hurufat Defterleri Işığında Seydişehir” (Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

¹⁷⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Arşiv Defteri 1149” (t.y.), 30.

aynı câmide görev yapan Süleyman adındaki kişinin görevini ihmal etmesi üzerine yerine Molla Mehmed'in atandığı kaydedilmektedir.¹⁸⁰

Ayıntâb (Gaziantep) bölgesi özelinde ele alınan hurufat defterleri kayıtlarına göre söz konusu yerde temcîdhan atamaları yapılmıştır.¹⁸¹ 1727 yılında Tahtalı Câmii'nde günde iki akçe maaşla görev yapan Şeyh Ahmed vefat etmiş, yerine es-Seyyid Mehmed Ali Halîfe atanmıştır.¹⁸²

Sivas Sancağı Vakıfları üzerine yapılan çalışmada aynı şekilde temcîdhan atamalarından bahsedilmiştir.¹⁸³ 1702 yılında Kal'a Câmii'nde görev yapan Cafer isimli kişinin vefat etmesi üzerine yerine Mehmed adındaki şahsın atandığı kaydedilmiştir.¹⁸⁴ Ayrıca 1753 yılında Mahmud Paşa Câmii'ne üç akçe maaşla Abdülmuîn isimli şahsın atandığı bilgisi mevcuttur.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Arşiv Defteri 1088” (t.y.), 58.

¹⁸¹ Ahmet Şanlı, “Hurûfat Defterlerine Göre Ayıntâb Kazası'ndaki Vakıfların İşleyişi ve Yönetimi” (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

¹⁸² Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1128” (t.y.), 55.

¹⁸³ Salih Şahin, “Hurûfât Defterleri'ne Göre Sivas Sancağı Vakıfları (1696-1834) Metin ve İnceleme” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

¹⁸⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1121” (t.y.), 8.

¹⁸⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Hurufat Defterleri 1122” (t.y.), 26.

Kayıtlarda, 1771 yıllarında Maraş kazasında temcîdhan olarak görev yapan kişilerden bahsedilmiştir.¹⁸⁶ Süleyman Bey Câmîi’nde beş akçe maaşla görevli Mehmed isimli şahsın vefatı sebebiyle yerine oğlu Seyyid Mehmed’in atandığı kaydedilmiştir.¹⁸⁷

Hurufat defterlerinde, Kütahya’da 1771 yılında görev yapan temcîdhanlardan bahseden kayıtlar da mevcuttur. Yıldırım Bâyezid Han tarafından yaptırılan Ulu Câmîi’de günlük iki akçe maaş ile görev yapan Mehmet isimli kişi vefat ettiği ve yerine Halil adındaki şahsın görevlendirildiği aktarılmaktadır.¹⁸⁸

Zikredilen kaynaklara binaen Osmanlı dönemi içerisinde temcîd uygulamasının aktif bir şekilde varlığından söz etmek mümkündür. Bu dönemde temcîdlerin farklı şekillerde icra edildiği gözlemlenmiştir. Genellikle Ramazan ayında icra edilen temcîd, Osmanlı döneminde yalnızca üç aylarda değil aynı zamanda Pazartesi ve Cuma geceleri ile bayram gecelerinde de gerçekleştirilmiştir. Evliya Çelebi’nin eserindeki uygulamalar zaman ve mekânlara göre incelendiğinde günümüz temcîd tarifinden farklı olarak uygulandığı ve zamanla bilinen şekline geldiği söylenebilir.

Suphi Ezgi’nin kaleme aldığı eserde temcîdler, “tesbih” başlığı altında zikredilmiştir. Bu bilgi göz önünde bulundurulduğunda tesbih adıyla birçok bestenin temcîd türü olarak da icra edilmesi muhtemeldir. Ayrıca arşiv kayıtlarında bizzat temcîdhan olarak görev yapmış şahıslar zikredilmektedir. Belirli bir ücret karşılığında

¹⁸⁶ Pakize Yıldız, “Hurufât Defterlerine Göre Maraş Kazası” (Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010).

¹⁸⁷ VGMA, “A.D.”, t.y., 15.

¹⁸⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü VGMA, “Arşiv Defteri 1114” (t.y.), 84; Asuman Aydın, “Hurufat Defterlerine Göre Kütahya Şehri (XVIII. Yüzyıl)” (Yüksek Lisans Tezi, Uşak, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

yapılan bu görevlendirmeler ve bunlara dair resmî belgeler temcîd uygulamasına önem verildiğini ve bu türün geleneksel bir icra haline geldiğini göstermektedir.

1.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi (1923-2025)

Temcîd, Osmanlı döneminde canlı bir şekilde varlığını sürdürerek Cumhuriyet dönemine kadar uygulanagelmıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde uygulama çeşitli sebeplerle yavaş yavaş değişime uğramaya ve unutulmaya başlamıştır. Özellikle 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması, 1941 yılında arapça ezânların yasaklanması¹⁸⁹ temcîd uygulamasının unutulmaya başlama sebepleri arasında zikredilebilir. Temcîdlerin icrası günden güne azalmış olmasına rağmen, tamamen ortadan kalkmamış, günümüzde Anadolu'nun farklı bölgelerinde devam etmiştir. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde çeşitli kaynaklardan hareketle Cumhuriyet döneminde uygulanan temcîd örnekleri kronolojik olarak zikredilecektir.

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisinde yayınlanan “Ahmet Lütü Kazancı” isimli makalede, 1936 yılında dünyaya gelen Kazancı'nın hayatından bahsedilirken Ramazan gecelerinde minârelerden temcîd ilâhilerinin okunması

¹⁸⁹ Ezânın 1932 yılında Türkçe metinlerle okutulması üzerine Diyanet İşleri Reisliği'nin 6.3.1933 tarihli tamimi ile ezânlar gibi minârelerden okunan salâların da Türkçe okutulmasına karar verilmiştir. Bkz: Seçil Akgün, “Türkçe Ezân”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1980, 112; Halis Ayhan ve Mustafa İsmet Uzun, “Ezân”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1995), 40; Hasan Hüseyin Ceylan, *Din Devlet İlişkileri* (Ankara: Rehber Yayınevi, 1992), 366; Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 2017, 120. 16 Haziran 1950 tarih ve 5665 sayılı kanun ile Türkçe ezân ve salâ tekrar Arapça okunmaya başlamıştır. Bkz: Akgün, “Türkçe Ezân”, 113; Ayhan ve Uzun, “Ezân”, 40; Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 120.

geleneginin olduğu aktarılmıştır. Uzun yıllar Çorum ilinde hayatını sürdüren Kazancı, burada iki ağabeyi ile müezzinlik yapmıştır. Görev yaptığı dönemde ezânlar Türkçe okunmasına rağmen emniyetten özel izin alınarak temcîd uygulaması devam ettirilmiştir.¹⁹⁰ 1950 yılında ezânların tekrar aslına uygun haliyle okunmaya başladığı zamanlarda temcîd okuma geleneginin de önündeki tüm engellerin kalktığı söylenmektedir. Fakat insanların bu gelenekten uzaklaşıp ayda bir defa bile temcîd okunmasının zorluğundan söz edilmektedir.¹⁹¹ Buradan yola çıkarak temcîd uygulamasının söz konusu dönemde sadece Ramazan ayında icra edilmediği ve diğer aylarda da uygulamanın var olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Ayrıca insanların ibadetlerini dahi zor şartlarda devam ettirebildikleri bu dönemde temcîd okudukları, bununla beraber karşılaştıkları engeller nedeniyle temcîd uygulamasından uzaklaştıkları söylenebilir.

Kaleme almış olduğu “Tanıdığım Mûsikîşinaslar” makalesinde Mesud Cemil (ö. 1963), İstanbul’u anlatırken, minârelerden temcîd seslerinin yükseldiğinden söz etmektedir.¹⁹²

Ubeydullah Sezikli ve İrfan Yiğit tarafından kaleme alınan *Tasavvuf Geleneginde Çorum’da Dinî Mûsikî* eserinde 20. yüzyılın ilk yarısında Halk Parti zamanında temcîd geleneginin yasaklandığı bilgisi verilmektedir. Fakat esnafılık yapan insanlar yasaklara

¹⁹⁰ Yayın Kurulu, “Ahmet Lütfî Kazancı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 12/1 (2003), 449.

¹⁹¹ Yayın Kurulu, 450.

¹⁹² Mesud Cemil, “Tanıdığım Musikişinaslar”, *Musiki Mecmuası*, 259 (1970), 7.

rağmen bu geleneği devam ettirme eğiliminde olmuşlar, temcîd okumaya devam etmişlerdir.¹⁹³

Revnakoğlu 1967 yılında kaleme almış olduğu “Minare Musikimizde Temcîdler” makalesinde İstanbul’da ve Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde söz konusu tarihlerde temcîd okunduğuna dair bilgiler vermektedir.¹⁹⁴ İstanbul Tophane’de, Kâdirîhâne Tekkesi’nde (eski ismi Hacı Pirî Câmîî Şerîfi), Kocamustafapaşa’da Sünbül Sinan Hankahı’nda, Aksaray’da Oğlanlar Tekkesi’nde, Karagümrük’de Hırka-i Şerîf Câmîî’nde, Eğrikapı’da İvaz Efendi Câmî ve Tekkesi’nde temcîd okunmuştur. Burada icra edilenler üç aylarda başlamış ve Ramazan ayının girmesiyle son bulmuştur.¹⁹⁵ Süleymaniye Câmîî’nde temcîdler, Ramazan aylarında icra edilmiştir. Ayrıca Osmanlı zamanında Eyüp’te Hazret-i Halid Câmîî’nde temcîdlerin okunduğu bilgisine ulaşılmaktadır.¹⁹⁶ İstanbul’da ayrıca Hazreti Hüdayi Hankahı’nda üç aylar dışında Pazartesi ve Cuma geceleri de temcîd icra edilmiştir. Ayrıca Çengelköy’de Şeyh Nevruz’un Tekke ve Câmîî’nde temcîdlerin icra edilmiş olduğu aktarılmıştır.¹⁹⁷

Halil Can tarafından 1974 yılında Mûsikî Mecmuası’nda kaleme alınan “Dini Mûsikî” makalesinde temcîdlerin son zamanlara kadar İstanbul’da *Sünbül Efendi* ve *Aziz Mahmud Hüdâî Efendi* câmilerinde okunduğu aktarılmaktadır.¹⁹⁸

¹⁹³ Ubeydullah Sezikli ve İrfan Yiğit, *Tasavvuf Geleneğinde Çorum’da Dinî Mûsikî* (İstanbul: Sancaktepe Belediyesi Kültür Yayını, 2020), 109.

¹⁹⁴ Revnakoğlu, “Minâre Mûsikîmizde Temcidler”, 2998.

¹⁹⁵ Revnakoğlu, 2999.

¹⁹⁶ Revnakoğlu, 2999.

¹⁹⁷ Revnakoğlu, 2998.

¹⁹⁸ Halil Can, “Dinî Musikî”, *Musiki Mecmuası*, 291 (1974), 15.

Ne zaman başladığı bilinmemekle beraber Sakarya'nın Taraklı ilçesinde 2000 yılına kadar temcîd okunduğu bilinmektedir. Söz konusu ilçede Ramazan aylarında insanları sahura kaldırmak için temcîd icra edilmiştir.¹⁹⁹

Cumhuriyet dönemi kaynaklarına genel olarak bakıldığında temcîd uygulamalarının Osmanlı dönemine nazaran giderek azaldığını söylemek mümkündür. Çeşitli sebeplerden dolayı bu uygulama kesintiye uğramış ve icra edilmesinin önüne engeller çıkmıştır. Bunlara rağmen uygulama günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

1.3. Temcîd ve Münâcâtlara Dair Yapılan Tanımlar

Kaynaklardaki tanımlar incelendiğinde temcîd ve münâcât genellikle aynı başlık altında ele alınmıştır. Dolayısıyla bu başlık altında da daha önce ele alınmış şekliyle değerlendirilecektir. Temcîd türünün Türk Din Mûsikîsi'ndeki yerini ortaya koyabilmek için bu konu hakkında yapılan tanımlara bakmamız gerekmektedir. Bu anlamda farklı tanımlara müracaat ettiğimizde içeriklerinin birbirlerinden tamamen bağımsız olmadığı gözlemlenmektedir. Fakat aralarında kısmî de olsa bazı farkların bulunduğu dikkatleri çekmektedir. Hangi müellifin tam olarak ne anlatmak istediğini belirleyebilmek için tanımlar aynen müellifin kendi ifadeleri ile aktarılacaktır.

Bölümün başında temcîdin kelime anlamına ve hangi kökten türediğine yer vermiştik. Bu başlık altında ise tarihsel süreç içerisinde temcîd ve münâcât hakkında yapılan tanımlar verilecek ve dinî mûsikî açısından ne ifade ettiği konusunda incelemeler yapılacaktır. Nihayetinde ise günümüz temcîdin tanımının nasıl olması gerektiği üzerine ayrı bir başlık açılacak ve burada yeni teklife yer verilecektir.

¹⁹⁹ Koç, "Türk Din Mûsikîsi'nde Temcidler ve Sakarya İli Taraklı İlçesinde Okunan Temcid Örnekleri", 67.

Sözlükleri incelediğimizde temcîd tanımlarının birbirlerine benzer şekillerde yapıldığı gözlemlenmiştir. Şemsettin Sami'nin *Kâmûs-ı Türkî* isimli eserinde “*ta‘zîm yolunda sabah ezânından sonra minârelerde okunan duâ*”,²⁰⁰ Mehmed Salahi'nin *Kâmûs-ı Osmânî* isimli eserinde “*senâ ve ta‘zîm ile sabaha karşı minârelerde okunan dua, bu dua ekseriya sahur vaktinde tilâvet olunduğundan beyne'l-avâm 'sahur' manasında kullanılır, temcîd vakti denilir*”,²⁰¹ İbrahim Cûdi'nin *Lügat-i Cûdî* isimli eserinde “*temcîd yollu okunan duâ, harem-i şerîf-i nebevî minârelerinden seher vakti avâlîm-i ulviyyeye doğru yükselen temcîd âvâzeleri hâkdânileri değil âsumânileri bile vecdnâk edecek surette müessir ve şevkengizdir*”,²⁰² İlhan Ayverdi'nin *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* isimli eserinde “*sabah namazından evvel minarelerden belli makamlarda okunan niyaz ilahisi*”²⁰³ şeklindeki tanımlar karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak sözlüklerdeki anlamlara bakıldığında temcîdin, yüce Allah'ı öven sözleri içerisinde barındıran, minârelerden duâ niyetiyle okunan ve sahur vakti veya sabah ezânından sonra okunan nağmeli bir tür olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Nazarî ve Amelî Türk Musikisi isimli 1933 yılında yayınlanan çalışmada temcîd konusu tesbihler başlığı altında incelenmektedir. Bu eserde tesbihler iki şekilde ele alınmıştır. İlk olarak, Ramazan ayında ve diğer mübarek gecelerde sabaha doğru müezzinler tarafından minârelerde okunan temcîd ve münâcat verilmiştir. İkinci tesbih olarak ise mahfel sürmesi zikredilmektedir.²⁰⁴ Ayrıca söz konusu eserde temcîd ve münâcâtın iki kısım olduğundan bahsedilmektedir. Allah'ın mecd ve senâsını içeren

²⁰⁰ Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, 437.

²⁰¹ Salahi, *Kâmûs-ı Osmânî (İnceleme-Tıpkıbasım)*, 2/147.

²⁰² İbrahim Cûdi, *Lügat-i Cûdî* (Trabzon, 1332), 331.

²⁰³ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 1231.

²⁰⁴ Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Musikisi*, 3/67.

besteli kısmının başlangıçta icra edildiği, akabinde münâcât kısmının okunduğu bilgisi aktarılmaktadır.²⁰⁵

1967 yılında “Minare Musikimizde Temcîdler” başlıklı bir makale kaleme alan Cemaledin Server Revnakoğlu temcîd tanımını “*Minârelerde ezân-ı şeriften ayrı olarak Cenab-ı Hakk’a karşı yapılan dua, tazarru‘ ve münacaat’lara alem olmuştur*”²⁰⁶ şeklinde vermiştir.

1972 yılında İsmail Baha Süreisan tarafından yayınlanan eserde *Nazarî ve Amelî Türk Musikisi* eserinde olduğu gibi temcîd ve münâcât, tesbih başlığı altında incelenmiştir. Tesbihlerin Cenâb-ı Hakk’ın medh ve senâsı için yapılmış ilâhî eserler olduğunu dile getirerek elimizde iki tesbih olduğunu zikretmiştir. İlk olarak temcîd ve münâcâtları, ikinci olarak da mahfel sürmesini vermiştir. Temcîd ve münâcâtı şu şekilde açıklamıştır: “*Ramazan-ı şerifte ve sâir mübarek gecelerde müezzinler tarafından sahurdan sonra sabaha doğru minarelerde okunup, Hatip Zâkirî Hasan Efendi’ye aittir.*”²⁰⁷

Yılmaz Öztuna tarafından 1974 yılında yayımlanan *Türk Musikisi Ansiklopedisi*’nde temcîd türü şu şekilde tarif edilmiştir: “*Türk dinî musikisi’nde bir çeşit münâcât. Fevkalâde günlerde cami ve başka yerlerde okunur. Cenâb-ı Hakk’ın azameti hakkında olup, güfte kısa, vâzih ve Arabca’dır. Binâenaleyh, Türkçe şiirlerin*

²⁰⁵ Ezgi, 3/71.

²⁰⁶ Revnakoğlu, “Minâre Mûsikîmizde Temcidler”, 2996.

²⁰⁷ İsmail Baha Süreisan, *Dini Türk Musikisine Giriş* (Trt Müzik Dairesi Yayınları, 1972), 63.

bestelenmesiyle yapılmış münâcât'tan ayrılır ve duâ mahiyetindedir. Aynı lahin az çok değişikliklerle daima tekrâr edilerek tevhîd duygusu telkîn edilir."²⁰⁸

Halil Can tarafından 1974 yılında kaleme alınan makalede "*Pazartesi ve Cuma geceleriyle, Ramazan ayında her gece sahur vaktinde minarede bütün müezzinlerin iştirakiyle okunan Cenab-ı Hakka mecd-ü senâyı muhtevi güfteler, sonunda münacaat kıt'aları da bulunan Segâh makamından bestelenmiş dînî musiki eseridir.*" şeklinde temcîd tanımı yapılmıştır.²⁰⁹

Ali Kemal Belviranlı'nın 1975 yılında kaleme almış olduğu eserde temcîd, "*Recep, Şaban ve Ramazan ayları boyunca sabah namazında, seher vaktinde veya mübarek gecelerde minarelerden okunan ve Cenâb-ı Hakk'ın yüceliğini belirten cümlelerdir*" şeklinde açıklanmıştır. Münâcât ise, "*Cenâb-ı Hakk'a yalvarış şeklinde olanlara denir*" şeklinde verilmiştir.²¹⁰

Cahit Öney tarafından 1991 yılında yayınlanan "Dini Musikimiz" adlı makalede temcîdin tanımı şu şekilde geçmektedir: "*Münâsîp lâfızlarla Cenâb-ı Hakk'ın büyüklüğünü, eşsizliğini bildirmektir. Bunun için, insanların, akıllarınca münasip görecekleri isimler-sıfatlar kifâyetsiz kalır; bu sebeple temcîd için, Esmâu'l-husnâ'dan faydalanılır. Esmâu'l-husnâ, Allah'ın Kur'an-ı kerîm'de bizzat bildirdiği isimleridir. Müezzin, sabâh ezânından önce, Esmâu'l-husnâ ile tezyin eylediği islâmî bir metni (umumiyetle münâcât denebilir) minareden ve makam ile, tempo hissi uyandırmadan okur idi.*"²¹¹ Öney kaleme almış olduğu bu çalışmasının başında diğer tanımlardan farklı

²⁰⁸ Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Ansiklopedisi* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974), 2/314.

²⁰⁹ Can, "Dinî Musikî", 15.

²¹⁰ Belviranlı, *Mûsikî Rehberi -Dînî Mûsikî-*, 50.

²¹¹ Cahit Öney, "Dinî Mûsikîmiz", *Musiki Mecmuası*, 432 (1991), 13.

olarak temcîdin bir dinî mûsikî türü olmadığını dile getirmiştir. Sebebini de günümüzde sadece bir adet temcîd eserinin olduğunu söylemiştir.²¹²

1992’de M. Nazmi Özalp tarafından kaleme alınan *Türk Mûsikîsi Beste Formları* isimli çalışmada temcîd başlığı altında şu bilgiler yer almaktadır: “*Kısa ve özlü sözler seçilerek yazılmış, münacaat’a benzeyen Arapça şiirlere yapılan dinî mahiyette bestelerdir. Allah’ın büyüklüğünü anlatan temcîdler toplu ibâdetlerde icra edilir ve bir tür münacaat’tır.*”²¹³

Onur Akdoğu tarafından 1996 yılında kaleme alınan çalışmada temcîd konusu anlatılırken dipnot olarak temcîde “ağırlama” anlamı da verilmiştir. Eserde bu husus “... *Temcîdin ağırlama anlamı da büyük önem taşımaktadır. Burada kastedilen, kanımızca konuk ağırlamadır. Ama, yine kanımızca, ağırlama, konuğun hiç eksilmediği yerler içindir. Örneğin, eskiden var olan aşhaneler, imarethaneler gibi. Dolayısıyla böyle yerlerde sürekli yapılan iş, tekrar tekrar her gelene yemek çıkarma, yani geleni ağırlamadır. Bu ağırlamada dikkati çeken olgu ise, sürekli yinelenme yani tekrardır. Böyle olunca, Temcîd’in ezgi anlayışında var olan tekrar olgusu büyük bir anlam kazanmaktadır.*” şeklinde kaleme alınmıştır.²¹⁴ Farklı kaynaklarda böyle bir bilgiye rastlanılmaması ve söz konusu eserde anlatılanlara dair bir örnek sunulmamasından dolayı böyle bir anlamın verilmesinin en azından dinî mûsikî geleneğimiz açısından uygun olmadığı kanısı ortaya çıkmaktadır.

2001 yılında Nuri Özcan tarafından yapılan bir çalışmada temcîd bahsi “*Temcîdler Üç aylara mahsustu. Receb’in birinde başlar Ramazan’ın son teravih gecesine kadar*

²¹² Öney, 1.

²¹³ M. Nazmi Özalp, *Türk Mûsikîsi Beste Formları* (Ankara: Trt Yayınları, 1992), 48.

²¹⁴ Onur Akdoğu, *Türk Müziği’nde Türler ve Biçimler* (İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1996), 353.

*devam ederdi. İlk gece bir kişi, ikinci geceden itibaren de ‘cumhur’ ile okunurdu. Herhangi bir besteye bağlı kalmaksızın serbest olarak okunan temcîdler daha çok ana makamlarda icrâ edilirdi.” şeklinde açıklanmıştır.*²¹⁵

Türk Din Mûsikîsi - Câmî ve Tekke Mûsikîsi isimli Ahmet Şahin Ak tarafından 2009 yılında yayınlanan kitapta temcîd ve münâcâtın tarifi şu şekildedir: “*Recep ayının ilk gecesiyile başlayarak Ramazan’ın teravîh kılınan son gecesine kadar, bazı uygulamalarda yatsı namazından çıkıldıktan, bilhassa Ramazan’da sahurdan sonra birkaç müezzin tarafından minarede topluca okunan, çoğu Arapça dua ve yakarışları ifade eden bir cami musikisi türüdür. Temcidler şekil olarak Allah’a dua, sena ve tazim ile kelime-i tevhid, Resulullah’a salat-ü selam, ekseriyetle Türkçe manzum bir münacat ve aralarda okunan bazı kısa ayetlerden meydana gelmiştir.*” Bu tarifi dışında aynı çalışmada temcîdlerin tesbih türü altında incelendiği de aktarılmıştır.²¹⁶

2010 yılında Ahmet Şahin ve Mehmet Kemiksiz tarafından ortak olarak hazırlanan *Enderûn Terâvihi ve Cumhur Müezzinliği* isimli çalışmada temcîd ve münâcât hakkında şu ifadeler yer almaktadır: “*Üç aylarda Receb’in ilk gecesiyile başlayarak Ramazan’ın son gecesine kadar, imsaktan önce birkaç müezzin tarafından minârede topluca okunan, bir câmî mûsikîsi türüdür. Temcîd duyulduğu zaman yeme içmeye son verildi.*”²¹⁷

TDV İslam Ansiklopedisi’nde Ubeydullah Sezikli tarafından kaleme alınan “temcîd” maddesinde “Üç aylarda recebin ilk gecesiyile başlayıp ramazanın teravîh kılınan ilk gecesine kadar yatsı namazının ardından, ramazanda ise sahurdan sonra

²¹⁵ Özcan, *Türk Din Mûsikîsi Ders Notları*, 33.

²¹⁶ Ahmet Şahin Ak, *Türk Din Musikisi Cami ve Tekke Musikisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2011), 83.

²¹⁷ Mehmet Kemiksiz ve Ahmet Şahin, *İstanbul 2010 Ramazan: Enderûn Terâvihi ve Cumhur Müezzinliği* (İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, 2010), 21.

müezzinler tarafından halkın iştirakiyle minareden okunurdu” şeklinde bir tanım yapılmıştır.²¹⁸ Aynı ansiklopedide Muhsin Macit “münâcât” maddesinde “*Türk dinî mûsikîsinde aynı konu etrafında yazılmış, ramazan ayı boyunca sabah ezânından önce minarede temcîdlerle birlikte okunan manzumelere verilen isim*” şeklinde münâcâtın tanımını yapmıştır.²¹⁹

Günümüzde, Fatih Koca tarafından kaleme alınan *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği* isimli çalışmada temcîde, “*minârelerde ezân dışında Allah’a yapılan duâ ve niyazlar*” anlamı verilmiştir. Münâcât ise “*Allah’tan af ve mağfiret dilekleri ifade edilen şiirlere verilen bir ad*” olarak tarif edilmiştir. Ramazan ayında minâreden müezzin tarafından icra edildiği ve münâcât kısmıyla nihayete erdiği aktarılmıştır. Ayrıca Ramazan aylarında terâvih namazından sonra, sahur vaktinden önce besteli veya bestesiz bir şekilde okunduğundan söz edilmiştir.²²⁰

Bayram Akdoğan tarafından yayınlanan *Örneklerle Türk Mûsikîsi Formları* isimli çalışmada, “*Ramazan geceleri ve diğer mübarek gecelerde, genellikle sahurdan sonra, sabah namazından önce bir müezzin ile koro tarafından okunur*” şeklinde tanım yapılmıştır. Aynı çalışmada temcîd ve münâcât hakkında sözlerinin Cenâb-ı Hakk’ı yüceltme ifadeleriyle dolu olduğundan temcîd isminin verildiği zikredilmiştir. Ayrıca temcîdden sonra münâcât okunduğunu ve bu yüzden ikisi beraber dinî mûsikîde bir tür olarak bilindiği aktarılmıştır.²²¹

²¹⁸ Sezikli, “Temcîd”, 410.

²¹⁹ Macit, “Münâcât”, 563.

²²⁰ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 48; Koca ve Turabi, “Câmi Mûsikîsi”, 96.

²²¹ Bayram Akdoğan, *Örneklerle Türk Din Mûsikîsinde Formlar* (Ankara, 2010), 81.

Erdoğan Ateş tarafından yapılan çalışmada temcîd ve münâcât tanımı şu şekilde yapılmıştır: “Üç ayların başlamasıyla birlikte Ramazan’ın sonuna kadar sahur vaktinin bitimine doğru okunan bir eserdir. Temcîd, sahur vaktine ayrı bir manevi haz katmanın ötesinde oruca kalkan Müslümanlara sahur vaktinin bitmekte olduğu mesajı verir. Temcidin başlaması ile artık yeme-içme kesilerek sabah namazına hazırlanılır.”²²²

Türk Din Mûsikîsi türü olarak temcîd, zaman içerisinde kısmî değişikliklere uğramış olsa da Bilâl-i Habeşî’nin namaz vakti gelmeden okuduğu ezânı temel aldığımızda, bu geleneğin söz konusu dönemden günümüze kadar varlığını sürdürdüğünü kaynaklardan hareketle söylemek mümkündür. Fakat bu uygulama bizzat temcîd adıyla olmasa da uygulama amacına bağlı olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Başlangıçta ezân olarak insanları uykudan uyandırmak için icra edildiği ve özellikle de Ramazan ayında sahur vaktini haber vermek için okunduğu bilinmektedir. Kaynakları incelediğimizde dinî mûsikîsi türü olarak temcîd ve münâcât tanımı ilk defa Dr. Suphi Ezgi tarafından *Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi* eserinde verilmiş ve Hatîb Zâkirî Hasan Efendi tarafından bestelendiği dile getirilen notası da eklenmiştir.

Kaynaklarda genel olarak, temcîd ve münâcâtlar, başlangıçta tesbih başlığı altında ele alındığı görülmektedir. Buradan hareketle temcîd olarak okunan eserlerin aynı zamanda tesbih olarak da icra edilebildiğini söylemek mümkündür. Çünkü temcîd ve münâcâtların güftelerini göz önünde bulundurduğumuzda Yüce Allah’ı kendi isimleriyle öven ifadeler karşımıza çıktığı fark edilmektedir. Aynı şekilde tesbih güftelerinde de aynı ifadeler geçmektedir. Her ne kadar uygulama şekilleri farklı olsa da benzer yönleri de bulunduğu âşikârdır.

Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi isimli eserde her ne kadar tesbih başlığı altında incelense de temcîd ve münâcâtlar, sonraki dönemlerde dinî mûsikînin ayrı bir türü olarak

²²² Erdoğan Ateş, *Türk Din Mûsikîsi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019), 131.

ele alınmıştır. İcralarının daha çok yaygınlaşması ve tesbih türünden ayrıldığı hususlardan dolayı temcîd ve münâcâtların ayrı bir tür olarak işlenmesi muhtemeldir.

Günümüze kadar farklı şekillerde ve farklı zamanlarda icra edilen temcîd ve münâcâtların, zaman içerisinde kısmî olarak değişimlere uğradığı bilinmektedir. Buna binaen günümüzde de bazı bölgelerde son zamanlarda yapılan tanımlardan kısmen farklı olarak icra edildiği gözlemlenmiştir.

Bu zamana kadar yayımlanan bazı kaynaklarda temcîd ve münâcâtların sadece mübarek gecelerde okunduğu, bazı kaynaklarda Recep ayının ilk gecesinden Ramazan ayının son gecesine kadar okunduğu zikredilmektedir. Aynı zamanda farklı kaynaklarda güftelerinin Arapça olduğu, Allah'ı öven lafızların ve O'nun isimlerinin yer aldığı, Kur'ân-ı Kerîm'den ayetlerin okunduğu söylenmektedir. Kaynaklarda ortak olarak temcîd ve münâcâtların minârelerden duâ niyetiyle özellikle Ramazan ayında okunduğu bilgisi verilmektedir.

Günümüzde temcîd ve münâcât tanımının, Hatîb Zâkirî Hasan Efendi tarafından bestelendiği bilinen ve notası elimize ulaşan bu eserden hareketle yapılma ihtimali karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki Suphi Ezgi tarafından kaleme alınan *Nazarî ve Amelî Türk Musikisi* adlı eserde verilen söz konusu nota, içerik olarak kendisinden sonra yapılan tanımlara uymaktadır. Buna binaen verilen bu nota tek temcîd ve münâcât eseri olarak baz alındığında temcîd ve münâcâtın günümüzde uygulanmadığı sonucunu ortaya çıkarabilir. Fakat tür olarak tek örneğinin olması ihtimali çok düşüktür. Yayımlanan eserden çok daha önce böyle bir uygulamanın var olması, günümüzde de farklı yörelerde farklı şekillerde temcîd okunmasından hareketle, temcîd ve münâcâtların farklı güfte ve bestelerinin varlığından söz edilebilir. Nitekim Aziz Mahmud Hüdâyî'nin de temcîd bestelediği, fakat günümüze ulaşmadığı bilgisi kaynaklarda mevcuttur.²²³ Yapmış

²²³ Ergun, *Türk Musikisi Antolojisi*, 30.

olduğumuz araştırmalar farklı temcîd örneklerinin varlığını göstermekle beraber çalışmamızın sonraki bölümünde bu icralar sunulacaktır.

Günümüzde icra edilen temcîd ve münâcâtlar dikkate alındığında bu türe dair yeni bir tanım yapılması yerinde olacaktır. Bunun sebepleri arasında, yapılan farklı tanımların arasındaki uyumsuzluklar ve asıl amacının dışına çıkmamakla beraber icra olarak değişikliklere uğraması olarak zikredilebilir. Bu konu çalışmamızda ayrı bir başlık olarak ele alınacaktır.

1.3.1. Temcîdin Değişikliğe Uğraması

Temcîd türünün değişmesinin birçok sebebinin olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Peygamber döneminde namaz vakti girmeden okunan ezân, dönemin Müslümanları tarafından yanlış anlaşılma ihtimali nedeniyle zaman içerisinde farklı şekillere bürünerek karşımıza çıkmıştır. Bilâl-i Habeşî tarafından icra edildiği zaman insanlar okuyan kişinin sesini tanıyıp ne amaçla ezân okunduğunu bilmektedirler. Fakat zamanla İslâm dininin farklı coğrafyalara yayılması neticesinde müezzinlerin sayısı artmış ve insanlar okuyan kişinin sesinden kim olduğunu anlayamayacak duruma gelmişlerdir. Bu da ezânın ne amaçla okunduğu konusunda karışıklığa yol açmıştır. Dolayısıyla sahur vakti okunan ezânın yerini farklı ifadelere bırakma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

İslâm coğrafyasının genişlemesi ile temcîd icraları artmış ve zamanla bağımsız bir tür haline gelmiştir. Ancak bu eserlerin Arapça sözlere sahip olması ve icrasının zor olması, zamanla farklı şekillerde okunmalarına yol açmış olabilir. Ayrıca temcîdi bilen çok az sayıda hali hazırda câmi görevlisi olduğundan, bilmeyen görevlileri zor durumda bırakmamak için idareciler tarafından uygulamanın kaldırılma ihtimalini de dikkate almak gerekmektedir.

Yukarıda icralarının azalması veya değişikliğe uğrama sebepleri olarak zikredilen hususlar, temcîd ile ilgili farklı uygulamaları beraberinde getirmiştir. İlk olarak ezân, daha

sonraları ise kasîde, salâ ve ilâhi şekillerindeki uygulamalar söz konusu olmuştur. Fakat her ne şekilde olursa olsun bir bütün olarak düşünüldüğü zaman temcîdlerin bir şekilde günümüze kadar ulaştığı ve halihazırda da devam ettiği dinî mûsikî alanı için önemli bir gerçeklik ve zenginliktir.

1.4. Temcîdin Uygulama Yeri ve Zamanı

1.4.1. Uygulama Yeri

Temcîd, kaynaklarda genel olarak câmi mûsikîsi başlığı altında incelenmiştir. Nitekim bu zamana kadar yapılan uygulamalara bakıldığında câmilerde minârelerden okunan bir tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer dönemlerin aksine Osmanlı zamanında temcîd minâreden müezzinler tarafından okunduğu zaman halk da bu icraya eşlik etmiştir.²²⁴ Bu dönemde halkın icraya eşlik etmesi, bu türün yaygın olduğunu ve çoğu kimse tarafından bilindiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak câmilerde icra edilmesine rağmen az da olsa tekkelerde de temcîdlerin okunduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz. Cemaleddin Server Revnakoğlu, eserinde Hazret-i Hüdai ve Hazret-i Nasuhi hankah-ı şeriflerinde temcîdin okunduğunu kaleme almıştır. Aynı zamanda Şeyh Nevruz'un tekkesinde de mübarek gecelerde icra edildiği aktarılmıştır. Bunların yanında Fatih devri dergâhlarından olan Oğlanlar (Olanlar) Tekke'sinde, Eğrikapı'da İvaz Efendi Tekke'sinde temcîd uygulamasının olduğu bilgisi verilmiştir.²²⁵ Her ne kadar tekkelerde amacına uygun olarak çok az icra edilseler de bu türün günümüze kadar varlığını devam etmesinde önemli yere sahip olduklarını söyleyebiliriz.

²²⁴ Sezikli, "Tercîd", 411.

²²⁵ Revnakoğlu, "Minâre Mûsikîmizde Tercidler", 2998.

Temcîdlerin câmi ve tekkelerde icra edilmesinin yanında her ne kadar icra edilme amacını tam olarak karşılamasa da günümüzde televizyon ekranlarında çeşitli programlarda icra edildiğini görmekteyiz. Son yıllara kadar az da olsa icra edilen Hatîb Zâkirî Hasan Efendi tarafından bestelendiği bilinen temcîd, Ahmet Hatipoğlu tarafından tashih edilip yeniden okunur hale getirilmiş ve TRT’de icra edilerek böyle bir uygulamanın tamamen unutulmasının önüne geçilmiştir (K1, Kişisel Görüşme, 15 Kasım 2023). Bu da türün günümüzde varlığını devam ettirme noktasında önemli yer teşkil etmiştir.

1.4.2. Uygulama Zamanı

Kaynaklar incelendiğinde farklı dönemlerde icra edildiği tespit edilen temcîdlerin uygulandığı vakitler arasında kısmî farklar olduğu görülmektedir. Temcîd genellikle Recep ayının ilk gecesinden başlayarak Ramazan ayının son gecesine kadar yani “üç aylar” olarak tabir edilen mübarek aylarda icra edildiği aktarılmaktadır.²²⁶ Üç aylar boyunca bu uygulama yatsı namazlarından sonra icra edilmiştir.²²⁷ Temcîdlerin mübarek gecelerde icra edildiği de zikredilmiş,²²⁸ üç aylar haricinde Pazartesi-Cuma ve bayram gecelerinde uygulandığı dile getirilmiştir.²²⁹

Temcîd tanımlanırken yatsı namazından sonra, teravih namazından sonra, seher vaktinde, sabah ezânından önce, sabah ezânından sonra, imsak vaktinden önce, sabaha

²²⁶ Özcan, *Türk Din Mûsikîsi Ders Notları*, 33. Ak, *Türk Din Musikisi Cami ve Tekke Musikisi*, 83.

²²⁷ Revnakoğlu, “Minâre Mûsikîmizde Temcidler”, 2997.

²²⁸ Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Musikisi*, 3/67; Sürelsan, *Dini Türk Musikisine Giriş*, 63.

²²⁹ Can, “Dinî Musiki”, 15.

doğru, sahur vaktinde, sahur vaktinin bitmesine doğru, sahur vaktinden sonra gibi farklı kaynaklarda çeşitli vakitler zikredilmiştir.

1.5. Temcîdin İcra Şekli

Bu başlık altında temcîdlerin geçmişteki ve günümüzdeki icra edilme şekillerinden bahsedilecektir. Eserlerin notaları ve güfteleri Ek bölümünde verilecektir.

Temcîd, farklı şekillerde icra edilerek günümüze kadar ulaşmışlardır. Hz. Peygamber döneminde Bilâl-i Habeşî tarafından sahur vaktinde icra edilen uygulama ezân olarak karşımıza çıkmıştır. Kaynaklarda “Temcîd-i Bilâl-i Habeşî” olarak verilen güfteden hareketle de serbest bir şekilde okunduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Osmanlı zamanında daha sanatsal hale büründüğü ve günümüzde ise kasîde ve ilâhi türünde icra edildiği bilinmektedir.

Tarihsel olarak ele aldığımızda temcîdin nasıl icra edildiğine dair ilk bilgiyi Suphi Ezgi tarafından 1933 yılında kaleme alınan *Nazarî ve Amelî Türk Musikisi* isimli çalışmada görmekteyiz. Ezgi, Hatîb Zâkirî Hasan Efendi tarafından bestelendiği ifade edilen temcîd ve münâcâtın notası üzerinden nasıl icra edilmesi gerektiğini şu şekilde açıklamıştır: “*Büyük cami’lerin minarelerinde gece yarısı, evvela birinci cümlemin iki devrelik lahnini bir müezzin okur, onu ta’kiben üçüncü devre olan mülazimeyi müezzinler cumhuren terennüm ederler; bu suretle eser münferiden ve cumhuren nihayetine kadar okunur; Hazreti Ademden Peygamberimize dek isimleri yazılı Peygamberlerin isimleri, Hazreti Ademden evvelki üç defa (lâ ilâhe illallah) ve Adem safiyyullahın bestesile okunur. İstenilirse onlar hafzolunarak, Peygamber efedimizin cümlesi terennüm olunur; lahin bittikten sonra, eserin arapça ve türkçe olan münacaat kısmı bir müezzin tarafından kuvvetli sesle minareden halka hitab edilir ve aynı müezzin (nasrun min Allahi ve fethün*

karib ve beşşirilmü minine ya Muhammed ve sonra biismüke) der; cumhur (ya Allah hu) diye bitirirler. ”²³⁰

1967 yılında yayınlanan “Minare Musikimizde Temcîdler” isimli makalesinde Revnakoğlu detaylı bir şekilde temcîd ve münâcâtların nasıl icra edildiğini anlatmıştır: “Evvelâ ‘Başefendi’ denilen müezzinbaşı veya nöbetçi müezzin, yahut içlerinde en usta bilinenlerden birisi, tavr-ı mahsusu ile şu münacaatı okurdu:

Yâ Hazret-i Mevlây; yâ mevlel mevali!

Entel Kerimü, Enterr Rahim-i yâ Allah!

Entellezi teferrede bil fadl’ı vel kerem-i vel ulâ!

Veya hatem mer risalet-i veya ehlel verâ!.

Bu Arapça kısma biraz daha devam edildikten sonra buna yakın manada Türkçe olan şu diğer münacaatı, yine aynı kimse o perde üzerinden ilave eylerdi:

Îlâhi ben kimem ki idem sana münacaat,

Kapında çün eylerem arz-ı hacât,

Ey Kerim-i lemyezel, vey padişah-ı bi zeval,

Saltanat külli senindir, hiç sana irmez zeval

dedikten ve karara yakın bir iniş yaptıktan sonra içlerinden birine devrederdi. O zat bırakılan perdeyi tutarak aynı makamda üç defa:

Lâ ilâhe illâllah,

Hakk lâ ilâhe illallâh,

Dost Lâ ilâhe illallâh,

der ve bu tevhid-i şeriflerin sonunda Peygamberlerimizden birinin ismini eklerdi. Mesela ilk peygamber olan Hazreti Âdem aleyhisselâmdan başlayarak sırasile:

Âdem safiy yullah,

²³⁰ Ezgi, Nazarî, *Amelî Türk Musikisi*, 3/72.

Nûh neciy yullah,

İbrahim Halil ullah,

İsmail zebih ullah,

gibi her birinin sonunda ayrı ayrı ‘yâ Allah! Dost Allah! Bir Allah’ denilir ve birlikte cumhur yapılırdı. Nihayetlerinde tekrar üç kelime-i tevhid çekilirdi. Sonunda Arapça ilahi demek olan şuullerden ve o makama uygun Türkçe ilâhilerden biri veya birkaçı üstüste okunur; ve bırakılan perde biraz daha yükseltildi. Havanın müsaadesine, minarede bulunanların sayısına göre de devamı uzatılır veya kısaltılırdı. Bunlar arasında ekseriyetle Eyyubi Zekâi Dede Efendinin Acem makamında bestelediği şu Arapça ilahiye okumak âdet olmuş gibi idi:

Teyekkazu teyekkazu yâ niyâmû,

Kad hezemel fecre cünûd-üz zâlâmi,

Yâ nâimen intebih an nevmike,

Ente tenâmü ve Rabbüke lâ yenamü.

Bu da bittikten sonra içlerinden birisi kısa bir aşr-ı şerif okur. Son ayet-i kerimesi cumhurla tekrar edilirdi. Yine bir kişi hateme olarak (sonunu bağlamak üzere):

‘Salavat-ullahi alâ Nebiyyina ve alâ cemi-il Enbiya-i vel Evliya-i veşşüheda-i vessalihin ve radyallahü tealâ an eshabi Resul-illah-i aleyhim ecmain’ der ve bağlar.

‘Aleyhim ecmain’ den sonra yine hep beraberce ‘vel hamdü lillahi Rabbil âlemin yâ Allah’ denilirdi.

Bunun da sonunda en yüksek seslisi, tekkelerde, ayin-i şeriflerin nihayetinde şeyh efendilerin yaptıkları gibi, elleri çaprazlama göğsünde, hafifçe baş keserek kible tarafına döner; gayet tiz perdeden ‘takabbel minnâ!’ diye olanca sesile bağırır; etrafındakiler bir

ağızdan ve aynı perdeden ‘Yâ Allah Huu!’ diye bağrışlar, çağrışlar ve bu hatemeyi (bağlantıyı) coşkun âvazelerile ilahi bir gulgûle haline getirirlerdi.”²³¹

Halil Can tarafından 1974 yılında kaleme alınan çalışmada “*Temcid’in ilk kısmını teşkil eden (Ya hazreti Mevlâ meyellelmevâli ente’l-kerimü’l bâki ve ente’r-rahîm yâ Allah) nidası ile bir kişi tarafından okunur. Bunu müteakip bütün müezzinler lahn-i mahsusuyla ‘Yâ Rahman’ derler. Terkar bir müezzin ‘Îlâhü vâhidün Allah’ okur, yine bütün müezzinler ‘Yâ mennân’ derler. Böyle münferid okuyuşlardaki temcid güftelerini müteakip cumhuren (Yâ sübhân) (Yâ deyyân) (Yâ rıdvân) kıraat edilir*” şeklinde temcîd ve münâcâtların icrasına yönelik bilgiler verilmiştir.

M. Ekrem Karadeniz tarafından yapılan çalışmada öncekilerden farklı olarak temcîd ve münâcâtların icrası şu şekilde anlatılmıştır: “*Birinci kısımda tevhid ve ta’zim ifade eden Arapça bir münâcât, ikinci kısımda bir tek müezzin tarafından çok defa Segâh makamında Durak tavrında bir Na’t-i Peygamberî okunurdu. Gerek Münâcât, gerek Na’t-i Peygamberî Durak tavrında usûlsüz bestelenmiştir. Üçüncü kısımda ise birkaç müezzin birlikte bir Cumhur İlâhi okurlardı.*”²³²

TDV İslam Ansiklopedisi’nde “Temcîd” maddesini kaleme alan Ubeydullah Sezikli, temcîd ve münâcâtların icrasını “*Bir kişinin, ‘Yâ hazreti mevlâm’ şeklindeki girişinden sonra üç defa kelime-i tevhid çekilir. Ardından peygamberlerden bazılarının ismi zikredilir ve Hz. Muhammed’e salâtü selâm getirilir. Daha sonra Allah’ın isimlerini ihtiva eden Kur’an âyetlerinden biri okunur; bunu bir beyitten ibaret münâcât veya na’tın okunması takip eder. Hep birlikte ‘ve’l-hamdü li’llâhi rabbi’l-âlemîn’ denilip ardından bir kişi tarafından fâtiha çekildikten sonra yine bir kişinin, ‘Mâ kâne Muhammedün ebâ ehadin ...’ (...) veya ‘Sübhâne rabbike rabbi’l-izzeti ammâ yasifûn ...’ (...) diye başlayan*

²³¹ Revnakoğlu, “Minâre Mûsikîmizde Temcidler”, 2999-3000.

²³² Karadeniz, *Türk Musikîsinin Nazariye ve Esasları*, 161.

âyeti okumasıyla temcîd sona erer. Ramazan ilâhilerinde olduğu gibi temcîdlerin güftelerinde de ramazanın ilk on beş gecesinde ‘merhabâ yâ şehr-i ramazan merhabâ!’, son on beş gecesinde ‘elvedâ dost elvedâ!’ ifadeleri kullanılır.” şeklinde vermiştir.²³³

Sezikli tarafından kaleme alınan bu icra şekli 1967 yılında Revnakoğlu tarafından kaleme alınan eserde de benzer şekilde geçmektedir.²³⁴

Elimizde notası bulunan temcîd ve münâcâtlardan önce bu türün nasıl uygulandığına dair kaynaklarda herhangi bir tarif yapılmamıştır. Dinî Mûsikî türleri hakkında çeşitli eserler kaleme almış olan araştırmacılar yukarıda verilen icralar gibi birbirlerinden farklı şekillerde tarif etmişlerdir. Söz konusu farklılıklar temcîd türünün belirli bir kalıba sokulmaması gerektiğini gösterebilir. Bu türün tanımlanmasında icra edilen eserlerin hangi niyetle okunduğu düşüncesi daha ağır basmaktadır.

1.6. Temcîdin Güftekârları

Kaynaklarda “Tercîd-i Bilâl-i Habeşî” olarak geçen eserin sözleri Bilâl-i Habeşî’ye ait olduğu aktarılmaktadır.²³⁵ Dolayısıyla, hakkında yeterli kaynak bulunmasa da temcîd türünün ilk güftekârı olarak Bilâl-i Habeşî’yi zikretmek mümkündür.

Suphi Ezgi, eserinde temcîd ve münâcât notası ve güftesini yayımlamıştır. Eserde temcîd ve münâcâtın Koca Mustafa Paşa Tekkesi’ne defnedilmiş olan Sünbülî Efendi tarafından tertip edilmiş olabileceğini kaleme almıştır. Bu bilgiyi Hüdâyî şeyhlerinden Şehab Efendi’nin akrabalarından olan bir kişiden öğrendiğini zikretmiştir. Ayrıca eseri Sünbülî dergâhında zâkirbaşı olan Fehmi Efendi’den (ö.1935) dinleyip notaya aldığını

²³³ Sezikli, “Tercîd”, 411.

²³⁴ Revnakoğlu, “Minâre Mûsikîmizde Tercidler”, 2996.

²³⁵ Revnakoğlu, 2996; İbrahim b. Mehmed el-Yalvâcî, “el-Mecma‘atü’l-Kübrâ” (Telif, İstanbul, 1902), 22.

söylemiştir.²³⁶ Kaynaklarda, söz konusu temcîd ve münâcâtı tertip eden kişinin asıl adının Yûsuf Sinan olduğu ve 935-36/1529 yılında vefat ettiği aktarılmaktadır.²³⁷ Ezgi, notasını yayınladığı eserin yanlış bir şekilde icra edildiğini ve Hüseyin Sadettin Arel ile usulüne uygun bir şekilde düzenleyip ortaya çıkardığından söz etmektedir.²³⁸ Ancak yapılan bu düzenlemede de prozodik olarak hataların olduğunu tespit eden Ahmet Hatipoğlu, eseri düzenleyip tekrar okunur hale getirmiştir (K1, Kişisel Görüşme, 15 Kasım 2023). Hatipoğlu, kendisi de Ezgi tarafından yayımlanan temcîd ve münâcât notasının uzun çalışmalar sonucunda tashih ettiği ve canlı yayınlarda icrâsını yaptığını aktarmaktadır.²³⁹

Eski kaynaklar incelendiğinde kaleme alınmış temcîd ve münâcâtların güftekârları hakkında kayda değer bir bilgi mevcut olmadığı görülmektedir. Fakat bazı kaynaklarda temcîd olarak yazılmış güftelerin kimlere ait oldukları zikredilmektedir. Bunlardan birisi Osmanlı Padişahlarından Sultan II. Mustafa'dır (ö. 1115/1703). Acemaşiran makamında bestelendiği kaleme alınan güftenin bestekârı bilinmemektedir.²⁴⁰

Mustafa Özdamar, temcîd olarak ele aldığı eserlerin bazılarının güftekârlarını nakletmiş bazılarının ise güfte yazarlarını vermemiştir. İlâhi türüne benzeyen eserlerin bilinen güftekârları arasında Halvetiyye tarikatının Şemsî kolunun kurucusu, âlim ve şair olarak bilinen Şemseddin Sivâsî (ö. 1006/1597) zikredilmektedir. “Vâsıl Olmaz Kimse Hakk'a” şeklinde başlayan ve sabâ makamında bestelenen eserin bestekârı

²³⁶ Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Musikisi*, 3/71.

²³⁷ Hür Mahmut Yücer, “Sünbül Sinan”, *TDV İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 2010), 135.

²³⁸ Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Musikisi*, 3/72.

²³⁹ Ahmed Hatipoğlu, *Bir Bestedir Ömrüm (Türk Mûsikîsine Vakfedilmiş Bir Hayatın Hikâyesi)*, ed. Emrah Hatipoğlu (Ankara: Otto Yayınları, 2024), 207.

²⁴⁰ Tatal, “Türk-Din Mûsikîsinde Na't, Tesbih ve Temcidler”, 184.

verilmemiştir.²⁴¹ Aynı eserde sabâ makamında “Açıldı Çün Bezm-i Elest” isimli eserin güftesinin Aziz Mahmud Hüdâyi’ye (ö. 1038/1628) ait olduğu kaydedilmiştir.²⁴² Aynı makamda “Bağrımdaki Biten Başlar” sözleri ile başlayan eserin güftekarı Seyyid Nizamoğlu Seyfullah (ö. 1010/1601) tarafından kaleme alındığı aktarılmış,²⁴³ yine sabâ makamında bestelenen “Geydim Hırkayı” isimli eserin güftekarı Safer Dal (ö. 1999) olarak verilmiştir.²⁴⁴

Ahmed Şahin ve Mehmet Kemiksiz’in ortak olarak hazırladıkları eserde münâcât ilâhi olarak bestelenen bir eser zikredilmiştir. “Biz Ümmet-i Muhammed’e” isimli eserin güftesinin Alvarlı Efe olarak bilinen Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi’ye (ö. 1956) ait olduğu aktarılmaktadır.²⁴⁵

Ubeydullah Sezikli tarafından Çorum’da derlenen bestenigâr makamında bestelenen temcîdin Eşrefoğlu Rûmi (ö. 874/1469-70 [?]) tarafından kaleme alındığı bilgisi verilmektedir.²⁴⁶

Yunus Aslan tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinde beş adet temcîd örneği sunulmuştur. Bunlardan iki tanesinin Yunus Emre (ö. 720/1320 [?]) tarafından kaleme alındığı aktarılmaktadır. Bir örneğin Ali Ulvi Kurucu (ö. 2002), diğer bir örneği Hüseyin

²⁴¹ Mustafa Özdamar, *İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölüme Mûsikî* (İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 1997), 171.

²⁴² Özdamar, 173.

²⁴³ Özdamar, 174.

²⁴⁴ Özdamar, 175.

²⁴⁵ Kemiksiz ve Şahin, *İstanbul 2010 Ramazan: Enderûn Terâvihi ve Cumhur Müezzinliği*, 21.

²⁴⁶ Sezikli ve Yiğit, *Tasavvuf Geleneğinde Çorum’da Dinî Mûsikî*, 157.

Güleç, son örneğin ise Nakşibendî tarikatı şeyhlerinden Abdullah Sermest Efendi'ye (ö. 1882) ait olduğu bildirilmektedir.²⁴⁷

Genel olarak bakıldığında temcîd ve münâcâtların güfteleri çeşitli tasavvuf şeyhlerinin divanlarından alındığı gözlemlenmiştir. Çoğunlukla irticâli olarak icra edilen bu türde yüce Allah'ı öven, O'nun isimlerinin yer aldığı güfteler tercih edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'e salât ve selâm sözlerinin yer aldığı güfteler de karşımıza çıkmaktadır.

1.7. Temcîdin Bestekârları

Temcîd genelde doğaçlama yani herhangi bir beste ve usul ile icra edilmediklerini söyleyebiliriz. Fakat bazı kaynaklarda temcîdlerin varlığını devam ettirme noktasında bestelendiği ve notaya alındığını görmekteyiz. Bu başlık altında besteli olarak günümüze kadar ulaşan temcîdlerin bestekârlarını zikredeceğiz.

Günümüzde en çok bilinen ve çoğu yerde icra edilen temcîd ve münâcât notası ilk kez Suphi Ezgi'nin eserinde karşımıza çıkmıştır. Söz konusu bu eserin bestekârı Hatîb Zâkirî Hasan Efendi (ö. 1032/1623) olarak verilmiştir.²⁴⁸ Fakat Halil Can, söz konusu eserin bestekârının kesinlikle bilinemeyeceğini söylemiştir. Mustafa İtrî Efendi (ö. 1123/1711) tarafından tertip edilmiş olduğunu söyleyenlerin de bulunduğunu, kendisinin de bu eserin İtrî'ye nispet edenlerden olduğunu zikretmiştir.²⁴⁹

Kaynaklarda bestesinin genellikle Hatip Zâkirî Hasan Efendi'ye ait olduğu belirtilen bilinen temcîd ve münâcât dışında bestelenen temcîd ilâhileri de bulunmaktadır. Mustafa Özdamar'ın eserinde yer alan “Sabâ Temcîd (Geydim Hırkayı)” Metin Alkanlı

²⁴⁷ Yunus Aslan, “Kilis'te Dinî Mûsikî” (Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 50.

²⁴⁸ Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Musikisi*, 3/67.

²⁴⁹ Can, “Dinî Musikî”, 15.

tarafından;²⁵⁰ “Acem Şuğul (Teyakkazû Lâ Tenâmu)” isimli eser Zekâi Dede tarafından bestelendiği bilinmektedir.²⁵¹ Ayrıca, günümüzde “Segâh Temcîd İlâhisi (Şükür Yine Geldi)” isimli eser Mehmet Kemiksiz tarafından bestelenmiştir.²⁵²

Zikredilen bestelerin dışında elimizde bulunan diğer temcîdlerin bestekârı bilinmemektedir.

1.8. Temcîdin Yeniden Tanımlanması

Günümüzde dinî mûsikîye dair yapılan birçok çalışmanın içerisinde temcîd ve münâcâtlar üzerine tanımlar yapıldığına dair bilgiler önceki başlıklarda verilmiştir. Ayrıca birkaç farklı bilimsel dergide temcîd üzerine özel olarak makaleler yayımlanmıştır. Özellikle son zamanlarda yapılan çalışmalarda, temcîd ile ilgili önceki çalışmalara oranla farklılıklar göze çarpmaktadır. Tarafımızca derlenen temcîd kayıtlarında da farklılıklar olduğu görülmektedir. Suphi Ezgi tarafından yayımlanan eserde verilen temcîd ve münâcât notası ile günümüzde yayımlanan notalar arasında icra farklılıklarının olduğu açıktır. Ayrıca sadece yayımlanan notalarda değil, yapılan açıklamalarda da farklılıklar göze çarpmaktadır. Buradan hareketle günümüzde temcîd olarak isimlendirilen uygulamaların kısmî değişikliklere uğramasından dolayı dinî mûsikî türü olarak nitelendirilmemesi uygun olmayacaktır. Dolayısıyla önceki uygulamalarla birlikte günümüzdeki uygulamaları da göz önünde bulunduracak şekilde yeni bir tanımın yapılması yerinde olacaktır.

²⁵⁰ Özdamar, *İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölüme Mûsikî*, 175.

²⁵¹ Özdamar, 176.

²⁵² Mehmet Kemiksiz, “Mehmet Kemiksiz”, Şükür Yine Geldi, erişim 30 Ocak 2025, <https://www.mehmetkemiksiz.com/notalar/ilahiler/segah/sukur-yine-geldi.html>.

Bunun için önceki tanımlar da göz önünde bulundurularak temcîd uygulamasının içerisinde yer alan özellikler kısaca incelenerek yeni bir tanıma ulaşma yoluna gidilecektir.

Öncelikle uygulamanın amacına bakmak yerinde olacaktır. Temcîd uygulanırken ilk olarak hangi amaca binaen ortaya çıktığı önem arz etmektedir. Günümüze kadar gelen uygulamaların, farklı amaçlar için icra edildiği göze çarpmaktadır. Bilâl-i Habeşî'nin, insanlara sahur vaktinin geldiğini haber vermek için ezân okuduğu kaynaklarda geçmektedir.²⁵³ O zamandan günümüze kadar olan uygulamaların da çoğunlukla sahur vaktini insanlara haber vermek için okunduğu tespit edilmiştir. Az da olsa sahur vakti dışında yatsı namazı sonrası, sabah namazı öncesi vb. vakitlerde icraları görmek mümkündür. Fakat bunların belirli bir amaca yönelik icra edilmediği kanaatini taşımaktayız. Özetle, temcîd uygulamasının asıl amacının, insanları sahur vaktinin geldiğini haber vermek veya sahur vaktinin bittiğini haber vermek olduğunu söylemek mümkündür.

Temcîdin okunma amacından sonra icra edildikleri mekânları incelemek gerekmektedir. Türk Din Mûsikîsi çatısı altında türlerin Câmî ve Tekke olmak üzere iki farklı mekânda icra edildiği bilinmektedir. Bu iki mekân göz önünde bulundurulduğunda uygulamanın genellikle câmilerde icra edildiği açıktır. Fakat çok az da olsa Osmanlı döneminde tekkelerde de bu uygulamayı görmek mümkündür.²⁵⁴ Bu uygulamanın tekkelerde icra edilmesinin asıl amacının eserin öğretilerek unutulmasının önüne geçmek olduğu düşünülebilir. Nitekim, Osmanlı dönemi tekkelerinin müzik eğitim kurumu işlevi

²⁵³ Mâlik, *Muvatta'*, Kitabü's-Salât 348.

²⁵⁴ Bkz. Revnakoğlu, "Minâre Mûsikîmizde Temcidler", 2998.

gördüğü ve tekkelerden birçok müzisyenin ve bestekârın yetiştiği bilinmektedir.²⁵⁵ Sonuç olarak temcîdlerin amacına uygun olarak câmilerde icra edildiğini söylemek mümkündür. Hatta halkın duyacağı şekilde câmilerin minârelerinden icra edilmiştir.

Temcîdin icra edildiği zaman incelenecek olursa karşımıza farklı zamanların çıktığı görülecektir. “Uygulama Zamanı” başlığı altında uygulamanın hangi vakitlerde icra edildiği genel olarak açıklanmıştı. Buradan hareketle birçok farklı vakitte temcîd uygulaması olduğu malumdur. Fakat genel olarak bakıldığında Bilâl-i Habeşî’nin sabah namazı vakti gelmeden okuduğu ezândan günümüze kadarki geçen sürede ağırlıklı olarak uygulamanın sahur vaktinde icra edildiği dikkat çekmektedir. Genelde sahur vaktinin başlaması ya da bitmesi esnasında temcîd uygulamasını görmek mümkündür.

Güfte olarak bakıldığında, temcîdler genelde Arapça olarak, Allah’ın isimlerinin zikredildiği, O’nun yüceliğine dair ifadelerin yer aldığı bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Suphi Ezgi tarafından yayınlanan notada ve az da olsa karşımıza çıkan bazı temcîd güftelerinde, yukarıdaki şekliyle olduğu muhakkaktır. Fakat bunların dışında temcîd olarak zikredilen farklı eserlerde, farklı güftelerin de karşımıza çıktığını görmekteyiz. Dil açısından bakıldığında sadece Arapça olarak temcîdin olmadığı açıktır. Arapça’nın yanında Türkçe ve Kürtçe eserler de karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla sadece Arapça ile sınırlandırmak yanlış bir yaklaşım olacaktır. Konu açısından incelendiğinde, Allah’ın isimleri ve yüceliğinin yanında, Hz. Peygamber’e salât ve selâm ifadelerini ve diğer peygamberlerin isimlerinin zikredildiğini de görmek mümkündür. Ayrıca, uygulamanın sahur vaktinde olması dolayısıyla Ramazan ayı ve oruç ibadeti ile ilgili ifadelerin de yer aldığı tespit edilmiştir.

²⁵⁵ Cemal Karabaşoğlu, “Osmanlı Dönemi İstanbul Tekkelerinde Mûsikî”, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2016), 201.

Temcîd mûsikî nazariyatı açısından incelendiğinde, bu türe dair yapılan farklı besteler karşımıza çıkmaktadır. Belirli bir makam ve usûlün tercih edilmediği, farklı makam ve usûllerin kullanıldığı, yayımlanan kaynaklarda ve tarafımızca tespit edilen uygulamalarda açıkça görülmektedir. Suphi Ezgi tarafından yayımlanan temcîd ve münâcât notasına bakıldığında Irak makamında (Ahmet Hatipoğlu bu eseri aynı beste ile segâh perdesine çekmiştir), durak evferi usûlünde bestelendiği görülmektedir. Bunun dışında farklı bestelerden de söz etmek mümkündür. Temcîd her ne kadar besteli olarak nitelendirilse de çoğu zaman herhangi bir makamda irticâli (doğaçlama) olarak icra edildiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla türün sadece besteli ya da sadece irticâli olarak icra edilmediği, kimi zaman besteli kimi zaman da irticâli olarak icra edildiğini söylemek mümkündür.

Tüm bunlardan hareketle temcîd bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu şekilde tanımlamak mümkün hale gelebilmektedir:

Temcîd; genellikle sahur vaktinde gerek insanları uyandırmak gerekse sahurun bittiğini haber vermek amacıyla; başlangıçta Allah'ın isimlerini ve yüceliğini, Hz. Peygamber'e salât ve selâm ifadelerini, diğer peygamberlerin isimlerini ve özelliklerini, Ramazan ayı ve oruç gibi konuları içeren; besteli veya irticâli olarak, câmilerde minârelerden icra edilen bir dinî mûsikî türüdür.

2. BÖLÜM:

ANADOLU'DA TEMCİD

Bu başlık altında, temcîd uygulamasının yakın tarihte ve günümüzde icra edildiği yerler konusunda bilgiler verilecektir. Temcîdin Anadolu'da icrâ edildiği şehirler ele alınacak, uygulamanın olmadığı iller başlıklandırılmaya tabi tutulmayacaktır. Ayrıca tarafızca derlenen temcîd notaları ve incelemeleri bu bölüm altında verilecektir.

2.1. Şehirlere Göre Temcîd Uygulamaları

2.1.1. Adıyaman

Adıyaman üzerine yapılan bir çalışmada Kahta ilçesinde temcîd okunduğuna dair bir bilgi mevcuttur. Söz konusu çalışmada Ramazan ayında sabah ezânından önce böyle bir uygulamadan söz edilmiştir.²⁵⁶ Yapılan araştırmalar neticesinde günümüzde bu uygulamanın devam ettiği tespit edilmiştir (K2, Kişisel Görüşme, 05 Aralık 2024). Yörede icra edilen temcîd kaydı notaya aktarılmış ve çalışmaya dahil edilmiştir.

2.1.2. Amasya

Yakın geçmişte Amasya'da Perşembe günleri ve Ramazan aylarında her gün temcîd okuma geleneğinin olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz. Günümüzde artık Perşembe günleri icra edilmeyen temcîdlerin yerini salâların aldığı tahmin edilmektedir.²⁵⁷

²⁵⁶ Enes Demir, “Adıyaman'da Dinî Mûsikî” (Yüksek Lisans Tezi, Malatya, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024), 18.

²⁵⁷ Köksal, “Amasya'lı Fahrî Müezzîn Hacı Yunus Atak Beyefendi'den Derlenen Amasya İlahileri ve Temcid Kültürü (Ziyaret Kasabası Örneği)”, 73.

Günümüzde Amasya sınırları içerisinde temcîdlerin icra edildiği bilinmektedir. Eren Köksal'ın yapmış olduğu çalışmada Amasya'ya bağlı Soma Köyü, Ortaköy ve Ziyaret Kasabası'nda icra edildiği bilgisi zikredilmiştir. Ayrıca derlenen bu temcîd ve münâcâtların notası da eserde verilmiştir.²⁵⁸

Amasya'da farklı köylerde de temcîd icraları ile karşılaşmak mümkündür. Merkeze bağlı Ormanözü, Pamuklu, Değirmendere köyleri ile Suluova ilçesine bağlı Boyalı ve Yolpınar (Kavala) köyleri ve Merzifon ilçesine bağlı Eymir köyü bu geleneğin yaşatıldığı yerler arasında zikredilmektedir. Bunun yanı sıra, Amasya şehir merkezindeki Sultan II. Bayezid Câmii, İhsaniye Câmii, Şamlar (Ayas Ağa) Câmii ve Şirvanlı Câmii'nde de temcîd icrasının günümüzde devam ettiği tespit edilmiştir (K1, Kişisel Görüşme, 15.11.2023).

2.1.3. Ankara

Ankara'da temcîd ve münâcâtın farklı bir uygulaması karşımıza çıkmaktadır. Ahmet Hatipoğlu, Kocatepe Câmii'nde temcîd ve münâcât icra ettiğine dair bir hatırasını paylaşmıştır. Bu özel icra, 1993 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın vefatı üzerine Kocatepe Câmii'nde düzenlenen cenaze merasimi sırasında gerçekleşmiştir. Hatipoğlu, Hatip Zâkirî Hasan Efendi tarafından bestelendiği bilinen temcîd ve münâcâtın notasını yeniden düzenleyerek, TRT Radyo sanatçıları ile câmi minâresinden icra ettiklerini belirtmiştir.²⁵⁹

²⁵⁸ Köksal, 73.

²⁵⁹ Hatipoğlu, *Bir Bestedir Ömrüm (Türk Mûsikîsine Vakfedilmiş Bir Hayatın Hikâyesi)*, 207-9.

2.1.4. Balıkesir

Halil İ. Önder tarafından hazırlanan çalışmada birçok mûsikîşinasla mülakat yapılmıştır. Yapılan mülakatlarda mûsikîşinasların temcîd ve münâcâtlara şahit olup olmadıkları sorulmuş ve bazıları söz konusu türün yaşadıkları bölgelerde icra edildiğini aktarmışlardır. Nuri Özcan, yapılan mülakatta Balıkesir'in Edremit ilçesinde 1960'lı yıllarda temcîd okunduğunu söylemiştir.²⁶⁰

Ayrıca yapılan bir çalışmada Dursunbey ilçesinde de temcîd okuma geleneğinin devam ettiği aktarılmıştır. Çalışmada, sahur vaktini topluma duyurmak amacıyla üç müezzinin birlikte salâ ve temcîd okuduğu ifade edilmiştir.²⁶¹ Söz konusu ilçe üzerine tarafımızca yapılan görüşmeler neticesinde temcîd okuyan kişiye ulaşılmış ve kendisinin halihazırda bu icrayı gerçekleştirecek sağlığı olmadığını beyan etmiştir. Dolayısıyla yöreye dair herhangi bir icra örneğine ulaşılamamıştır (K3, Kişisel Görüşme, 13 Ekim 2023).

2.1.5. Burdur

Halil İ. Önder tarafından yapılan çalışmada İsmail Karaçam ile yapılan mülakatta Burdur'da temcîd okunduğu bilgisi verilmektedir. Karaçam, Burdur'da temcîd niyeti ile Ramazan ayında eserler icra edildiğini söylemiştir.²⁶² Yapılan görüşmeler neticesinde

²⁶⁰ Halil İ. Önder, “Ramazan Musikisi” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), 366.

²⁶¹ Rukiye Çakır, “Balıkesir Dursunbey İlçesindeki Dinî Mûsikî ve Kadın Mevlidhanlık Geleneği” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 9.

²⁶² Önder, “Ramazan Musikisi”, 316.

Burdur’da günümüzde temcîd uygulamasının devam etmediği tespit edilmiştir (K4, Kişisel Görüşme, 10 Nisan 2023).

2.1.6. Bursa

Revnakoğlu 1967 yılında yayınlamış olduğu makalesinde temcîdin Bursa Emir Sultan Câmii’nde okunduğuna şahit olduğunu aktarmıştır.²⁶³ Fakat, tarafımızca yapılan araştırmalar sonucunda bugün Bursa yöresinde temcîd uygulamasına rastlanılmamıştır (K5, Kişisel Görüşme, 20 Mayıs 2023).

2.1.7. Çankırı

Çankırı iline ait yerel bir haber sitesinde 2023 yılında yayınlanan bir haberden edilen bilgiye göre bölgede temcîd uygulamasının devam ettiğini fakat bu geleneğin kaybolmaya başladığı aktarılmaktadır. Söz konusu haberde temcîd geleneği aynı zamanda sahur geleneği olarak da ifade edilmiştir. Yani sadece bilinen dinî mûsikî türü olarak değil, genel olarak Ramazan ayında yapılan geleneklerden bahsedilirken bu kavram kullanılmıştır. Dinî mûsikî türü olarak temcîdden söz edilirken imsak vaktinden önce minârelerden gazel, mersiye ve ilâhilerin okunduğu aktarılmaktadır.²⁶⁴

²⁶³ Revnakoğlu, “Minâre Mûsikîmizde Temcidler”, 2998.

²⁶⁴ “Çankırı’da Temcit Geleneği Yaşatılıyor”, *Doğruyol Gazetesi*, 04 Nisan 2023, <https://www.dogruiyolgazetesi.com/cankiri-da-temsut-gelenegi-yasatiliyor/10289/>.

2.1.8. Çorum

Ahmet Lütü Kazancı üzerine yapılan çalışmada Çorum'da Ramazan gecelerinde temcîd ilâhilerinin okunduğu aktarılmaktadır. Emniyetten özel izin alınarak 1940'lı yıllarda bu uygulamanın yapıldığı bildirilmektedir.²⁶⁵

Çorum'da Dinî Mûsikî Geleneği aldı çalışmada aynı şekilde temcîdlerin daha önceleri icra edildikleri bilgisi verilmektedir. Okunmasının yasak olduğu dönemlerde temcîdlerin halk tarafından ilgi gördüğü ve icra edildiği dile getirilmiştir. Ayrıca okunan temcîdin notası da eserde verilmiştir.²⁶⁶

Ayrıca yapmış olduğumuz görüşmeler neticesinde, İskilip ilçesinin Karayazı köyünde çiftçilik işleri ile uğraşan İsmail Kurt'un (ö. 2005), Ramazan ayında birkaç arkadaşı ile birlikte sahur vaktinde minâreye çıkıp temcîd okudukları bilgisine ulaşılmıştır (K6, Kişisel Görüşme, 12 Aralık 2024). Kendisinin temcîd niyeti ile okuduğu eserlere ulaşılmış ve notaya aktararak çalışmaya dahil edilmiştir.

2.1.9. Diyarbakır

Diyarbakır'da temcîdlerin eski zamanlarda icra edildiği bilgisi kaynaklarda mevcuttur. Kandil gecelerinde ve bayram sabahlarında daha çok ilâhi ve şuşul türünden eserler seçilerek minârelerden icra edilmiştir.²⁶⁷

²⁶⁵ Yayın Kurulu, "Ahmet Lütü Kazancı", 449.

²⁶⁶ Sezikli ve Yiğit, *Tasavvuf Geleneğinde Çorum'da Dinî Mûsikî*, 109.

²⁶⁷ Veysel Sin, "Diyarbakır'da Dinî Mûsikî" (Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 223.

2.1.10. Elazığ

Yapılan görüşmeler neticesinde Elazığ’da eski zamanlarda ramazan ayında sahur vaktinde temcîd niyeti ile eserlerin okunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Okunmuş olan eserlerin bilinen ilâhilerden oluştuğu fakat günümüzde bu uygulamanın devam etmediği tespit edilmiştir (K7, Kişisel Görüşme, 24 Şubat 2025).

2.1.11. Gaziantep

Gaziantep’te temcîd uygulamasını günümüzde kısmen de olsa varlığını devam ettirdiği kaynaklarda geçmektedir. Genellikle bireysel bir şekilde, hicaz ve uşşak makamlarında icra edildiği aktarılmaktadır.²⁶⁸

Gaziantep yöresine dair tarafımızca yapılan görüşmede, temcîd geleneğinin kısmen devam ettiği fakat okunan eserlerin yörenin tavrını eskisi gibi yansıtmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Ayrıca sabah ezânından önce okunan temcîdlerin son kısmı sabâ makamında bitirildiği aktarılmıştır (K8, Kişisel Görüşme, 18 Eylül 2024). Temcîd olarak okunan eser, ses kaydından notaya aktarılarak çalışmaya dahil edilmiştir.

2.1.12. Hatay

Hatay’da temcîd okuma geleneği sahurdan yaklaşık iki saat öncesinde icra edilmek suretiyle varlığını sürdürdüğü kaynaklarda geçmektedir. Temcîdden önce salâ okunarak insanlara sahur vaktinin geldiği bildirilmiştir.²⁶⁹

²⁶⁸ Zeynep Türkoğlu, “Gaziantep’te Dînî Mûsikî” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 58.

²⁶⁹ Mustafa Öztürk, “Hatay’da Dinî Mûsikî” (Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 96.

Yapılan görüşmeler neticesinde yörede temcîd uygulamasının olduğu tespit edilmiş, ses kaydına alınan eserler notaya aktarılarak çalışmamıza dahil edilmiştir (K9, Kişisel Görüşme, 11 Ocak 2023).

2.1.13. İstanbul

Osmanlı Devleti'nin başkentliğini yaptığı gibi sayısız sanat eserleri ve sanatkâra ev sahipliği yapan İstanbul, dinî mûsikînin farklı türlerinde olduğu gibi temcîdlerin de günümüze kadar ulaşmasında önemli yer teşkil etmiştir.

Günümüzde, bestekârı Hafîb Zâkirî Hasan Efendi olarak bilinen temcîd ve münâcât, İstanbul'un çeşitli câmilerinin minârelerinden Ramazan aylarında yatsı namazından önce okunduğu bilinmektedir.²⁷⁰

2.1.14. Kahramanmaraş

Kahramanmaraş'ta dinî mûsikî üzerine yapılan bir çalışmada Göksun ilçesinde temcîd okuma geleneğinin günümüzde devam ettiği aktarılmıştır. Daha çok kasîde türüne benzer şekilde icra edilen temcîdler cuma geceleri yatsı ezânından önce ve sabah ezânından önce icra edildiği bilgisi verilmiştir.²⁷¹

Kahramanmaraş'ın ramazan gelenekleri üzerine yapılan bir kayıta, 70'li yıllarda temcîd okuma geleneğinin olduğu aktarılmıştır. İmsaktan yarım saat önce uygulanan bu

²⁷⁰ Mehmet Kemiksiz, “Enderun Teravihi ve Cumhur Müezziniği geleneğini sürdürmeye devam ediyoruz... Bu akşam Beylerbeyi Hamid-i Evvel Camii'ndeydik...”, *Instagram*, (17 Mart 2025).

²⁷¹ Gökhan Aydın, “Kahramanmaraş'ta Dinî Mûsikî” (Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 27.

gelenek, temcîd okuyamayan diğer hocaların şikayet etmesi üzerine müftülük tarafından yasaklanmıştır. Kayıtta temcîd icrasının günümüzde olmadığı aktarılmaktadır.²⁷²

2.1.15. Kastamonu

Kastamonu yöresinde temcîd uygulandığına dair bilgi, yöreye ait bir haber sitesinde kayıtlara geçmiştir. Burada paylaşılan bilgiye istinaden yörede temcîd uygulamasının Ramazan ayında orucun başlangıcını haber vermek için sahur vakti icra edildiğinden bahsedilmektedir. Bu icrada Ramazan ayının başlangıcından itibaren ilk on beş gece “Merhabâ yâ şehr-i Ramazan merhabâ”, son on beş gecesinde ise “Elvedâ dost elvedâ” şeklinde ifadelerin yer aldığı kaydedilmektedir. 2024 yılı Mart ayı itibari ile halkın yörede temcîd okunmadığını fark etmesi üzerine duruma tepki gösterdiği ve İl Müftülüğü’ne bu durumun düzeltilmesi gerektiği hususunda isteklerini bildirdikleri aktarılmaktadır.²⁷³

Ayrıca çalışmalarımız neticesinde yörede temcîd uygulamasının Kastamonu’nun bazı yörelerinde devam ettiği bilgisine ulaşılmıştır. Ses kaydına alınan temcîd notası çalışmamıza dâhil edilmiştir. Yörede temcîd niyeti ile okunan eserlerin yanında Hatip Zâkîrî Hasan Efendi tarafından bestelendiği bilinen temcîd ve münâcât, altı kişinin katıldığı bir toplulukla cumhur olarak icrâ edildiği tespit edilmiştir (K10, Kişisel Görüşme, 05 Mart 2025).

²⁷² Ahmet Şahin, “Sahura Doğru, 17 Ramazan 1444/8 Nisan 2023 Cumartesi, Kahramanmaraş’tan canlı yayın”, *Instagram*, (08 Nisan 2023).

²⁷³ Serkan Kebecioğlu, “Kastamonulular Sahurda Temcid-i Şerif İstiyor”, *Kastamonu İstiklal Gazetesi*, 11 Mart 2024.

2.1.16. Kilis

Söz konusu yöre üzerine yapılan dinî mûsikîye dair bir çalışmada temcîd uygulamasının eski zamanlarda varlığından söz edilmiştir. Sahur öncesinde ve cuma geceleri temcîd; salâlar ve ilâhiler ile icra edilmiştir.²⁷⁴

2.1.17. Kütahya

Kütahya yöresinde M. Nuri Uygun tarafından kaleme alınan “Kütahya’da Ramazan Musikîsi” isimli makalede temcîd uygulaması bilinenlerden çok farklı bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Müezzinler, minâreden sahur vaktinin bittiğini haber vermek için “sallu!” şeklinde nida etmişlerdir. Söz konusu eserde, günümüzde bu uygulamanın kalktığına dair bilgi mevcuttur. “Sallu” ifadesi, “sallu alâ Muhammed” ifadesinin kısaltılmış hali olarak nitelendirilmiştir.²⁷⁵ Bu uygulamanın daha önceden salâ olarak icra edilme ihtimali vardır. Nitekim söz konusu ifadeye bakıldığında müezzinlerin “sallu” şeklindeki nidaları, insanlardan Hz. Peygamber’e salât ve selâm getirilmesinin istenmesi anlamına gelmektedir. Farklı yörelerdeki temcîd vaktinde okunan salâları da göz önünde bulundurduğumuz zaman Kütahya bölgesinde de önceleri salâ okunduğu ve daha sonraları zamanla kısalarak yerini sadece “sallu” ifadesine bıraktığını söylemek mümkündür.

Ayrıca yaptığımız görüşmeler neticesinde de Kütahya yöresinde minâreden “sallu” ifadesiye halkın oruca niyetlendiği bilgisine ulaşılmıştır (K11, Kişisel Görüşme, 03 Mart 2023).

²⁷⁴ Aslan, “Kilis’te Dinî Mûsikî”, 41.

²⁷⁵ Mehmet Nuri Uygun, “Kütahya’da Ramazan Musikisi”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2 (2010) 111.

2.1.18. Manisa

Yakın tarihte, Manisa'nın merkez mahallelerinde ve Yurtdağı bölgesindeki köylerde temcîd niyeti ile salâ okunduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda Kula ilçesinde ve köylerinde sahur vakti temcîd niyetiyle bilgisayar üzerinden merkezi sistem ile ilahiler açılarak halka sahur vaktinin geldiği haberi verilmiştir. Özellikle, köylerde davul çalınırken aynı anda teyp vasıtası ile insanlara minârelerden ilâhiler dinletilmiştir. Ayrıca Manisa Hatuniye Câmii'nde ramazan ayı konulu kâsidelerle birlikte salâların icra edildiği bilinmektedir (K12, Kişisel Görüşme, 24 Şubat 2025).

2.1.19. Mardin

Mardin'e ait yapılan bir çalışmada temcîdlerin günümüzde de halen okunduğu bilgisi karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada altı asırdır devam eden temcîd geleneğinden bahsedilmiş, uygulamanın önemli günlerde ve sabah ezânından önce yapıldığı aktarılmıştır.²⁷⁶ Buradan hareketle temcîdin söz konusu yörede sahurun bittiğini haber vermek için icra edildiği çıkarımında bulunabiliriz. Ayrıca Ramazan Bayramı sabah namazı öncesinde de temcîd icra edildiği bilgisi verilmiştir.²⁷⁷

2.1.20. Muş

Muş yöresinde temcîd geleneği kasîde ve salâ şeklinde okuna geldiği kaynaklarda aktarılmaktadır. Muş yöresine dair yapılan bir çalışmada imsak vaktinden iki saat öncesinde minâreden kasîde okunduğu bilgisi verilmektedir. Sahur vaktinin bitiminde ise

²⁷⁶ Egecan Aydın, "Mardin'de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)" (Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 88.

²⁷⁷ Aydın, 88.

salâ okunduğu aktarılmaktadır.²⁷⁸ Söz konusu çalışmada her ne kadar temcîd olarak isimlendirilmese de bu uygulamanın temcîd tanımına uygun olduğu aşîkârdır.

2.1.21. Sakarya

Ferdi Koç tarafından yapılan çalışmada Sakarya'nın Taraklı ilçesinde 2000 yılına kadar temcîd okuma geleneğinin devam ettiği aktarılmıştır. Okunan bu temcîdler Ramazan ayında insanlara sahur vaktinin geldiğini haber vermek ve insanları uykudan uyandırmak amacıyla minârelerden icra edilmiştir.²⁷⁹

Ayrıca yapılan başka bir çalışmada Taraklı ve Adapazarı ilçelerinde ramazan gecelerinde minâreden günümüzde hâlen temcîd okunduğu kaydedilmiştir. Söz konusu yerlerde okunan temcîdlerin daha önce kayıt altına alınmadığı ve anonim olduğu bilgisi verilmiştir.²⁸⁰

2.1.22. Siirt

Siirt yöresinde temcîd uygulamasının devam ettiği bilinmektedir (K13, Kişisel Görüşme, 17 Mayıs 2023). Kayıt altına alınan eserlerin notası çalışmanın ilerleyen bölümünde verilecektir.

²⁷⁸ Ercihan Ülger, “Muş Yöresi Dinî Mûsikîsi” (Yüksek Lisans Tezi, Samsun, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 163.

²⁷⁹ Koç, “Türk Din Mûsikîsi’nde Temcidler ve Sakarya İli Taraklı İlçesinde Okunan Temcid Örnekleri”, 67.

²⁸⁰ Ömer Demirci, “Sakarya’da Türk Din Mûsikîsi Geleneği” (Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023), 12.

2.1.23. Sivas

Sivas yöresinde 2013 yılında yapılan bir çalışmada, Ramazan ayında sahur vakti salâ okunduğuna dair bir bilgi mevcuttur. Okunan bu salânın amacının insanlara sahur vaktinin geldiğini duyurmak olduğu vurgulanmıştır.²⁸¹ Sahur vakti salâ okunması temcîd uygulaması ile doğrudan alakalıdır. Uygulamanın amacı göz önünde bulundurulduğunda temcîd niyeti ile salâ okunduğu sonucu çıkacaktır.

Yapılan görüşmeler neticesinde Sivas genelinde günümüze dair herhangi bir temcîd icrâsına rastlanılmamıştır (K14, Kişisel Görüşme, 11 Eylül 2023).

2.1.24. Şanlıurfa

Yaptığımız araştırmalar sonucunda, Şanlıurfa yöresinde temcîd geleneğinin hâlen yaşatılmaya devam ettiği tespit edilmiştir (K15, Kişisel Görüşme, 13 Eylül 2023). Sahur vakti câmilerde okunduğu bilinen yöredeki eserlerin notası çalışmanın ilerleyen bölümlerinde aktarılacaktır.

2.1.25. Tokat

Tokat yöresinde günümüzde halen devam eden temcîd uygulaması mevcuttur. Edindiğimiz bilgilerden hareketle Erbaa ilçesine bağlı Tanoba Kasabası'nda Ramazan Bayramı arifesinde temcîd okunmuştur (K16, Kişisel Görüşme, 22 Mayıs 2024). Okunan bu temcîd notaya aktarılıp çalışmanın devamında verilecektir.

²⁸¹ Semra Demir, “Sivas’ta Dinî Musiki Folkloru” (Yüksek Lisans Tezi, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 81.

2.1.26. Trabzon

Araştırmalarımız sonucunda, Trabzon'un Tonya ilçesinde yakın geçmişte temcîd geleneğinin icrâ edildiğine dair bilgilere ulaşılmıştır (K17, Kişisel Görüşme, 17 Eylül 2024). Yörede okunan eser, ses kaydından notaya aktarılıp çalışmanın ilerleyen bölümünde verilecektir.

2.2. Derlenen Temcîd Notaları ve İncelemeleri

Anadolu'nun farklı yörelerinden tarafımızca derlenen temcîd türündeki eserlerin notaları ve incelemeleri bu başlık altında sunulacaktır. Her esere ilişkin kısa bilgiler, makamsal analizler ve genel değerlendirmeler her eserin sonunda tablo formatında özetlenecektir.

Tablo 1. Derlenen Temcîdler Listesi

Sayı	Eserin İlk Satırı	Kaynak Kişi	Makam	Usûl	Yöre
1.	Îlâhî Bir Güneşsin Nuruna Pervanedir Bu Âlem	Yunus Aslan	Hüseyinî	Serbest	Kilis
2.	Allahümme Yâ Muhavvilel Hâl	Yunus Aslan	Uşşak/ Hicaz	Serbest	Kilis
3.	Lütfun Dileriz Mevlâ Bizi Mahrum Eyleme	Yunus Aslan	Uşşak	Serbest	Kilis
4.	Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle Allah Aşkına	Yunus Aslan	Uşşak	Serbest	Kilis
5.	Yâ Müfettiha Ebvâb	Yunus Aslan	Rast	Serbest	Kilis
6.	Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle Allah Aşkına	Yunus Aslan	Segah	Serbest	Kilis
7.	Yâ Fettâhu Ya Rahim Yâ Rezzaku Yâ Kerim	Hüseyin Akpınar	Uşşak/ Rast	Serbest	Hatay
8.	Yâ Allah, Yâ Kerîm Allah	Cuma Kızılkoca	Hicaz/ Uşşak	Serbest	Hatay
9.	Yâ Allah, Kerîm Allah, Rahîm Allah	Tuncay Yüksel	Uşşak	Serbest	Hatay

10.	Fahri Alem Göç Eyledi Dünyadan	Mehmet İnci	Hüseyini	Aksak	Hatay
11.	Şeh-Remezan Geldi Bize	Mehmet İnci	Uşşak	Yürük semai	Hatay
12.	Hak Teâla Emreylemiş	Mehmet İnci	Kürdi	Yürük semai	Hatay
13.	Salavât - İnîlte Yâ Rîha's- Sabâ	Mehmet Vasıloğlu	Saba/ Hicaz	Serbest	Şanlıurfa
14.	Açıldı Cennetin Bâbı Nesîm-i Pür-Safâ Geldi	Mehmet Vasıloğlu	Saba/ Hicaz	Serbest	Şanlıurfa
15.	Bugün Bize Bir Gün Geldi	Zeki Demir	Isfahan	Nim Sofyan	Siirt
16.	Yâ Eyyühel Müştâküne Nûr el-Habîb	Mustafa Can Kılıçer	Araban	Serbest	Siirt
17.	Uyan Be Kardeşim Gafletten Uyan	Mustafa Can Kılıçer	Gerdaniye	Sofyan	Siirt
18.	Yâ Âmine Büşrâki	Mustafa Can Kılıçer	Hüseyini	Sofyan	Siirt
19.	Allahümme Yâ Mühavvilel Hal	Akif Tuncer	Hüseyini	Serbest	Gaziantep
20.	Salâ - Sakın Terki Edepten, Kûy-i Mahbûb-i Hudâ'dır Bu	Enes Demir	Hüseyini	Serbest	Adıyaman
21.	Merhaba Ey Şehr-i Ramazan Merhaba	Ali Karagüzel	Muhayyer/ Hicaz	Serbest	Trabzon
22.	Mübarek Ramazan Geldi	Ali Karagüzel	Uşşak	Sofyan	Trabzon
23.	Essalâtü Ve's-Selâmü Aleyk, Aleyke Yâ, Yâ Rasûlallah	İrfan Maden	Hüseyini	Serbest	Tokat
24.	Her İşlerde Başta Gelen	Münir Coşkun	Hicaz	Yürük semai	Amasya
25.	Essalâtü Ve's-Selâmü Aleyke Yâ Habîballah	Zeki Deniz	Kürdilihicazkar/ Kürdi/ Kürdi	Serbest/ Serbest/ Sofyan	Amasya
26.	Tuğyân ile Ömrüm Geçti	Mustafa Kurt	Hüseyini	Yürük semai	Çorum
27.	Talibi Hakk Olup Derde Düşenler	Mustafa Kurt	Hüseyini	Sofyan	Çorum
28.	Teslim-i Ruh Ederken	Mustafa Kurt	Segah	Semai	Çorum

29.	Merhaba Ey Rahmet Ayı Ramazan	Ali Arpacı	Uşşak	Serbest	Kastamonu
-----	----------------------------------	------------	-------	---------	-----------

İlâhi Bir Güneşsin (1)

Güfte: Ali Ulvi Kurucu - Beste: Anonim
Yöre: Kilis

Kaynak Kişi: Yunus Aslan
Derleyen: Samet Tengiz

İ lâ hî bir gû neş sin

nû ru na

per va ne dir bu â lem

ya kan uş şâ ka ol

muh ri ki

sa dâ dır Yâ Re sül Al lah

Ne bî ler rû zi mah şer de

şe fa at bek li yor sen den

²⁸² Kilis yöresinde icra edilmiş olan bu eser, Yunus Aslan'ın kaleme almış olduğu çalışmada güfte olarak yer almış, tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya aktarılmıştır. Bkz. Aslan, "Kilis'te Dinî Mûsikî".

(2)

9
gö nül şeh rin de her med he

10
se zâ sım Yâ Re sül Al lah

11
Es sa lâ tû ves se lâ mû a leyk

12
A ley ke yâ

13
Sey yi de nâ

14
Yâ Re sül Al lah

15
Es sa lâ tû ves sa lâ

16
mû a leyk a ley ke yâ

17
Sey yi de nâ Yâ Ha bîb Al lah

18
Es sa lâ tû ves se lâ

(3)

Tablo 2. “İlâhi Bir Güneşsin” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	İlâhi bir güneşsin nûruna pervânedir bu âlem
GÜFTE	Ali Ulvi Kurucu
KAYNAK KİŞİ	Yunus Aslan
YÖRE	Kilis
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser, tiz çargah civarından seyre başlamıştır. Muhayyer makamı karakteri ile başlayıp hüseyni makamına geçiş yapmış ve hüseyni makamında karar etmiştir. Usûlsüz bir şekilde icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Kilis yöresine ait bu eser, irticâlen ve tek bir müezzin tarafından icra edilmiştir. Eserin başlangıcında Hz. Peygamber’e övgü ve genel olarak dua ve niyaz ifadelerine yer verilmiştir. Sonunda ise Hz. Peygamber’e salat ve selâm ifadeleri ile nihayete erdirilmiştir.

2.2.2. Allahümme Yâ Muhavvilel Hâl²⁸³

Allâhümme Yâ Muhavvilel Hâl (1)

Güfte: Hüseyin Güleç - Beste: Anonim
Yöre: Kilis

Kaynak Kişi: Yunus Aslan
Derleyen: Samet Tengiz

Al lâ hüm me yâ mu hav vi lel hâl

Hav vil hâ le nâ

i lâ ah se nil hâl

i lâ ah se nil hâ li yâ Al lah

U lu der gâ hı na tut tum da

İ lâ hi yü zü mü

O Ra hım eş fâk o lan

va di ne dik tim gö zü mü

²⁸³ Kilis yöresinde icra edilmiş olan bu eser, Yunus Aslan'ın kaleme almış olduğu çalışmada güfte olarak yer almış, tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya aktarılmıştır. Bkz. Aslan.

(2)

9 Be ni ben den a lan

10 bi li yor ken ö zü mü

11 Şu i ki cüm le ye

12 has ret tim e fen dim sö zü mü

13 Mâ li ke em re de rek dü zâ h ma

14 at ma bi zi

15 Haz re ti fah ri ci hân hür me ti ne

16 yak ma bi zi Me ded yâ Al lah

17 Cür mü mü mu' te ri füm hâ li mi et ti if şâ

(3)

18 Sa na is nâd e de mem

19 zul mû hem et mem hâ şâ

20 Vu ru yor ken ba şı mı

21 şim di

22 ne dâ met le ta şa

23 İş te ik râ rı zû nûb et me de yim

24 hay sî te şâ

25 Mâ li ke em re de rek dî zâ h ma

26 at ma bi zi

(4)

27
Haz re ti

28
fah ri ci hân hür me ti ne

29
yak ma bi zi

30
Me ded yâ Al lah

31
Es sa lâ tû ves se lâ mû a leyk

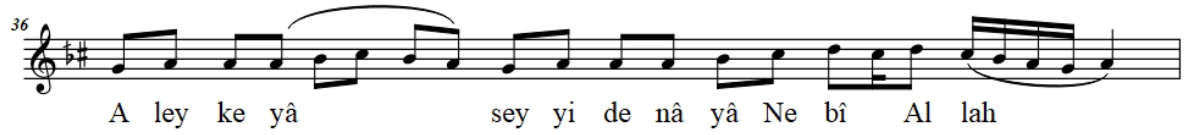
32
A ley ke yâ sey yi de nâ yâ Ra sül Al lah

33
Es sa lâ tû ves se lâ mû a leyk

34
A ley ke yâ sey yi de nâ yâ Ha bîb Al lah

35
Es sa lâ tû ves se lâ mû a leyk

(5)

Tablo 3. “Allahümme Yâ Muhavvilel Hâl” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Allahümme Yâ Muhavvilel Hâl
GÜFTE	Hüseyin Güleç
KAYNAK KİŞİ	Yunus Aslan
YÖRE	Kilis
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Uşşak makamının karar perdesi olan düğah civarından başlamış, 27. satıra kadar uşşak makamında icra edilmiştir. 27. satırda hüzzam çeşnisi yapılmış ve devamında rast çeşnisi de gösterilerek 30. satırın sonunda segah karar vermiştir. Eserin sonundaki salâ bölümü hicaz makamında icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Kilis yöresine ait bu eser, irticâlen ve tek bir müezzin tarafından icra edilmiştir. Eserin başlangıcında duâ ifadelerine yer verilmiştir. Kişinin içinde bulunduğu durumun daha iyi bir hale gelmesi için yüce Allah’tan temennide bulunulmuştur. Devamında, Hüseyin Güleç tarafından kaleme alınan bir eser icra edilmiş ve içeriğinde genel olarak Allah’a olan bağlılığı, günahlardan bağışlanma arzusu gibi konular ele alınmıştır. Eser salâ ile nihayete ermiştir.

2.2.3. Lütfun Dileriz Mevlâ²⁸⁴

Lütfun Dileriz Mevlâ (1)

Güfte: Yunus Emre - Beste: Anonim
Yöre: Kilis

Kaynak Kişi: Yunus Aslan
Derleyen: Samet Tengiz

1
Lüt fun di le riz Mev lâ

2
bi zi

3
mah rum ey le me Ey â lâ lar dan

4
â lâ

5
bi zi

6
mah rum ey le me

7
1
mah rum ey le me

8
Yâ Ke rîm Al lah

²⁸⁴ Kilis yöresinde icra edilmiş olan bu eser, Yunus Aslan'ın kaleme almış olduğu çalışmada güfte olarak yer almış, tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya aktarılmıştır. Bkz. Aslan.

(2)

9 Be nim gü na him çok dur

10 had dü pey mâ nı yoktur

11 Se nin faz lın da

12 çok dur bi zi mah rum

13 ey le me Yâ Ke rîm Al lah

15 Ma dem ki can ten de dir

16 cüm le is yan ben de dir

17 Lut fu ih san

(3)

18 sen de dir bi zi

19 mah rum ey le me Yâ Ke rîm Al lah

21 Ha lâs ey le nâ rîm dan

22 a yîr ma ci va rîm dan

23 Cen net te ce mâ lin den

24 bi zi mah rum ey le me

25 Yâ Ke rîm Al lah

Tablo 4. “Lütfun Dileriz Mevlâ” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Lütfun dileriz Mevlâ bizi mahrum eyleme
GÜFTE	Yunus Emre
KAYNAK KİŞİ	Yunus Aslan
YÖRE	Kilis
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser uşşak makamında başlamıştır. 10. satırda neva perdesi üzerinde hicaz çeşnisi yapılmış ve 15. satıra kadar devam etmiştir. 15. satırdan itibaren gerdaniye perdesi üzerinde rast çeşnisi yapılmış, gerdaniye perdesinde rastlı karar vermiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Kilis yöresine ait bu eser, irticâlen ve tek bir müezzin tarafından icra edilmiştir. Yunus Emre’ye ait olan güfteye genel olarak duâ ifadelerine yer verilmiştir. Allah’ın cömert ve bağışlayıcı olduğu vurgusu yapılmış, O’nun merhametine sığınılmıştır. Kısaca, tevbe ve niyaz ifadelerine yer verilmiştir.

Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle (1)

Güfte: Abdullah Sermest Efendi - Beste: Anonim
Yöre: Kilis

Kaynak Kişi: Yunus Aslan
Derleyen: Samet Tengiz

Me ded yâ sâ hi bel mey dâñ

Me ded yâ Ra sül Al lah

Rû zi mah şer de bi zi yâd ey le

Al lah aş kı na ey

Kâ re yüz le va ra mam dâd ey le Al lah

aş kı na

Af fe dip is ya nı mız şâd ey le

Al lah aş kı na

²⁸⁵ Kilis yöresinde icra edilmiş olan bu eser, Yunus Aslan'ın kaleme almış olduğu çalışmada güfte olarak yer almış, tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya aktarılmıştır. Bkz. Aslan.

(2)

9
Â te şî dû zah dan â zâd

10
ey le

11
Al lah aş kî na

12
Yâ Mu ham med bi ze im dâd

13
ey le

14
Al lah aş kî na

15
Sen den ol maz sa i nâ yet ger i şim

16
fer sû de dir Bi li rim

17
her gîz

18
i şim de il ti câ bey hû de dir

(3)

19 Bah ri is yân gâ rî ki yem

20 cis mû cân hay ret te dir

21 Yâ Mu ham med bi ze im dâd

22 ey le

23 Al lah aş kî na

24 Gel di ğim ğün den be ri dün ya ya gir yân

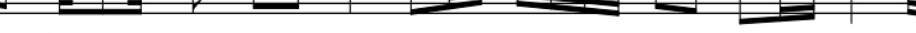
25 ey le

26 Zer re ce yok tur se va bım

27 cûr mû is yân ey le rim

28 Dest ğir ol maz i sen hay ret le ef ğân ey le rim

(4)

29
Yâ Mu ham med bi ze im dâd

30
ey le

31
Al lah aş kı na

Tablo 5. “Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Meded yâ sâhibel meydân
GÜFTE	Abdullah Sermest Efendi
KAYNAK KİŞİ	Yunus Aslan
YÖRE	Kilis
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser, usûlsüz olarak hicaz makamında icra edilmiştir. Genel olarak hicaz makamının seyir özellikleri kullanılarak hicaz makamında karar vermiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Kilis yöresine ait bu eser, irticâlen ve tek bir müezzin tarafından icra edilmiştir. “Meded yâ sâhbel meydân” şeklinde başlayan eser, Abdullah Sermest Efendi’ye ait bir güfte ile devam etmiştir. Güftede genel olarak, Allah’tan rahmet umarak cehennem azabından ve dünya hayatının sıkıntılarından kurtulma arzusu dile getirilmiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber’den meded uman ifadeler yer verilmiştir.

Yâ Müfettihal Ebvâb (1)

Güfte: Yunus Emre - Beste: Anonim
Yöre: Kilis

Kaynak Kişi: Yunus Aslan
Derleyen: Samet Tengiz

Yâ mü fet ti hal eb vâb

İf tah le nâ hay ral bâb

Me ded Yâ sâ hi bel im dâd

İ lâ hî cen net e vi ne

gi ren ler den ey le bi zi

ya rın or da ce mâ li ni gö ren ler den ey le bi zi

Mah şer de hal ko la tır yan

çok yü rek ler o la pür yan

²⁸⁶ Kilis yöresinde icra edilmiş olan bu eser, Yunus Aslan'ın kaleme almış olduğu çalışmada güfte olarak yer almış, tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya aktarılmıştır. Bkz. Aslan.

(2)

9 ar şın gö ge sin de

10 sey ran e den ler den ey le bi zi

11 Yâ Ke rîm Al lah Yâ Ke rîm Al lah

12 Yâ Hay yû Yâ Kay yûm Sa med

13 İh sa nı na yok dur a ded

14 Fir devs bah çe sin de e bed

15 ka lan lar dan ey le bi zi Yâ Ke rim Al lah

17 Şu dün ya nın ce fa sı çok

18 ki mi aç ge zer ki mi si tok

19 şol mi zan da se va bı çok

(3)

20 gi den ler den ey le bi zi Yâ Ke rim Al lah

21 Bak ma dîn ya nın va rı na

22 dü şüp da im Hak yo lu na

23 be ra tı nı sağ e li ne a lan lar dan ey le

24 bi zi Mû min le re rah met o la

25 mü na fik la ra mah rum

26 ka la Yü nus ey dür doğ ru yo la

27 gi den ler den ey le bi zi Yâ

28 Yâ er ha mer ra hi mîn

Tablo 6. “Yâ Müfettihal Ebvâb” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Yâ Müfettihal Ebvâb iftah lenâ hayral bâb
GÜFTE	Yunus Emre
KAYNAK KİŞİ	Yunus Aslan
YÖRE	Kilis
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eserde rehavi makamının sesleri ile seyre başlanıp rast makamı işlenmiştir. Nevada hicaz ve çargahta nikriz gösterilip basit suzinak geçkisi yapmıştır. Meyanı suzinak sesleri ile açıp yerinde nikriz yapılmıştır. Ardından aslî makamı olan rast sesleri ile karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Kilis yöresine ait bu eser, irticâlen ve tek bir müezzin tarafından icra edilmiştir. Eserin başlangıcında Arapça olarak dua ifadelerine yer verilmiştir. Allah’tan yardım istenen sözleri içerisinde barındırmaktadır. Devamında ise sözleri Yunus Emre’ye ait olan bir kasîde icra edilmektedir. İçeriğinde genel olarak Allah’a sığınma ve dünya hayatından çok ahiret hayatına dair konulardan bahsedilmektedir.

2.2.6. Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle²⁸⁷

Rûzi Mahşerde Bizi Yâd Eyle (1)

Güfte: Abdullah Sermest Efendi - Beste: Anonim
Yöre: Kilis

Kaynak Kişi: Yunus Aslan
Derleyen: Samet Tengiz

Me ded yâ sâ hi bel im dâd

Me ded yâ

er ha mer râ hi mîn

Rû zi mah şer de bi zi yâd

ey le Al lah aş kı na Af fe dip is yâ nı mı şâd

ey le Al lah aş kı na Kâ re yüz le va ra mam

dâd ey le Al lah aş kı na

Yâ Mu ham med bi ze im dâd

²⁸⁷ Kilis yöresinde icra edilmiş olan bu eser, Yunus Aslan'ın kaleme almış olduğu çalışmada güfte olarak yer almış, tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya aktarılmıştır. Bkz. Aslan.

(2)

11 ey le Al lah aş kı na

12 Sen den ol maz sa i nâ yet

13 ger i şim fer sû de dir

14 Bi li rim

15 her giz i şim de il ti câ bey hû de dir

16 Bah ri is yân ga rî ki yem

17 cis mti cân ha ret te dir

18 Yâ Mu ham med bi ze im dâd

19 ey le Al lah aş kı na

20 Gel di ğim ğün den be ri bu dün yâ ya gir yân ey le rim

(3)

21 Zer re ce yok tur se va bım

22 cür mü is yân ey le rim

23 Des ti gır ol maz i sen

24 hay ret le ef gân ey le rim

25 Â te şî dû zah dan

26 â zâd ey le Al lah aş kı na

27 Yâ Mu ham med bi ze im dâd

28 ey le Al lah aş kı na

29 Es sa lâ tî ves se lâ mu a leyk

30 A ley ke yâ

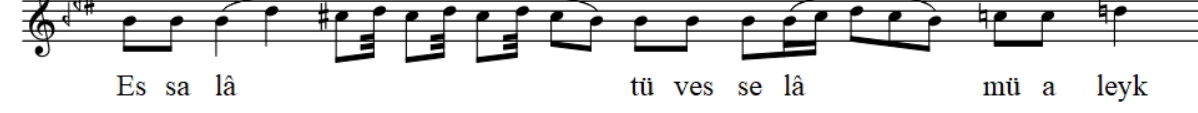
(4)

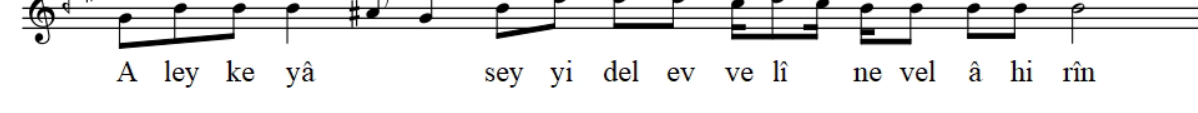
31
sey yi de nâ Ra sùl Al lah

32
Es sa lâ tũ ves se lâ mũ a leyk

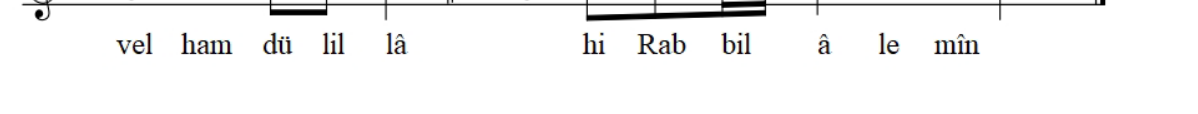
33
A ley ke yâ

34
sey yi de nâ Yâ Ha bĩb Al lah

35
Es sa lâ tũ ves se lâ mũ a leyk

36
A ley ke yâ sey yi del ev ve lĩ ne vel â hi rĩn

37
ve se lâ mũn a lel mũr se lin

38
vel ham dũ lil lâ hi Rab bil â le mĩn

Tablo 7. “Rûz-i Mahşerde Bizi Yâd Eyle” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Rûz-i mahşerde bizi yâd eyle Allah aşlına
GÜFTE	Abdullah Serмест Efendi
KAYNAK KİŞİ	Yunus Aslan
YÖRE	Kilis
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Çargah perdesi civarından seyre başlayıp bestenigar çeşnileri ile makam güçlendirilmiştir. 3. satırdan itibaren uşşak dörtlüsü ve çeşnileri ile seyre devam etmiştir. 11. satırda Gülizar makam çeşnilerini gösterip meyan açmıştır. Bazı melodilerde hüseyini bazı melodilerde bayati makam çeşnileri duyurulup, segah makamına keskin bir geçiş yapmıştır. Yerinde segah ve yerinde müstear çeşnileri gösterip segah makamıyla karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Kilis yöresine ait bu eser, irticâlen ve tek bir müezzin tarafından icra edilmiştir. Başlangıçta, “meded ya sâhibel imdâd” ifadesi zikredilmiş, ve devamında Abdullah Serмест Efendi’ye ait bir kasîde okunmuştur. Söz konusu kasîdede Allah’tan rahmet umarak cehennem azabından ve dünya hayatının sıkıntılarından kurtulma arzusu dile getirilmiştir. Aynı zamanda Hz. Peygamber’den meded uman ifadeler yer verilmiştir. Eser salâ ile son bulmuştur.

Yâ Fettâhu Yâ Rahîm (1)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Hatay

Kaynak Kişi: Hüseyin Akpınar
Derleyen: Samet Tengiz

Yâ Fet tâ hu yâ Ra hîm Yâ

Rez zâ ku yâ

Ke rîm Yâ

Hay yu yâ Kay yum

Yâ Be dî us se mâ vâti vel arz Yâ

zel ce lâ li vel ke mâ li vel ik râm

Yâ Mu hav vi lel

hav li vel ah vâl hav vil hâ le nâ vel hâl'il mûs li mî ne

²⁸⁸ Hatay yöresinde okunan bu temcîd tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya alınmıştır.

(2)

9 i lâ ah se nil hâl ve yâ Mu kal li bel ku lû bi vel

10 eb sâr Seb bit ku lû be nâ a lâ đini ke ve tâa ti ke yâ

11 Yâ Al la hu Yâ Rah mân

12 Yâ Mâ li kel me mâ lik Nec ci nâ vağ fî nâ an zûl mi

13 vel me hâ lik en te

14 ve kûl li şey in Hâ lik Yâ

15 Ce mî i e teb bâ

16 Yâ Yâ A zî zû Gaf far Yâ

17 Ha lî mu Yâ Set târ

18 Yâ Yâ Hâ li kal

(3)

19
ley li ven Ne hâr Ed hil nel cen ne tel fir dev se me al eb râr

20
bi rah me ti ke Yâ

21
Yâ Ya Al la hu Yâ

22
Rah mân er ha mer ra hî mi ne ir ham nâ bi câ hi sey yi di nâ

23
ve Ne biy yi nâ Mu ham me de nil Mus ta fâ

24
Sal lal lâ hu te â lâ a ley hi ve sel lem

25
bi rah me ti ke yâ

26
Ya Al la hu Ya Rah mân

Tablo 8. “Yâ Fettâhu Yâ Rahîm” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Yâ Fettâhu Yâ Rahîm, Yâ Rezzâku Yâ Kerîm
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Hüseyin Akpınar
YÖRE	Hatay
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser, uşşak makamının kararı olan düğah perdesinden başlamış 14. satıra kadar uşşak makamının seyir özelliklerini göstermiştir. 14. satırdan itibaren rast makamına geçilmiş ve rast perdesinde rast çeşnisi ile karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Hatay yöresinde tek kişi tarafından doğaçlama bir şekilde icra edilen eserde öncelikle Allah’ın isimleri ve sıfatları zikredilmiştir. Eser Arapça olarak okunmuş ve kısaca, Allah’ın kudretine, merhametine ve adaletine olan inancı pekiştiren, müslümanların içinde yaşadığı pişmanlıkları ve kurtuluş umuduna dair sözleri içerisinde barındıran ifadelere yer verilmiştir.

Yâ Allah Yâ Kerîm Allah (1)

Güfte: Yunus Emre - Beste: Anonim
Yöre: Hatay

Kaynak Kişi: Cuma Kızılkoca
Derleyen: Samet Tengiz

Yâ Al lah

Yâ Ke rîm Al lah

Yâ Ra hîm Al lah

În nal lâ he ve me lâ i ke te hû yu sal lû ne a len ne bî

Yâ ey yû hel le zî ne â me nû

sal lû a leyh sal lû a ley hi ve sel lî mû tes lî mâ

Al lâ hûm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham me din ve a lâ

â li Mu ham med

²⁸⁹ Hatay yöresinde okunan bu temcîd tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya alınmıştır.

(2)

9 İ lâ hi cen net e vi ne gi ren ler den ey le bi zi

10 Cen net iç re ce mâ li ni

11 gö ren ler den ey le bi zi

12 Mah şer de halk o la hay ran çok yü rek ler o la pür yan

13 ar şın göl ge sin de sey rân

14 e den ler den ey le bi zi

15 Yâ Ke rîm Al lah Yâ Hay yu Yâ Kay yu mu Sa med

17 ih sa nı na yok tur a ded

18 Fir devs bah çe sin de e bed ka lan lar dan

19 ey le bi zi Yâ Ra hîm Al lah

(3)

20 Mü min le re rah met o la mü na fik lar mah rum ka la

21 Yû nus e de doğ ru yo la

22 gi den ler den ey le bi zi Yâ Ra hîm Al lah

23 Bak ma dün ya nın vâ rı na dü şüp dâ im Hak yo lu na

24 Be ra tı nı sağ e li ne

25 a lan lar dan ey le bi zi

26 Yâ Ke rîm Al lah

27 Ya lan cı dün ya ko nup gö çen ler ne söy ler

28 ne bir ha ber ve rir ler

29 ü ze rin de tür lü ot lar bi ter ler

(4)

30 ne söy ler ne bir ha ber ve rir ler

31 Ki mi si nin üs tün de bi ter ot lar

32 ki mi si nin ba şın da sı ra ser vi ler

33 ki mi ma sum ki mi gü zel yi ğit ler

34 ne söy ler ne bir ha ber ve rir ler

35 Yû nus der ki gör tak di rin iş le ri

36 dö kül müş tür kir pik le ri kaş la rı

37 baş la rı u cun da he ce taş la rı

38 ne söy ler ne bir ha ber ve rir ler

39 Me ded Yâ Ta bîb el ku lûb

(5)

⁴⁰

Es sa lâ tũ ves se lâm a ley ke Yâ Ra sũl Al lah

⁴¹

Es sa lâ tũ ves se lâm a ley ke Yâ Ha bĩb Al lah

⁴²

Es sa lâ tũ ves se lâm a ley ke yâ sey yĩ del ev ve lĩ ne vel â hi rĩn

⁴³

Ve se lâ mũn a lel mũr se lĩn vel ham dũ lil la hi Rab bĩl â le mĩn

Tablo 9. “Yâ Allah Yâ Kerîm Allah” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Yâ Allah Yâ Kerîm Allah
GÜFTE	Yunus Emre
KAYNAK KİŞİ	Cuma Kızılkoca
YÖRE	Hatay
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser başlangıçta hicaz makamı ile başlamış fakat 10. satırdan itibaren uşşak makamına geçmiştir. 10. satırdan itibaren genel olarak uşşak makamı nağmeleri tekrar edilmiş ve uşşak makamında karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Hatay yöresinde tek kişi tarafından icrâ edilen bu eserin başlangıcında Allah'ın isimleri zikredilmektedir. Daha sonra Ahzap Sûresi'nin 56. Ayeti okunmaktadır. Söz konusu ayette Hz. Peygamber'e salât ve selâm getirilmesinin öneminden bahsedilmektedir. Ayetten sonra eserde Hz. Peygamber'e salavât getirilmiştir. Ardından eser, sözleri Yunus Emre'ye ait ve yüce Allah'a karşı dua ifadelerini içeren serbest bir usûlde devam etmektedir. Sonunda ise Türk Din Musiki türlerinden olan salâ ile nihayete ermektedir.

Yâ Allah Kerîm Allah (1)

Güfte: Bekir Sıdkı Erdoğan - Beste: Anonim
Yöre: Hatay

Kaynak Kişi: Tuncay Yüksel
Derleyen: Samet Tengiz

Yâ Al lah Ke rîm Al lah

Ra hîm Al lah

În nal lâ he ve me lâ i ke te hû yu sal lû ne a len ne bî

Yâ ey yü hel le zî ne â me nû sal lû a leyh

sal lû a ley hi ve sel lî mû tes lî mâ

Al la hûm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham me din ve

a lâ â li Mu ham med

Ga rip lik tut tu boy num dan

²⁹⁰ Hatay yöresinde okunan bu temcîd tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya alınmıştır.

(2)

10
bū ker Mev lâ ya Mev lâ ya

11 **HİCAZ**
gö züm her der di gön lüm den

12
dö ker Mev lâ ya Mev lâ ya

13
do laş tım bel de ler çöl ler

14
hik met do lu bti tün yer ler

15
pı nar lar çeş me ler çay lar

16
a kar Mev lâ ya Mev lâ ya

17
i nan dım aş kı mut lak bir

18
gö nül bir sev gi bir Hak bir

19
di lim

(3)

20 dok san do kuz tek bir çe ker

21 Mev lâ ya Mev lâ ya

22 İ lâ hî gön lü mü gül dūr

23 be lî de dim sö züm söz dūr

24 be nim hūr ri y ye tim göz dūr

25 ba kar Mev lâ ya Mev lâ ya

26 be nim yur dum

27 ı rak il ler be ni tut maz bu yer ler

28 Be kir var git

29 bū tün yol lar bū tün yol lar

(4)

30
çı kar Mev lâ ya Mev lâ ya

31
Es sa lâ tû ves se lâm a ley ke Yâ Ra sül Al lah

32
Es sa lâ tû ves se lâm a ley ke Yâ Ha bîb Al lah

33
Es sa lâ tû ves se lâm a ley ke yâ sey yi del ev ve lî ne vel â hi rîn

34
Ve se lâ mûn a lel mûr se lîn vel ham dû lîl la hi Rab bil â le mîn

Tablo 10. “Yâ Allah Kerîm Allah” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Yâ Allah Kerîm Allah Rahim Allah
GÜFTE	Bekir Sıdkı Erdoğan
KAYNAK KİŞİ	Tuncay Yüksel
YÖRE	Hatay
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Dügah perdesi ve civarından seyre başlayıp uşşak makamıyla devam etmiştir. Hüseyini perdesini güçlendirip hicaz makamına geçiş yapmış, bir süre hicaz sesleri gösterip uşşak makamına geçmiş ve uşşak makamıyla karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Hatay yöresinde tek kişi tarafından icrâ edilen bu eserin başlangıcında, Allah'ın isimleri zikredilmektedir. Daha sonra Ahzap Sûresi'nin 56. Ayeti okunmaktadır. Söz konusu ayette Hz. Peygamber'e salât ve selâm getirilmesinin öneminden bahsedilmektedir. Ayetten sonra eserde Hz. Peygamber'e salavât getirilmiştir. Ardından eser, sözleri Bekir Sıdkı Erdoğan'a ait ve yüce Allah'a karşı duyulan aşka dair ifadeleri içeren serbest bir usûlde devam etmektedir. Sonunda ise Türk Din Musiki türlerinden olan sala ile nihayete ermektedir.

2.2.10. Fahri Alem Göç Eyledi Dünyadan²⁹¹

Fahri Âlem Göç Eyledi Dünyadan

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Hatay

Kaynak Kişi: Mehmet İnci
Derleyen: Samet Tengiz

Fah ri â lem göç ey le di dün ya dan i ma nım

As hab la rım si ze ol sun el ve da

(Ah) As hab la rım si ze ol sun el ve da

1- Fahri alem göç eyledi dünyadan imanım
Ashablarım size olsun elveda	5- Çağırın Bilal'i gelsin katıma imanım
Yükümü yükledim bindim atıma
2- Bize gel oldu ol yüce mevladan imanım
Ümmetlerim size olsun elveda	6- Helalim Âişe kızım Fatıma imanım
Ehli beytim size olsun elveda
3- Bunu dedi yaşlar doldu gözüne imanım
Bir figandır düştü halkın özüne	7- Çağırın Bilal'i hem sela versin imanım
Ali yusun Fazlı suyumu döksün
4- Hasan'la Hüseyini almış dizine imanım
Kuzularım size olsun elveda	8- Ebu Bekir dursun namazım kılsın imanım
Ashablarım size olsun elveda

²⁹¹ Hatay yöresinde temcîd olarak okunan bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya alınmıştır.

Tablo 11. “Fahri Alem Göç Eyledi Dünyadan” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Fahri Alem Göz Eyledi Dünyadan
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Mehmet İnci
YÖRE	Hatay
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Aksak usûlünde icra edilen eserin makamı hüseynîdir. Genel olarak hüseynî makamının seyir özellikleri gösterilmiş ve dügahta karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Söz konusu eser, Hatay yöresinde tek kişi tarafından besteli bir şekilde icra edilmiştir. Güftesinin kime ait olduğu tespit edilememiştir. Hz. Peygamber’in vefâtını konu alan ifadelere onun ağzından anlatılarak yer verilmiştir.

Şeh-Remezan Geldi Bize

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Hatay

Kaynak Kişi: Mehmet İnci
Derleyen: Samet Tengiz

The musical score is written on four staves in 6/8 time. The lyrics are written below the notes. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The lyrics are: Şeh re me zan gel di bi ze Nur dol dur du kal bi mi ze. The second staff starts with a treble clef and a key signature of one sharp. The lyrics are: Se beb o la af fi mi za De sin Mü min o lan Al la hu ek ber. The third staff starts with a treble clef and a key signature of one sharp. The lyrics are: Al la hu ek ber şâ ne hû ih sâ ne hû İh sa ne hû. The fourth staff starts with a treble clef and a key signature of one sharp. The lyrics are: kad ce e nâ bur hâ ne hû bu hâ ne hû bur hâ ne hû.

1- Şeh-Remezan geldi bize
Nur doldurdu içimize
Sebep oldu affımıza
Desin mümin olan Allâhu Ekber

3- On bir ayın sultanısın
Dertlilerin dermanısın
Hakkın bize ihsanısın
Desin mümin olan Allâhu Ekber

Allâhu Ekber Şânehu İhsânehu İhsânehû
Kad câ enâ burhânehû burhânehû

Allâhu Ekber Şânehu İhsânehû İhsânehû
Kad câ ene burhânehû burhânehû

2- Onbir aylık yoldan geldin
Müminlere rahmet oldun
Münafıklara azap oldun
Desin mümin olan Allâhu Ekber

4- On bir ayda bir gelirsın
Bizleri çok özletirsın
Özleyeni sen bilirsın
Desin mümin olan Allâhu Ekber

Allâhu Ekber Şânehu İhsânehû İhsânehû
Kad câ enâ burhânehû burhânehû

Allâhu Ekber Şânehû İhsânehû İhsânehû
Kad câ enâ burhânehû burhânehû

²⁹² Hatay yöresinde temcîd olarak okunan bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat

Demirhan tarafından notaya alınmıştır.

Tablo 12. “Şeh-Remezan Geldi Bize” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Şeh-Remezan Geldi Bize
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Mehmet İnci
YÖRE	Hatay
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser uşşak makamının seyir özellikleri ile düğah perdesinde karar etmiştir. Yürük semai usûlünde icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Hatay yöresinde besteli bir şekilde tek kişi tarafından icra edilen bu eserde Ramazan ayının gelmesini konu alan ifadelere yer verilmiştir. Ramazan ayının gelmesi ile müslümanların mâneviyatının arttığından bahsedilmektedir. Ayrıca Ramazan ayının özelliklerleri aktarılmaktadır.

2.2.12. Hak Teâla Emreylemiş²⁹³

Hak Teâla Emreylemiş

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Hatay

Kaynak Kişi: Mehmet İnci
Derleyen: Samet Tengiz

Hak te â lâ em rey le miş Gel sin Ceb râ i lim de miş

3 Var git söy le Ha li li me

4 Ah di ye rin bul sun de miş

Hak teâlâ emreylemiş gelsin Cebrâil'im demiş
Var git söyle Halil'ime ah diyerin bulsun demiş

Çün Halil'e geldi haber gör bu Halil ne çok ağlar
Mevlam seni kurban diler yavum İsmail'im demiş

Arafata gelsin Halil duasını ettim kabul
Emrine mutil İsmâil yoktur bende zulüm demiş

Yine geldi bayram günü titredi Halil'in canı
Dosta kurban edem seni oğlum (yavrum) İsmail'im demiş

Koç kurban gönderdi Celil önünde Cebrâil delil
Mevlam senden cömert Halil kaldır İsmâil'i demiş

²⁹³ Hatay yöresinde temcîd olarak okunan bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya alınmıştır.

Tablo 13. “Hak Teâla Emreylemiş” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Hak Teâla Emreylemiş
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Mehmet İnci
YÖRE	Hatay
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Yürük semai usûlünde kürdi makamında icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Hatay bölgesinde tek kişi tarafından besteli bir şekilde okunmuştur. Güftenin kime ait olduğu tespit edilememiştir. İçerisinde Hz. İbrâhim’in teslimiyeti ve yaşadığı imtihanının yanında Allah’ın merhametinin vurgulandığı bir olayı barındırmaktadır. Kısaca kurban olayı anlatılmıştır. Temcîd tarifine uymasa da temcîd niyetiyle icra edilmiştir.

Salavât - İnılte Yâ Rîha's-Sabâ (1)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Şanlıurfa

Kaynak Kişi: Mehmet Vasıloğlu
Derleyen: Samet Tengiz

Al lâ hüm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham med
bi a de di kül li dâ iv ve de vâ iv ve bâ rik ve sel lim
a ley hi ve a ley him ke sî ran ke sî râ
İn nil te yâ ri has sa bâ
yev men i lel ar dil ha râm
bel liğ se lâ mi ravda ten bel liğ se lâ mi rav daten fî hen ne bi yil muh te râm
Sal lâ a lâ â lîl e bed
vel Mus ta fâ vel mur ta zâ

²⁹⁴ Şanlıurfa yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya aktarılmıştır.

(2)

9 vel Fa tı mâ veb nâ i mâ A lal lâ hi fi kül lil u mû ri te vek kü li

11 ve bi ham di es hâ bil ka sâ i te ves si li

12 Mu ham me dül meb hû si veb ney ni bâ de hû

13 vel Fa tı ma tû Zeh ra vel Mûr te zâ A lî

14 Te yak ka zû te yak ka zû yâ ni yâm

15 kad he me zel fec re cû nû dez zi lâm

16 Yâ nâ i men in te bih an nev mi ke

17 en te te nâ mû Rab bû ke lâ ye nâm te yak ka zû

18 te yak ka zû yâ ni yâm kad he ze mel fec re cû nû dîz zi lâm

Tablo 14. “İnilte Yâ Rîha’s-Sabâ” İsimli Eserin Değerlendirmesi

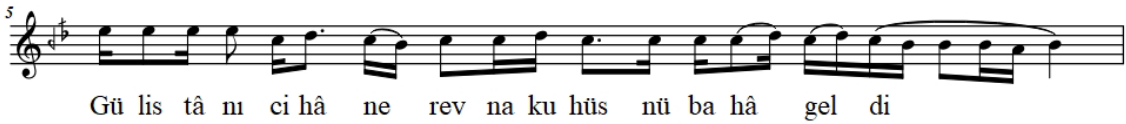
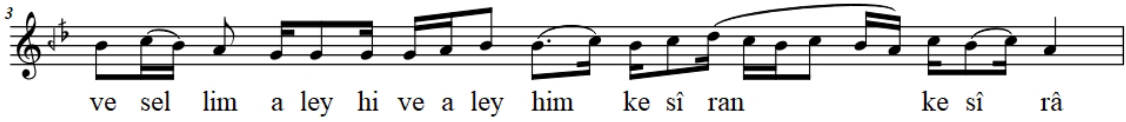
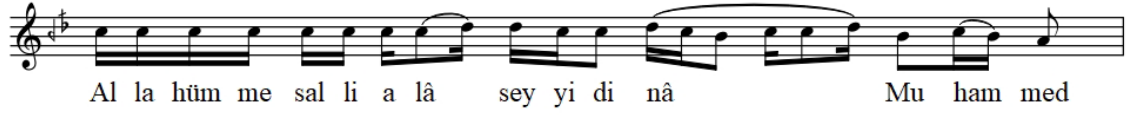
ESERİN İLK SATIRI	Allahümme salli alâ seyyidînâ Muhammed
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Mehmet Vasilöğlu
YÖRE	Şanlıurfa
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Başlangıçta, çargah perdesi ve civarından seyre başlanıp saba makamında devam etmiştir. Ardından hicaz makamına geçiş yapılmış ve hicaz karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Eser, Şanlıurfa yöresinde tek kişi tarafından serbest formda icra edilmiştir. Hz. Peygamber’e salât ve selâm ile ona duyulan sevgi ve yüceliği ifade eden sözler ile başlamıştır. Arapça olarak devam eden eserde, Hz. Peygamber’e karşı selâm iletilmesini arzusu dile getirilmiştir. Devamında Hz. Peygamber’in Ehl-i Beyt’ine dualar edilmiştir. Eser, kaynaklarda Temcîd-i Bilâl-i Habeşî olarak geçen güfteden bir kesit ile nihayete ermiştir.

Açıldı Cennetin Bâbı (1)

Güfte: Nesîmi - Beste: Anonim
Yöre: Şanlıurfa

Kaynak Kişi: Mehmet Vasıloğlu
Derleyen: Samet Tengiz

Saba

Hicaz

²⁹⁵ Şanlıurfa yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Ali Rıza Yiğitoğlu tarafından notaya aktarılmıştır.

(2)

⁹ Si ze Bâ ri te â lâ dan bu şeb lut fu a tâ gel di

¹⁰ Se nem ler dev ri lüb düş tü sa râ yı çok tü Kis râ nm

¹¹ Me cû sun â te şî sön dü ki bur hâ nı Hû dâ gel di ey

¹² Ci hâ nm her ye rin de pek bû yûk bir in kî lap ol du

¹³ Nî za mî â le mi tan zim i çin bir â şî nâ gel di

¹⁴ Mu ham med Mus ta fâ gel di ey

¹⁵ Vû cu duy la şe ref len di ze mî ni Yes ri bû Bat ha

¹⁶ Ku dû mty le bu zul met hâ ne ye nû ri zi yâ gel di

¹⁷ Sa çıl dı rah me ti Rah mân a çıl dı sün bû lî rey hân

(3)

18 Bu gün bâ bı ci hâ na bül bû li şir e dâ gel di

19 Vü cu du â le me rah met ke lâ mı vah yi bir Hik met

20 Ri sâ let tâ cı nı ha mil Ra sû li mûc te bâ gel di

21 Be şî ri eh li î mâ nın ne zî ri eh li tuğ yâ nın

22 Ra sû li Hakk te â lâ nın Mu ham med Mus ta fâ gel di

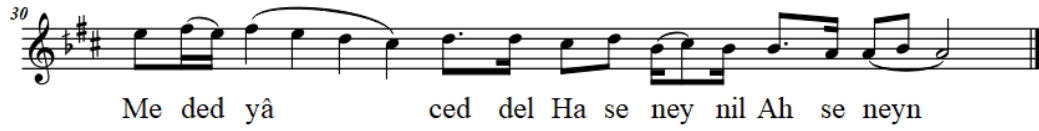
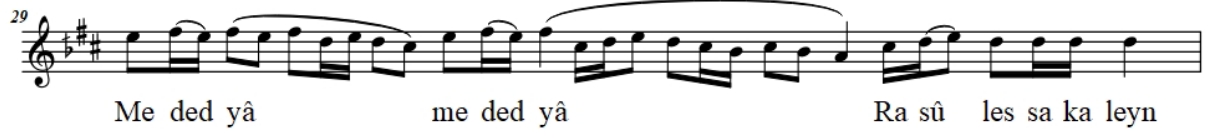
23 Ta rî ki Hakk la gös ter mek i çün hem in se hem cin ne

24 E lin de haz re ti Kur ân i mâ mül en bi yâ gel di

25 Me ded yâ me ded yâ mev lel a ra bi vel a cem

26 Me ded yâ Ne biy yel Muh te rem

(4)

Tablo 15. “Açıldı Cennetin Bâbı” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Allahümme salli alâ seyyidînâ Muhammed
GÜFTE	Nesîmi
KAYNAK KİŞİ	Mehmet Vasıloğlu
YÖRE	Şanlıurfa
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser, çargah sesi ve civarından seyre başlayıp saba makamında seyretmiş ardından hicaz makamında geçiş yapmıştır. Hicaz makamında seyredip yine hicaz karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Eser, Şanlıurfa yöresinde tek kişi tarafından serbest formda icra edilmiştir. Hz. Peygamber’e salât ve selâm ile ona duyulan sevgi ve yüceliği ifade eden sözler ile başlamıştır. Devamında şair Nesîmî’nin kaleme almış olduğu, içerisinde Hz. Muhammed’in dünyaya gelişini anlatan bir kaside okunmuştur. Sonunda ise “meded” ifadesiyle beraber Hz. Peygamber’in sıfatları zikredilmiştir.

2.2.15. Bugün Bize Bir Gün Geldi ²⁹⁶

Bugün Bize Bir Gün Geldi

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Siirt

Kaynak Kişi: Zeki Demir
Derleyen: Mustafa Can Kılıçer

Bu gün bi ze bir gün gel di sa fa gel di
çok hoş gel di o ruç gel di hu zur gel di o ruç gel di
hu zur gel di eh len ve seh len mer ha ba eh len ve seh
len mer ha ba eh len ve seh len mer ha ba on bir ay lık
yol dan gel din mü min le re rah met ol dun
on bir ay lık yol dan gel din mü min le re
rah met ol dun A si le re a zap ol dun a si le re
a zap ol dun eh len ve seh len mer ha ba eh len ve seh
len mer ha ba

²⁹⁶ Siirt yöresinde icra edilen bu eser Mustafa Can Kılıçer tarafından derlenmiş ve tarafımızca notası yeniden yazılmıştır.

Tablo 16. “Bugün Bize Bir Gün Geldi” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Bugün bize bir gün geldi
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Zeki Demir
YÖRE	Siirt
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser nim sofyan usûlünde icra edilmiştir. Neva perdesi civarından seyre başlanmış ve ısfahan makamında karar vermiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Siirt yöresinde besteli olarak tek kişi tarafından icra edilen bu eser Ramazan ayını konu edinmiştir. İçerisinde Ramazan ayının gelmesi ile müslümanların huzura ermesinden bahsedilmiştir. Genel olarak Ramazan ayını karşılayan ifadeler içerisinde barındırmıştır.

2.2.16. Yâ Eyyühel Müştâkûn²⁹⁷

Yâ Eyyühel Müştekün (1)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Siirt

Kaynak Kişi: Zeki Akdemir
Derleyen: Mustafa Can Kılıçer

Yâ ey yü hel müş tâ kû ne nû ral Ha bîb

Sal lû a ley hi i lâ yev min

nû şûr Al lâ hüm me sal li a lâ

Mu ham me din kâ ne i zâ me şâ yes bi hun

nûr ve i zâ

te bes se me ah ce leş şem se vel bu dûr

ve i zâ te kel le me min fe mi hil

lâ tî fî fâ

²⁹⁷ Siirt yöresinde icra edilen bu eser Mustafa Can Kılıçer tarafından derlenmiş ve tarafımızca notası yeniden yazılmıştır.

(2)

9 ha til u tûr ve i zâ

10 ra ke a ev se ce de ye kû lu fî du â i hî ye kû lu fî

11 du â i hî ûm me tî ûm me tî yâ ga fûr

12 Mev lâ nâ ve mev lel â le mî nel

13 muh te ra meyn ve ced dil ha se ney nil ah se ney n

14 sey yi di nâe bil kê sı mî Mu ham med

Tablo 17. “Yâ Eyyühel Müştâkûn” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Yâ Eyyühel Müştâkûn
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Zeki Demir
YÖRE	Siirt
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser, neva perdesi ve civarından seyre başlamış ve araban çeşnisini işlemiştir. Hüzzam sesleri ile seyri güçlendirip araban makamında karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Siirt yöresinde tek kişi tarafından serbest bir şekilde icra edilen bu eserde, Hz. Peygamber’e salât ve övgü ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca onun fizikî ve mânevî özelliklerinden bahsetmektedir.

2.2.17. Uyan Be Kardeşim²⁹⁸

Uyan Be Kardeşim

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Siirt

Kaynak Kişi: Mustafa Can Kılıçer
Derleyen: Samet Tengiz

♩ = 90

ARANAĞME...

U yan be kar de şim gaf let ten

u yan da ha gel me di mi

tev be za ma nın nın

Al lah tan ha yâ et Ra sül den u tan

da ha gel me di mi

tev be za ma nın nın

²⁹⁸ Siirt yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Ağardı saçların büküldü belin
Döküldü dişlerin lal oldu dilin
Hazan oldu bağın bahçen sümbülün
Daha gelmedi mi tevbe zamanın

Dinle ey fani sen bir gün ölürsün
Ölüm acısını bir gün görürsün
Bilmem kabirde mi pişman olursun
Daha gelmedi mi tevbe zamanının

Tablo 18. “Uyan Be Kardeşim” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Uyan be kardeşim gafletten uyan
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Mustafa Can Kılıçer
YÖRE	Siirt
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser gerdaniye makamında icra edilmiştir. Güftenin başlangıcında gerdaniye perdesi civarından esere girilmiş ve gerdaniye makamının seyir özellikleri ile devam etmiştir. Eser düğah perdesinde karar etmiş sofyan usûlünde icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Siirt yöresinde tek kişi tarafından besteli bir şekilde okunmaktadır. Sözleri, tevbe etmenin öneminden bahsetmektedir. Tevbenin geç olmadan yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Eser, temcîd tanımına tam anlamıyla uymadığı tespit edilse de temcîd niyeti ile icra edildiği bilinmektedir.

Yâ Âmine Büşrâkî (1)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Siirt

Kaynak Kişi: Mustafa Can Kılıçer
Derleyen: Samet Tengiz

Yâ Â mi ne Büş râ kî Süb hâ ne men

a tâ kî (Ah) bi ham li ki Mu ham me den

Rab bi se mâ ve hen nâ kî Rab bi se ma ve

hen nâ kî bil Mus ta fa sa dü ga leb lem mâ ha mel ti

fi Re cep ve mâ te râ in min hû ta âb hâ zâ Ne biy

yüz zâ kî hâ zâ Ne biy yüz zâ kî Şâ bâ nû şeh

ri sâ nî bil Mus ta fâ vel Ad nâ nî se li sū nâ

me dâ ni Rab bû ki ve a tâ kî

²⁹⁹ Siirt yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

(2)

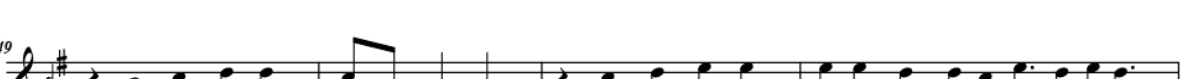
29
Rab bû ki ve a tâ kî Şev vâ lû a den

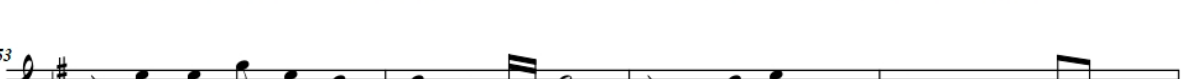
33
bi ham li kî Mu ham me den ve mâ te râ in min hû ra dan

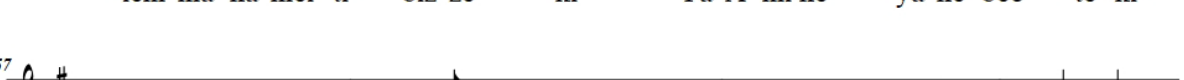
37
da et le ki dîn yâ kî dâ et le kî dîn yâ kî

41
Zül ka de te ke bil ve fâ şer ra fe ki bil Mus ta fâ

45
ver Rab bû an ki gad a fâ ve has sa kî ve ha mâ kî

49
ve has sa kî ve ha mâ kî Zül hic ce sâ di sũ şeh ru kî

53
lem mâ ha mel ti biz ze kî Yâ Â mi ne yâ ne bec te kî

57
ve Rab bû kî al lâ kî ve Rab bû kî al lâ kî

61
ca el Muhar rem bil he nâ vel kur bu min hû kad de nâ

65
ve mâ te râ in min hû a nâ hâ zâ Ne biy yüz zâ kî

(3)

69
hâ zâ Ne biy yüz zâ kî ve fî Sa fer ye til ha ber

73
bi zen Ne biy yül mûf te hâr min ec li hin şek kal ka mer

77
nû run bi hi yef te kî nû run bi hî yef te kî

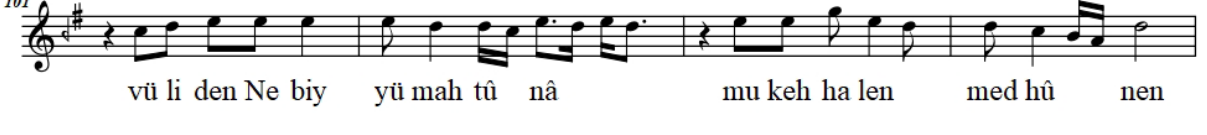
81
ve fî Ra bî el ev ve lî vû li den Ne biy yil mûr se lîn

85
Yâ Â mine te ham me lî li tah me din mev lâ kî

89
li tah me din mev lâ kî fî ley le til is ney nî

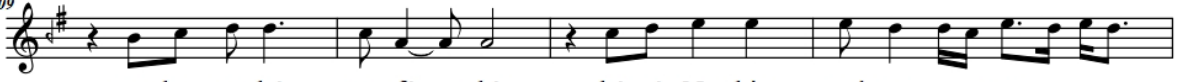
93
vû li den Ne biy yüz zey nî Ah med ke hi lil ay nî

97
min as li nâ liz zâ kî min as li nâ liz zâ kî

101
vû li den Ne biy yû mah tû nâ mu keh ha len med hû nen

105
ve hâ cebe hû mak rû nen ve hûs nû hû ve fâ kî

(4)

109
ve hüs nü hû ve fâ kî hâ zâ Ne biy yûl tûm me

113
kad câ e nâ bir rah me nes kûn bi fad li hil cen ne

117
ra men a lâ a dâ kî ra men a lâ a dâ kî

121
Yâ Rab bi yâ Gaf fâ rî i fîr li zil hud dâ rî

125
bis sâ de til eb râ ri vel hâ şî mi yiz zâ kî

129
vel hâ şî mi yiz zâ kî

Tablo 19. “Yâ Âmine Büşrâkî” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Yâ Âmine Büşrâkî
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Mustafa Can Kılıçer
YÖRE	Siirt
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	İçerisinde genel olarak aynı nağmeler tekrar edilmiş olup hüseyini makamında başlamış ve aynı şekilde hüseyini makamında sona ermiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Eser, Siirt yöresinde tek kişi tarafından irticâli bir şekilde icra edilmiştir. Güftesinin sahibi bilinmemekle beraber Arapça olarak kaleme alınmıştır. İçerisinde Hz. Peygamber’re karşı sevgi, hayranlık ve bağlılık ifadeleri yer almıştır. Ayrıca Hz. Peygamber’in çeşitli yönlerini öven, salât ve duâ sözlerini içeren bir eser olarak zikretmek mümkündür.

2.2.19. Allahümme Yâ Mühavvilel Hal ³⁰⁰

Allâhümme Yâ Muhavvilel Hal

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Gaziantep

Kaynak Kişi: Akif Tuncer
Derleyen: Samet Tengiz

Al la hüm me yâ mu hav vil el hal Hav vil hâ le

nâ i lâ ah se nil hâl

Yâ Al lah

Yâ mu kal li bel ku lup Seb bit ku lu be

nâ a lâ di ni kel

is lâm Yâ

Al lah

Yâ mü fet ti hal eb vâb İf tah le nâ hay ral bâ

Yâ Al lah

³⁰⁰ Gaziantep yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Tablo 20. “Allâhümme Yâ Muhavvilel Hal” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Allâhümme Yâ Muhavvilel Hal
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Akif Tuncer
YÖRE	Gaziantep
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser hüseyni makamında icra edilmiştir. 4. satırdan 8. satıra kadar muhayyer perdesi üzerinde uşşak çeşnileri gösterilmiştir. 8. satıdan eserin sonuna kadar muhayyer perdesi üzerinde hüseyni makamı yapılmıştır. Eser hüseyni perdesinden başlamış muhayyer perdesinde karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Gaziantep ilinde tek kişi tarafından serbest bir şekilde okunmuştur. Arapça olarak icra edilen eserin sözleri duâ ifadelerini içermektedir. Müslümanların mevcut durumunun en iyi hale gelmesi için yüce Allah’tan niyaz eden anlamlar içerisinde barındırmaktadır.

Salâ - Sakın Terki Edepten (1)

Güfte: Nâbî - Beste: Anonim
Yöre: Adıyaman

Kaynak Kişi: Enes Demir
Derleyen: Samet Tengiz

Es sa lâ tû ves se lâm A ley ke ya sey yi denâ

Yâ Ra sül Al lah Yâ Hay ra

Hal kıl lah Es sa lâ tû ves se lâm

A leyk

A ley ke yâ sey yi denâ Yâ Ra sul Al lah Yâ

Nû ra ar şil lah Es sa lâ

tû ves se lâm A ley ke Yâ Ra sül Al lah

Yâ Rah me tel lil â le mîn

³⁰¹ Adıyaman yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

(2)

9 Yâ e mî ne

10 vah yil lah Sakın ter ki e dep ten Kûy i

11 mah bûb i Hû dâ dır bu Na zar gâh ı

12 i lâ hî dır bu

13 Ma kê mî Mus ta fâ dır bu Na zar gâh ı

14 i lâ hî dır bu

15 Ma kê mî Mus ta fâ dır bu Es sa lâ tû

16 ves se lâm A ley ke yâ Yâ

17 Sey yi del ev ve lî ne vel â hî rîn vel ham

18 dû lîl lâ hî Rab bil â le mîn

Tablo 21. “Salâ – Sakın Terki Edepten” İsimli Eserin Değerlendirmesi

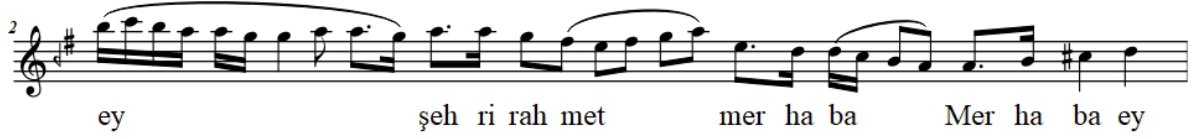
ESERİN İLK SATIRI	Salâ – Sakın terki edepten
GÜFTE	Nâbî
KAYNAK KİŞİ	Enes Demir
YÖRE	Adıyaman
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Hüseyini makamında icra edilen eserde, baştan sonra hüseyini makamının özellikleri gösterilmiş ve aynı şekilde karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Adıyaman yöresinde tek kişi tarafından irticâli bir şekilde icra edilen bu eserin başında salâ okunmuştur. Ardından edebin ve terbiyeninin bırakılmaması gerektiği vurgulanan, sözleri Nâbî’ye ait olan bir beyit dile getirilmiştir. Sonunda ise başlangıçta olduğu gibi salâ okunmuştur.

Merhaba Ey Şehr-i Ramazan (1)

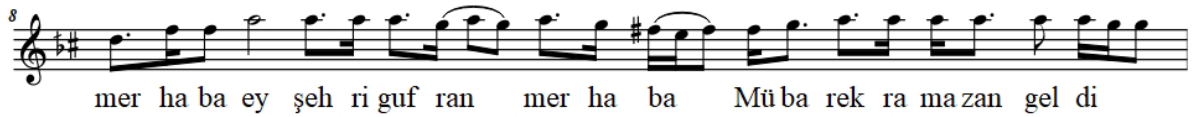
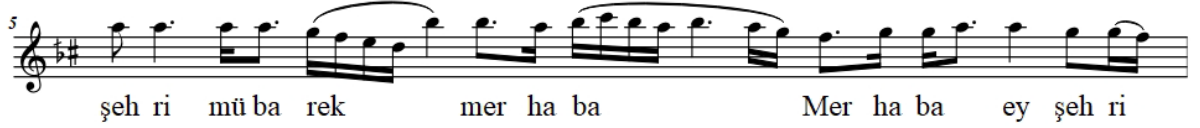
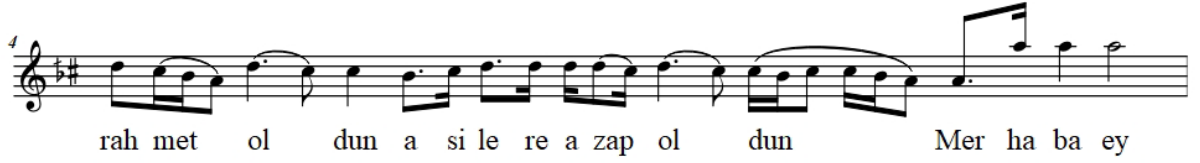
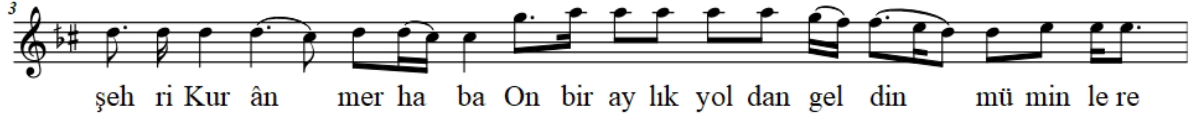
Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Trabzon

Kaynak Kişi: Ali Karagüzel
Derleyen: Samet Tengiz

Muhayyer

Hicaz

³⁰² Trabzon yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

(2)

9 mes cid ler nûr i le dol du Mü min le re rah met ol du

10 mer ha ba ey şeh ri guf ran mer ha

11 ba Mü ba rek ra ma zan ge lir o ruç tu tan rah met bu lur

12 Mü na fık lar mah rum o lur mer ha ba ey şeh ri guf ran

13 mer ha ba Mü ba rek ra ma zan ge lir o ruç tu

14 tan rah met bu lur Mü na fık lar mah rum o lur mer ha

15 ba ey şeh ri Kur ân mer ha ba Ey Kur ân ve rah met

16 a yı sen şeh ri mü ba rek sin Mü min le

17 re hem ge rek sin sırat üs tün de Bu rak sın Mer ha ba ey

18 şeh ri ra ma zan mer ha ba Ey guf ran a yı

(3)

19 se nin kad rin bi len bi lir i çi dı şı pür nûr o lur a hi ret te

20 mes rur o lur Mer ha ba ey şeh ri mû ba rek mer ha ba

21 Cen net te tû ba sa lı nır mû min le re hû ri ve ri lir sen de

22 te ra vih kı lı nır mer ha ba ey şeh ri ra ma zan mer ha ba

23 mer ha ba Mer ha ba ey ma lı mû ba rek

24 mer ha ba Mer ha ba ey şeh ri sa â det mer ha ba Mer ha ba ey

25 şeh ri rah met mer ha ba Mer ha ba ey mû ba rek ra ma zan

26 mer ha ba Mer ha ba ey Kur ân a yı mer ha ba

Tablo 22. “Merhaba Ey Şehr-i Ramazan Merhaba” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Merhaba ey şehr-i Ramazan merhaba
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Ali Karagüzel
YÖRE	Trabzon
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eserin ilk iki satırı muhayyer makamında icra edilmiştir. 2. satırın sonunda nim hicaz perdesi ile hicaz makamına geçilmiştir. 7. satırdan 8. satıra geçerken neva perdesi üzerinde eviç çeşnisi yapılmıştır. 9. satırdan itibaren hicaz makamına dönmüş ve sonuna kadar aynı şekilde devam etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Trabzon’da tek kişi tarafından doğaçlama bir şekilde icra edilen bu eser, genel olarak Ramazan ayını konu alan sözleri içerisinde barındırmaktadır. Ramazan ayının ilk on beş günü içerisinde söylenen “merhaba” ifadeleri sıklıkla zikredilmiştir. Aynı zamanda mübarek ayın özellikleri kaleme alınmıştır.

Mübarek Ramazan Geldi

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Trabzon

Kaynak Kişi: Ali Karagözel
Derleyen: Samet Tengiz

Mü ba rek ra ma zan gel di mes cid ler nûr i le dol du

Mev lam bi ze ke rem kıl dı Ga fil ol ma u yan in san

Bu gün ler her za man gel mez her kul bu gül le re er mez

Mev lam bi ze ke rem kıl maz Ga fil ol ma u yan in san

Mübarek Ramazan geldi mescitler nur ile doldu
Mevlam bize kerem kıldı Gafil olma uyan insan
Bugünler her zaman gelmez Her kul bu güllere ermez
Mevlam bize kerem kılmaz Gafil olma uyan insan

Bu dünyada gelen ölür Her kişi ettiğin bulur
Hem cennete dahil olur Gafil olma uyan İnsan
Bu dünyadan giden gelmez Asi kula rahmet olmaz
İyi kulun kalbi ölmez Gafil olma uyan insan

Beş vakit namazı kılsak Muhammed ümmeti olsak
Verdiği nimeti bilsek Gafil olma uyan insan
Mübarek Ramazan geldi mescitler nur ile doldu
Mevlam bize kerem kıldı Gafil olma uyan insan

³⁰³ Trabzon yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Tablo 23. “Mübarek Ramazan Geldi” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Mübarek Ramazan geldi
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Ali Karagüzel
YÖRE	Trabzon
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser uşşak makamında icra edilmekle beraber içerisinde hüseyni makamı karakteri gösterilmiş ve uşşak makamında karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Eser, Trabzon yöresinde tek kişi tarafından besteli bir şekilde icra edilmiştir. Kimin kaleme alındığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. İçerisinde, Ramazan ayı ve namaz gibi müslümanların uyması gereken kısmî kurallardan bahsedilmektedir.

2.2.23. Salâ³⁰⁴

Salâ

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Tokat

Kaynak Kişi: İrfan Maden
Derleyen: Samet Tengiz

Es sa lâ tü Ve's se lâ

mü a leyk A ley ke yâ

Yâ Ra sül Al lah

Es sa lâ tü

Ves se lâ mu a leyk

A ley ke yâ Yâ Yâ

Ha bib Al lah

³⁰⁴ Tokat yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Tablo 24. “Salâ” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Essalâtü ve’s-selâmü aleyk
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	İrfan Maden
YÖRE	Tokat
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eserin içersinde uşşak çeşnileri kullanılmakla beraber hüseyini makamında karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Söz konusu salâ, Tokat yöresinde tek kişi tarafından icra edilmiştir. Temcîd niyeti ile Ramazanda ayında okunduğu bilinmektedir.

2.2.24. Her İşlerde Başta Gelen ³⁰⁵

Her İşlerde Başta Gelen

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Amasya

Kaynak Kişi: Münir Coşkun
Derleyen: Samet Tengiz

Her iş ler de baş ta ge len il le na maz il le na maz

Kalp le rin pa sı nı si len il le na maz il le na maz

Her işlerde başta gelen ille namaz ille namaz
Kalplerin pasını silen ille namaz ille namaz

İyiliği hıfzedici kötülüğü affedici
Bizi Hakk'a götürücü ille namaz ille namaz

Olma kardeş din harici ihmal etme tut orucu
Cehennemden kurtarıcı ille namaz ille namaz

³⁰⁵ Amasya yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Tablo 25. “Her İşlerde Başta Gelen” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Her işlerde başta gelen
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Münir Coşkun
YÖRE	Amasya
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser hicaz makamının seyir özelliklerini göstererek hicaz makamında karar etmiştir. Yürük semai usûlünde icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Amasya’da tek kişi tarafından besteli bir şekilde icra edilen bu eser her ne kadar namazla ilgili olsa da Ramazan ayında temcîd niyeti ile icra edilmiştir.

2.2.25. Salâ - Ey Kardeş Yolcuyuz – Kafasına Dolmuş Saman³⁰⁶

Salâ (1)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Amasya

Kaynak Kişi: Zeki Deniz
Derleyen: Samet Tengiz

The musical notation is written on two staves. The first staff contains the melody for the first line of the song, with lyrics "Es sa lâ tü ves se lâm a ley ke yâ" written below it. The second staff contains the melody for the second line, with lyrics "Ha bîb Al lah" written below it. The notation includes various musical symbols such as notes, rests, and accidentals, and is accompanied by a large, stylized watermark in the background.

³⁰⁶ Amasya yöresinde bir bütün olarak icra edilen bu eserler tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Ey Kardeş Yolcuyuz Hazırlansana (2)

Güfte: Muzaffer Ozak - Beste: Anonim
Yöre: Amasya

Kaynak Kişi: Zeki Deniz
Derleyen: Samet Tengiz

Ey kardeş yolcuyuz hazır lan sana Bu fa ni dün ya
dan gö çe riz bir gün Ö lüm den kur tu luş
yok tur in sa na
O muz lar üs tün den ge çe riz bir gün Duy dun mu e ce le
ça re bu la nı Bu dün ya üs tün de
bâ ki ka la nı Ha zır la ken di ne
la zım o la nı El ve
da bay ra ğı a ça rız bir gün

1- Azrâîl va'desi dolanı bilir
Davetsiz konukdur her eve gelir
Dostların ağlarlar düşmân sevinir
İyiye kötüyü seçeriz bir gün

2- Kazanla teneşir haberci olur
Ölümün etrafda çabuk duyulur
İpekler sırmalar hepsi soyulur
Beş arşın kefeni biçeriz bir gün

4- Mezârdır fânînin en son durağı
Îmânın nûrudur onun çerâğı
Melekler getirir bize burağı
Cennet-i a'lâya uçarız bir gün

5- Bu kara toprağa insândır mâye
Amel-i sâlihdir kabre sermâye
Varınca huzûr-ı fermân-fermâye
Hayırla şerleri ölçeriz bir gün

3- Musallâ dediğin bir mehenk taşı
Şâhiddir insâna eşi yoldaşı
Âkılsen kefeni başında taşı
Evlâd ü ıyâlden geçeriz bir gün

6- Ey Hoca Efendi ölüme hazır ol her ân
Rehberin Hakk olsun düstûrun Kur'ân
Nasılsa senin de gelecek sıran
Aklından çıkarma nâçârız bir gün

Kafasına Dolmuş Saman (3)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Amasya

Kaynak Kişi: Zeki Deniz
Derleyen: Samet Tengiz

Ka fa sı na dol muş sa man Se nin ha lin ol muş ya man

E cel gel miş ver mez a man Yal var sa na mağ rur ka fan

Ver ce va bı ca hil ka fan Gaf let uy ku su na dal dım

Dün ya yı se nin mi san dın So nun bu sa ra rıp sol dun

Dur ma ağ la se fil ka fan Ver ce va bı ca hil ka fan

Be yaz ke fen gi yip bir gün Sen me za ra git ti ğin gün

İ pek li bas be ğen mez ken Gir ke fe ne ah mak ka fan

Ver ce va bı ca hil ka fan

- 1- İşin gücün daim hata
Hani nerde oruç namaz
Bindirirler cansız ata
Durma ağla ahmak kafan
Ver cevabı cahil kafan
- 2- Korkudan etmezdin nazar
Aklından kurmazdın pazar
Ahiretin kapısı mı dar
Gir bakalım mağrur kafan
Ver cevabı cahil kafan
- 3- Kapasana senin halin harap
Olmuş akibetin turab
Sorulara nasıl cevap
Bil bakalım mağrur kafan
Ver cevabı cahil kafan
- 4- Kafasına örttüm yazma
Beyhude yerlerde gezme
Vurdum kabrine bir kazma
Gir bakalım mağrur kafan
Ver Cevabı cahil kafan
- 5- Kafasına verdim saç
Bilmezsin ettiğin suçu
Hatırlandı ahiret göçü
Durmak ağla ahmak kafan
Ver Cevabı cahil kafan
- 6- Kafasına verdim ağız
Oku Kuran omaz yağız
Kabre girince sen yalnız
Durma ağla ahmak kafan
Tut orucun ahmak kafan
- 7- Kafasına vursam taşı
Akıtsam gani el aş
Niyettir her işin baş
Durma ağla ahmak kafan
Ver Cevabı cahil kafan
- 8- Nefsim sen ölmez misin
Ölenler görmez misin
Yakasız gömlek biçtim
Giymeye gelmez misin
- 9- Nefsim sen ölmez misin
Ölümü görmez misin
Soğuk sular ısıttın
Yılmaya gelmez misin
- 10- Nefsim sen ölmez misin
Ölümü görmez misin
Kolsuz tabut getirdim
Binmeye gelmez misin
- 11- Nefsim sen ölmez misin
Öleni görmez misin
Dar kubbeyi kazdırdım
Yatmaya gelmez misin
- 12- Nefsim sen ölmez misin
Ölenler görmez misin
Toprak yorgan yaptırdım
Örtmeye gelmez misin
- 13- Nefsim sen ölmez misin
Ölümü görmez misin
Münker Nekir gelince
Sen cevap vermez misin
- 14- Nefsim sen ölecek
Dar kubbeye gireceksin
Dokuz tahta altında
Ne cevap vereceksin

Tablo 26. “Salâ - Ey Kardeş Yolcuyuz – Kafasına Dolmuş Saman” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Essalâtü ve’s-selâmü aleyk
GÜFTE	Anonim – Muzaffer Ozak - Anonim
KAYNAK KİŞİ	Zeki Deniz
YÖRE	Amasya
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Bir bütün olarak icra edilen bu eserin başındaki salâda, makamın özellikleri tam olarak gösterilmese de kürdilihicazkar olarak değerlendirmek mümkündür. Devamındaki “Ey Kardeş Yolcuyuz” şeklinde başlayan eser kürdi makamında icra edilmiştir. Söz konusu eserin başlangıcı hüseyini perdesi olup orta kısımlarında gerdaniye perdesi üzerinde kürdi çeşnileri yapılmıştır. Son eserde aynı şekilde kürdi makamında başlamış ve benzer nağmelerle karar etmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Eser, Amasya’da tek kişi tarafından kısmen besteli ve kısmen irticâli olarak bir bütün halinde aynı vakitte icra edilmiştir. Öncelikle salâ ile başlamış ardından ölüme hazırlı olma konusunun işlendiği bir ilahi devam etmiştir. Sonunda ise farklı bir güfte ile yine ölüm konusunu içerisinde barındıran, müslümanların bu konuda hazırlıklı olması ve İslam dinin gerklililerini yerine getirmeleri hususuna vurgu yapılan bir ilahi ile okunmuştur.

2.2.26. Tuğyân ile Ömrüm Geçti³⁰⁷

Tuğyan ile Ömrüm Geçti

Güfte: Hüsnü Gülzari Hz. - Beste: Anonim
Yöre: Çorum

Kaynak Kişi: Mustafa Kurt
Derleyen: Samet Tengiz

Tuğ yan i le öm rüm geç ti Tuğ yan i le öm rüm geç ti

5
Şim di fir sat el den kaç tı ey vah ba na

8
ey vah ba na ey vah ba na ey vah ba na

1- Tuğyân ile ömrüm geçti
Şimdi fırsat elden kaçtı
Eyvah bana eyvah bana
Eyvah bana, eyvah bana.

4- Defterimiz verilirse
Hesâb sual görülürse,
Günâhım ağır gelirse
Cehenneme sürerlerse
Eyvah bana eyvah bana.

2- Şu nefsim ıslah olmazsa
Günaha tevbe kılmazsa
Hakk'tan inayet olmazsa
Eyvah bana eyvah bana.

5- Rasûlü muhterem server
Şefa'at eyle gel ne var
Şefa'at olmazsa eğer
Eyvah bana eyvah bana.

3- Şu fenâdan geçemezsem
Aşk şarâbını içemezsem
Îman ile de göçmezsem
Eyvah bana eyvah bana.

6- Hüsnî yolun süremezse
Senden Murad alamazsam
Cennet cemâl göremezsem
Eyvah bana eyvah bana.

³⁰⁷ Çorum yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Tablo 27. “Tuğyan İle Ömrüm Geçti” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Tuğyan ile ömrüm geçti
GÜFTE	Hüsnü Gülzari
KAYNAK KİŞİ	Mustafa Kurt
YÖRE	Çorum
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser gerdaniye perdesi civarından başlamıştır. İçerisinde hüseyini makamı özellikleri yer almış ve düğah perdesinde karar vermiştir. Yürük semai usûlünde icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Çorum yöresinde besteli olarak solo olarak icra edilen bu eser ölüm geldikten sonra Müslümanların karşılaçakları durumla alakalı meselelerden bahsetmektedir. Temcîd tanımına tam anlamıyla uymamakla beraber Ramazanda temcîd niyeti ile icra edilmiştir.

2.2.27. Talib-i Hakk Olup³⁰⁸

Talib-i Hakk Olup

Güfte: Şemsettin Sivâsî - Beste: Anonim
Yöre: Çorum

Kaynak Kişi: Mustafa Kurt
Derleyen: Samet Tengiz

Ta li bi Hakk o lup der de dü şen ler

Der di nin der ma nı a rar Hu de yu

Der di nin der ma nın a ara Hu Hu de yu

Bir Mür şî di Ka mil şey hi bu lan lar

Bri Mür şî di Ka mil şeh hi bu lan lar

Kol la rın boy nu na do lar Hu de yu

Kol la rın boy nu na do lar Hu Hu de yu

Mürşid (Dervîş) olan bilir anın işini
Akıtır gözünden kanlı yaşını
Secdeden kaldırmaz olur başını
Yüzünü yerlere sürer Hu deyu

Aklı hemrah olur iman yâr olur
Server Enbiyayı arar Hu deyu
Şemsi bu sözleri duyu bilenler
Malına canına kıyabilenler
Küllü muradına erer Hu Hu deyu

³⁰⁸ Çorum yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Tablo 28. “Talib-i Hakk Olup” İsimli Eserin Değerlendirmesi

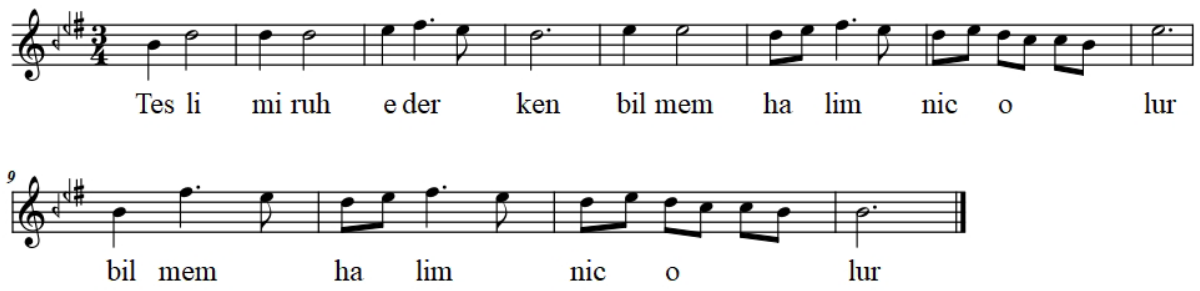
ESERİN İLK SATIRI	Talib-i Hakk olup derde düşenler
GÜFTE	Şemsettin Sivâsî
KAYNAK KİŞİ	Mustafa Kurt
YÖRE	Çorum
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser hüseyinî perdesi civarından seyre başlamış ve düğah perdesinde karar vermiştir. İçerisinde genel olarak hüseyinî makamının karakteri yer almaktadır. Sofyan usûlünde icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Çorum yöresinde besteli olarak tek kişi tarafından icra edilen eserin içeriğinde genel olarak tasavvuf yolculuğunun temel unsurlarından bahsetmektedir. Aynı zamanda “Hu” zikri içerisinde sıkça dile getirilmektedir. İçerik olarak temcîd tanımını tam olarak karşılamasa da Ramazanda temcîd niyeti ile icra edildiği bilinmektedir.

Teslim-i Ruh Ederken

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Çorum

Kaynak Kişi: Mustafa Kurt
Derleyen: Samet Tengiz

$\text{♩} = 60$

Tes li mi ruh e der ken bil mem ha lim nic o lur

9
bil mem ha lim nic o lur

Teslim-i ruh ederken
Bilmem halim nicolur
Musallaya giderken
Bilmem halim nicolur

Heba cümle emekler
Sual sorar melekler
Pek karanlık kabirler
Bilmem halim nicolur

Güneş başımda döner
Ter vücut beynim kaynar
Hararetten dil yanar
Bilmem halim nicolur

Hâlık hakkını ister
Yok amelden bir eser
Boynum bükük mukadder
Bilmem halim nicolur

İsmin Gaffârü Settâr
Hüsni lütfinden umar
Yüzüm kara günahkar
Bilmem halim nicolur

³⁰⁹ Çorum yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

Tablo 29. “Teslim-i Ruh Ederken” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Teslim-i Ruh Ederken
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Mustafa Kurt
YÖRE	Çorum
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Eser, segah perdesi civarından başlamış segah makamı karakterleri gösterilerek segah perdesinde karar etmiştir. Semai usûlünde icra edilmiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Eser, Çorum yöresinde tek kişi tarafından besteli bir şekilde icra edilmiştir. Sözleri, kişinin kendi eksikliklerini, günahlarını ve çaresizliğini anlatan ifadeleri barındırmaktadır.

2.2.29. Merhaba Ey Rahmet Ayı Ramazan³¹⁰

Merhaba Ey Rahmet Ayı Ramazan (1)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Kastamonu

Kaynak Kişi: Ali Arpacı
Derleyen: Samet Tengiz

Mer ha ba ey rah met a yı

ra ma zan se ni ha ber ver di bi ze

Kur ân

Dur ma dan mes cid ler de o ku nu yor ken Kur ân

Mi nâ re ler de e zân

du yu lu yor ken her an

Yıl lar dır hep u yu yan

kalk ar tık sen de u yan

On bir a yı nı sul ta nı o ne gü zel dir ra ma zan

³¹⁰ Kastamonu yöresinde icra edilen bu eser tarafımızca derlenmiş ve Murat Demirhan tarafından notaya aktarılmıştır.

(2)

12 El le tu tul mu yor ki a kıp gi di yor za man

14 Ar ka sım dan

15 yıl la tın ye ti şe mi yor in san

16 Mer ha ba ey Mer ha ba ey

17 rah met a yı ra ma zan

18 On bir ay lık yol dan gel di ra ma zan

19 Müt de li yor kad ri ni kim ha yır lı bim ay dan

21 Sen de na zil ol muş tur

22 Hakk te â lâ dan Kur ân

23 Mer ha ba Mer ha ba ey

(3)

24 rah met a yı ra ma zan Mer ha ba ey

26 rah met a yı ra ma zan

27 Se ni ha ber ver di bi ze Kur ân

Tablo 30. “Merhaba Ey Rahmet Ayı Ramazan” İsimli Eserin Değerlendirmesi

ESERİN İLK SATIRI	Merhaba ey rahmet ayı Ramazan
GÜFTE	Anonim
KAYNAK KİŞİ	Ali Arpacı
YÖRE	Kastamonu
MAKAMSAL DEĞERLENDİRME	Uşşak makamında usûlsüz bir şekilde icra edilen eser 11. satırda muhayyer perdesi üzerinde uşşak çeşnisi ile genişlemiştir. Aynı şekilde 18. satırda da genişleme mevcuttur. Uşşak makamı seyir özellikleri ile karar perdesi olan dügahta karar vermiştir.
GENEL DEĞERLENDİRME	Eser, Kastamonu’da tek kişi tarafından serbest bir şekilde okunmuştur. İçerisinde Ramazan ayının ilk on beş gününde söylenen “merhaba” ifadeleri çokça zikredilmektedir. Aynı zamanda Ramazan ayının güzellikleri konu edinmiş ve Ramazan ayının gelmesi ile Müslümanların üzerlerinde olumlu olarak etki eden mâneviyatından bahsedilmiştir.

SONUÇ

Temcîd geleneği, Türk Din Mûsikîsi'nin kadim unsurlarından biridir. Nitekim bir zamanlar insanların vazgeçemediği bir gelenek haline gelse de bazı sebeplerden dolayı zamanla azalmaya başlamıştır. Genellikle halk tarafından sahur vaktinde minâreden temcîd verilmesinin talep edilmesi bunun önemini açıkça göstermektedir.

Çalışmaya konu olan temcîd kelimesinin kökeni incelemeye tabi tutulmuştur. Bu itibarla Arapça'da “bolluk, genişlik” anlamına gelen “mecede” kelimesinden türediği sözlüklerden tespit edilmiştir.

Temcîd kelimesi köken itibari ile Kur'ân-ı Kerîm'de dört farklı ayette karşımıza çıkmıştır. Ayetlerde “mecîd” olarak “şanı yüce, övülmeye layık, şerefli” anlamlarında kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca “mecîd” kelimesi çeşitli hadislerde de yer almaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki anlamı ile benzer anlamlarda kullanılmıştır.

Yapılan bu çalışma ile temcîdin tarihsel arka planının genel itibari ile aydınlatılmış olduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda günümüze ulaşan çok fazla kaynak olmamasına rağmen, başta tefsir ve hadis olmak üzere İslam tarihi kaynakları, yazma eserler ve arşiv belgeleri incelenmiştir. Bu incelemeler neticesinde temcîd tarihi Bilâl-i Habeşi'ye kadar dayandırılmıştır. Bilâl-i Habeşi'den itibaren çeşitli kaynaklarda ve farklı tarihlerde kaleme alınan eserlerin temcîd tarihine ışık tuttuğu düşünülmektedir. Temcîdin günümüze kadar bir şekilde varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Her ne kadar günümüzdeki uygulama ile birebir örtüşmese de Bilâl-i Habeşi'nin namaz vakti gelmeden ezân okuması, uygulamanın temeli olarak zikredilebilir. Ayrıca, sonraki dönemlerde de temcîdlerin icra edildiği ve Cumhuriyet dönemine kadar gelişerek devam ettiği kaynaklardan yola çıkarak tespit edilmiştir.

Günümüze kadar geçen zaman diliminde temcîdlerin uygulandığına dair bazı dönemlere ait yeterli kaynak olmadığı gözlemlenmiştir. Bu itibarla İslam tarihinin her

döneminde bu icranın kesinlikle var olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Fakat belirlenen dönemlerdeki kaynaklar dikkate alındığında uygulamanın zikredilmeyen dönemlerde de icra edilme ihtimalini ortaya çıkarmaktadır.

Temcîd uygulaması farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bilâl-i Habeşî tarafından icra edilen ezânın, temcîdlerin temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Daha sonra yüce Allah'ın isimlerinin zikredildiği ve Hz. Peygamber'e salât-u selâm ifadelerini içeren güftelerden meydana gelen kasîde olarak okunagelmıştır. Zaman zaman salâ formunda icra edilmiş ve temcîd türüne dair besteler yapılmıştır. Ayrıca temcîd ilâhileri olarak isimlendirilen besteler karşımıza çıkmıştır. Bu bilgilerden hareketle temcîd uygulamasının günümüze ulaşan tek bir beste ile sınırlandırılması uygun olmayacaktır.

Günümüzde ve yakın tarihte temcîde dair birçok tanım yapılmıştır. Yapılan tanımlar ve geçmişten günümüze kadar gerçekleşen uygulamalar karşılıklı olarak incelendiğinde aralarında kısmî farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda yapılan tanımların da kendi içerisinde birbirleri ile tamamen uyuşmadığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple geçmişte yapılmış icralar ve günümüzde halen devam eden uygulamalar dikkate alınarak temcîd türüne dair yeni bir tanım önerisi yapılmıştır. Bu itibarla temcîd, “genellikl sahur vaktinde gerek insanları uyandırmak gerekse sahurun bittiğini haber vermek amacıyla; başlangıçta Allah'ın isimlerini ve yüceliğini, Hz. Peygamber'e salât ve selâm ifadelerini, diğer peygamberlerin isimlerini ve özelliklerini, Ramazan ayı ve oruç gibi konuları içeren; besteli veya irticâli olarak, câmilerde minârelerden icra edilen bir dinî mûsikî türüdür” şeklinde açıklanmıştır.

Kaynaklar incelendiği zaman geçmişte temcîdler Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde icra edilmiştir. Fakat günümüzde bu uygulama yerini çoğu bölgede farklı uygulamalara bırakmıştır. Yine de temcîdlerin halen farklı bölgelerde uygulandığı tespit edilmiş ve buna dair örneklerle çalışmada yer verilmiştir.

Daha önce dinî mûsikî türü olarak temcîdlerin günümüzde amacına uygun şekilde uygulanıp uygulanmadığı kesin şekilde belirlenememiş olmasına rağmen, çalışmanın sonucunda halen bu uygulamanın devam ettiği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışma öncesinde uygulamanın ne zaman başladığına dair net bir bilgi yokken bu çalışma sonucunda, Hz. Peygamber döneminde günümüzdeki uygulamanın temelini teşkil eden bir icrânın mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Temcîd türüne ilişkin günümüze kadar geniş kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Türkiye genelinde böyle bir öncü çalışmanın yapılması, bu türün uygulanabilirliği noktasında ve aynı zamanda kaybolmaması adına önemli bir yer teşkil etmiştir. Daha önce yöresel olarak kısmen temcîdler araştırılmış ve sınırlı sayıda bilgiye ulaşılmıştır. Müstakil olarak da birkaç çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışma sınırları içerisinde konuya dair daha önceki tüm yapılan çalışmalar dâhil edilmiş, ayrıca Anadolu coğrafyasında bu uygulamanın nerelerde uygulanıp nerelerde uygulanmadığı mümkün olduğunca tespit edilmiştir. Uygulanan şehirler ayrı başlık altında incelenmiş, herhangi bir uygulama olmayan bölgeler ise incelemeye tabi tutulmamıştır. Şunu da belirtmek gerekir ki bir bölgede herhangi bir uygulama tespit edilememesi o bölgede hiçbir şekilde uygulanmadığı anlamını taşımamaktadır. Özellikle şehir merkezlerinde merkezi sistem uygulamasının başlaması ve bundan başka çeşitli sebepler temcîdlerin merkezi bölgelerden çok kırsal bölgelerde icrâ edilmesine neden olmuştur. Bu durum temcîdlerin uygulandığı bölgeleri tespit etmeyi zorlaştırmıştır. Buna rağmen tarafımızca tespit edilen temcîd sayısının günümüzdeki durumunu anlamak adına için yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Sonuç olarak, bu çalışma ile temcîd türünün Türk Din Mûsikîsi geleneğindeki önemi ortaya konulmuştur. Özellikle bu uygulamanın tamamen unutulmasının önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca böyle bir çalışma ile hem İslam kültürü hem de dinî

mûsikî geleneğinin içerisinde bulunan temcîd uygulamasının sonraki nesillere aktarımının sağlandığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Ak, Ahmet Şahin. *Türk Din Musikisi Cami ve Tekke Musikisi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.
- Akdoğan, Bayram. *Örneklerle Türk Din Mûsikîsinde Formlar*. Ankara, 2010.
- . *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*. Ankara: Bilge Ajans, 2010.
- Akdoğan, Onur. *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 1996.
- Akgün, Seçil. “Türkçe Ezân”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1980.
- Akpınar, Hüseyin. “Bir Câmî Mûsikîsi Formu Ferâciye”. *İSTEM* 6, sy 11 (2008): 189-94.
- . “Şanlıurfa’da Terâvih Mûsikîsi”. *Şanlıurfa Kültür Sanat Tarih ve Turizm Dergisi*, sy 10 (2011): 12-13.
- Aktaş, Hacer. “Osmanlı’da Mübarek Gün ve Gecelerde Dinî Mûsiki”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Alaca, Ali Osman. “Konya’da Dinî Mûsikî Geleneği”. Doktora Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.
- Altuntaş, Halil, ve Muzaffer Şahin. *Kur’an-ı Kerim Meâli*. 12. Baskı. Ankara: DİB Yayınları, 2011.
- Aslan, Yunus. “Kilis’te Dinî Mûsikî”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Ateş, Erdoğan. *Türk Din Mûsikîsi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2019.
- Aydın, Asuman. “Hurufat Defterlerine Göre Kütahya Şehri (XVIII. Yüzyıl)”. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Aydın, Egecan. “Mardin’de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

- Aydın, Gökhan. “Kahramanmaraş’ta Dinî Mûsikî”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Ayhan, Halis, ve Mustafa İsmet Uzun. “Ezân”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 12:38-42. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1995.
- Ayvansarayî, Hüseyin. *Hadikatü’l-Cevâmi*. 2 c. İstanbul, 1865.
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2020.
- Bebek, Adil. “Mağfîret”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27:313-14. Ankara, 2003.
- Belviranlı, Ali Kemal. *Mûsikî Rehberi -Dînî Mûsikî-*. Nedve Yayınları, 1975.
- Bey, Balıkhane Nazırı Ali Rıza. *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı*. İstanbul: Kitabevi, 2001.
- BOA, Osmanlı Arşivi. “Ali Emiri Ahmed III (AE.SAMD.III)”, 17 Ocak 1707.
- . “Ali Emiri Mehmed IV (AE.SMMD.IV)”, 01 Mayıs 1665.
- . “Ali Emiri Mustafa II (AE.SMST.II)”, 26 Ekim 1696.
- . “Ali Emiri Mustafa III (AE.SMST.III)”, 17 Şubat 1765.
- . “Babıali Evrak Odası Evrakı (BEO)”, 29 Mayıs 1893.
- . “Cevdet Saray (C.SM)”, 11 Ekim 1749.
- . “İbnülemin Askeriye (İE.AS)”, 20 Mart 1707.
- . “Topkapı Müzesi Arşivi, Evrak (TSMA.e)”, 01 Şubat 1749.
- . “Topkapı Müzesi Arşivi, Evrak (TSMA.e)”, 15 Ocak 1815.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sahîh-i Buhârî*. Mısır: es-Sultaniyye, 1893.
- Bursevî, İsmâil Hakkı. *Rûhu’l-Beyân*. 10 c. Beyrut: Dâru’l-Fikr, t.y.
- Can, Halil. “Dinî Musikî”. *Musiki Mecmuası*, sy 291 (1974): 10-15.
- Cemil, Mesud. “Tanıdığım Musikişinaslar”. *Musiki Mecmuası*, sy 259 (1970): 6-8.
- Cessâs, Ebû Bekr er-Râzî. *Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî*. 8 c. Mekke: Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye - Dârü’s-Sirâc, 2010.
- Ceylan, Hasan Hüseyin. *Din Devlet İlişkileri*. Ankara: Rehber Yayınevi, 1992.

- Creswell, John W. “Nitel Çalışma Tasarımı”. İçinde *Nitel Araştırma Yöntemleri (Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni)*, çeviren Ayfer Budak ve İbrahim Budak. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.
- Cûdi, İbrahim. *Lûgat-i Cûdî*. Trabzon, 1332.
- Çakır, Ahmet. “Tekke Mûsikîsi”. İçinde *Türk Din Mûsikîsi (El Kitabı)*, editör Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Çakır, Rukiye. “Balıkesir Dursunbey İlçesindeki Dinî Mûsikî ve Kadın Mevlidhanlık Geleneği”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Çelebi, Evliya. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. 10 c. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- Çetin, Adem. “Hurufat Defterlerindeki Kayıtlara Göre Ankara İl Merkezindeki Dini Mimari Yapılar”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Çiçekler, Mustafa. “Na’t”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32:435-36. İstanbul, 2006.
- Çoban, Şemsettin. “Cumhuriyet Dönemi’nde Bursa’da Dinî Mûsikî”. Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Dayıoğlu, Server. “Aziz Mahmud Hüdâyî Külliyesi”. İçinde *Aziz Mahmud Hüdayi Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 2:381-90, 2005.
- Demir, Enes. “Adıyaman’da Dinî Mûsikî”. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
- Demir, İbrahim Halil. “Hurufat Defterlerine Göre Biretü’l-Fırat (Birecik) Kazası Vakıfları”. Yüksek Lisans Tezi, Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.
- Demir, Semra. “Sivas’ta Dinî Musiki Folkloru”. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

- Demirci, Ömer. “Sakarya’da Türk Din Mûsikîsi Geleneği”. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Develioğlu, Ferit, ed. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi, 2013.
- Dilçin, Cem. *Yeni Tarama Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1983.
- Doğruyol Gazetesi*. “Çankırı’da Temcit Geleneği Yaşatılıyor”. 04 Nisan 2023. <https://www.dogruiyolgazetesi.com/cankiri-da-temsut-gelenegi-yasatiliyor/10289/>.
- el-Makrîzî. *el-Mevâiz ve’l-İ’tibâr bi-Zikri’l-Hutati ve’l-Âsâr*. 4 c. Beyrut: Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1997.
- Emîrî, Ali. *Tezkire-i Şuarâ-yı Âmîd*. İstanbul: Âmedî Matbaası, 1910.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Musikisi Antolojisi*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942.
- Ezgi, Suphi. *Nazarî, Amelî Türk Musikisi*. 5 c. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, 1940.
- Ezrâkî, Muhammed b. Abdullah el-. *Ahbâru Mekke ve mâ câ’e fihâ mine’l-âsâr*. 2 c. Beyrut: Dârü’l-Endülüs, 1983.
- Fîrûzâbâdî, Muhammed b. Yakub el-. *el-Kâmûsü’l-Muhît*. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2005.
- Hatipoğlu, Ahmed. *Bir Bestedir Ömrüm (Türk Mûsikîsine Vakfedilmiş Bir Hayatın Hikâyesi)*. Editör Emrah Hatipoğlu. Ankara: Otto Yayınları, 2024.
- Hüsameddin, Hüseyin. “Amasya Tarihi”. İstanbul, t.y. Mikrofilm. Süleymaniye Kütüphanesi.
- İbn Battûta, Ebû Abdullah Şemseddin. *Rihletü İbn Battûta*. 5 c. Ribat: Akademiyetü’l-Memleketü’l-Mağribiyye, 1996.
- İbn Kesîr, Ebu’l Fidâ İsmâil. *el-Bidâye ve’n-Nihâye*. 20 c. Beyrut: Dârü İbn Kesîr, 2013.

İbn Mace, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid. *Sünen-i İbn Mâce*. 5 c. Daru'r-Risaletü'l-Âlemiyye, 2009.

İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. 55 c. Kahire: Dârü'l-Maârif, t.y.

“İlahi Mecmuası”. İstanbul, t.y. Muğlalı Hoca Mustafa Efendi. Süleymaniye Kütüphanesi. Erişim 15 Ekim 2024.

Kandemir, M. Yaşar. *Şemâil-i Şerîf Şerhi*. İstanbul: Tahlil Yayınları, 2015.

Kaplan, Zekâî. *Dinî Mûsikî Dersleri*. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.

Kara, Selime. “Mehmed Şemseddîn Ulusoy’un ‘Diyâr-ı Şemsî’ Adlı Yazma Eserindeki Mûsikîşinaslar”. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Karabaşoğlu, Cemal. “Osmanlı Dönemi İstanbul Tekkelerinde Mûsikî”. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016.

Karadeniz, M. Ekrem. *Türk Musikîsinin Nazariye ve Esasları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Kebecioğlu, Serkan. “Kastamonulular Sahurda Temcid-i Şerif İstiyor”. *Kastamonu İstiklal Gazetesi*, 11 Mart 2024.

https://www.kastamonuistiklal.com/kastamonulular-sahurda-temcid-i-serif-istiyor?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR30CfXB_upYxuq9_rV5CwU-NO_7l-dBYXX_iW1oSrzf5hVTjmvJFYVY7Bk_aem_AWp3z xu9r2x-ZTlkO5IATMV9wv0P9vj-C69aKH5y39Vna3_7Auwhhw6UsT058qQxstS1mVkV3IxPgmEPhY2v7L3K.

Kemiksiz, Mehmet. “Enderun Teravihi ve Cumhur Müezziniği geleneğini sürdürmeye devam ediyoruz... Bu akşam Beylerbeyi Hamid-i Evvel Camii’ndeydik...”

Instagram, 17 Mart 2025.
<https://www.instagram.com/reel/DHRyFJAs9Vx/?igsh=MXdidGNheHcxazY0>.

- . “Mehmet Kemiksiz”. Şükür Yine Geldi. Erişim 30 Ocak 2025.
<https://www.mehmetkemiksiz.com/notalar/ilahiler/segah/sukur-yine-geldi.html>.
- Kemiksiz, Mehmet, ve Ahmet Şahin. *İstanbul 2010 Ramazan: Enderûn Terâvihi ve Cumhuriyet Müezzinliği*. İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, 2010.
- Koca, Fatih. “Abdülğani Gülşenî’nin Cumhûr Müezzinliği Tertîbi ‘Mahfel Sürmesi’”. *Rast Müzikoloji Dergisi* 5, sy 1 (2017): 1523-34.
- . *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*. 2. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.
- . “Salahî Dede’nin Regâibiyye’sinin Yeniden Bestelenmesi”. *Turkish Studies* 13, sy 2 (2018): 543-72.
- . “Türk Din Mûsikîsi Formu Olarak ‘Ta’rif’ ve Ta’rif Bestesi”. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi* 1, sy 4 (2020): 636-61.
- Koca, Fatih, ve Ahmet Hakkı Turabi. “Câmi Mûsikîsi”. İçinde *Türk Din Mûsikîsi (El Kitabı)*, editör Ahmet Hakkı Turabi, 1. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Koç, Ferdi. “Türk Din Mûsikîsi’nde Temcidler ve Sakarya İli Taraklı İlçesinde Okunan Temcid Örnekleri”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13, sy 23 (2011): 59-74.
- Koçin, Abdulhakim. “Dîvan Şiirinde Münâcât”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, 1998.
- Köksal, Eren. “Amasya’lı Fahrî Müezzin Hacı Yunus Atak Beyefendi’den Derlenen Amasya İlahileri ve Temcid Kültürü (Ziyaret Kasabası Örneği)”. İçinde *Geçmiş*, 67-91. Amasya: Amasya Üniversitesi, 2017.
- Köse, Saffet. “Teravîh”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40:482-83. İstanbul, 2011.
- Macit, Muhsin. “Münâcât”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31:563-65. Ankara, 2020.
- Mâlik, Enes b. *Muvatta’u Mâlik bi-rivâyeti Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî*. Editör ‘Abdulvehhâb ‘Abdullatîf. Mektebetü’l-‘İlmiyye, t.y.

- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud el-. *el-İhtiyâr li Tahlîli'l-Muhtar*. 5 c. Kâhire: Matbaati'l-Halebî, 1937.
- Muhammed b. Sa'd el-Menî el-Hâşimî, el-Basrî. *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. 10 c. Mısır: Mektebet'u l-Hancî, 2001.
- Mutçalı, Serdar. *Arapça-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Müslim, el-Haccac. *Sahîh-i Müslim*. Kahire: Matbaati İsâ el-Bâbî el-Halebî ve Şerike, 1955.
- Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed B. en-. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2001.
- Olgun, Tahir. *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*. İstanbul: Işık Basımevi, 1946.
- Öğüt, Salim. "Telbiye". İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40:396-97. İstanbul, 2011.
- Öncel, Mehmet. "Türk Din Mûsikîsinde Kasîde Formu (Hafız Emin Işık Örneği)". *AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6, sy 12 (2018): 306-22.
- Önder, Halil İ. "Ramazan Musikisi". Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Öney, Cahit. "Dinî Mûsikîmiz". *Musiki Mecmuası*, sy 432 (1991): 4-19.
- Özaşar, Mehmed Emin, İsmail Hakkı Ünal, Yavuz Ünal, Bünyamin Erul, Huriye Martı, ve Mahmut Demir, ed. *Hadislerle İslam*. 4. Baskı. 7 c. İstanbul: DİB Yayınları, 2020.
- Özalp, M. Nazmi. *Türk Mûsikîsi Beste Formları*. Ankara: Trt Yayınları, 1992.
- Özcan, Nuri. "Dinî Mûsikî". İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9:359-60. İstanbul, 1994.
- . *Türk Din Mûsikîsi Ders Notları*. İstanbul, 2001.
- Özdamar, Mustafa. *İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölüme Mûsikî*. İstanbul: Kırkkandil Yayınları, 1997.
- Özel, Ahmet. "Mevlid". İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 29:475-79. Ankara, 2004.
- Özkan, İsmail Hakkı. "Kasîde". İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24:566. İstanbul, 2001.

- Öztuna, Yılmaz. *Türk Mûsikîsi, Akademik Klasik Türk Sanat Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü*. Ankara: Orient Yayınları, 2006.
- . *Türk Musikisi Ansiklopedisi*. 2 c. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1974.
- Öztürk, Mustafa. “Hatay’da Dinî Mûsikî”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Parlak, Muharrem. “Hurufat Defterleri Işığında Seydişehir”. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Paşa, Eyüp Sabri. *Mir’âtü’l-Haremeyn: Mir’ât-ı Mekke (Haremeyn Tarihi)*. Editör Göker İnan. 2 c. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Râzî, Fahrüddîn er-. *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu’l-Gayb*. Çeviren Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, ve C. Sadık Doğru. 23 c. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2002.
- Revnakoğlu, Cemaleddin Server. “Minâre Mûsikîmizde Temcidler”. *Tarih Konuşuyor*, 1967, 2996-3000.
- Salahi, Mehmed. *Kâmûs-ı Osmânî (İnceleme-Tıpkıbasım)*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2019.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaadet: İkdâm Matbaası, 1899.
- Sarıkaya, Asım. *H. Bilal-i Habeşî*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2021.
- Sezikli, Ubeydullah. “Dinî Mûsikî Derleme Kültürü Üzerine: Anadolu ve Balkanlar Örneği”. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 22, sy 3 (2018): 1657-68.
- . “Temcîd”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40:410-11. İstanbul, 2011.
- Sezikli, Ubeydullah, ve İrfan Yiğit. *Tasavvuf Geleneğinde Çorum’da Dinî Mûsikî*. İstanbul: Sancaktepe Belediyesi Kültür Yayını, 2020.
- Sicistânî, Ebû Dâvûd es-. *Sünen-i Ebî Dâvud*. Beyrut: Mektebetü’l-Asriyye, t.y.
- Sin, Veysel. “Diyarbakır’da Dinî Mûsikî”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Süreksan, İsmail Baha. *Dini Türk Musikisine Giriş*. Trt Müzik Dairesi Yayınları, 1972.

Süyûtî, Celâleddin es-. *el-Vesâil ilâ Mûsâmerati'l-Evâil*. Bağdat: Matbaatü'n-Necâh, 1950.

Şahin, Ahmet. “Sahura Doğru, 17 Ramazan 1444/8 Nisan 2023 Cumartesi, Kahramanmaraş'dan canlı yayın”. İstagram, 08 Nisan 2023.
<https://www.instagram.com/tv/CqwElkEJehJ/?igshid=YmMyMTA2M2Y%3D>.

Şahin, Salih. “Hurûfât Defterleri'ne Göre Sivas Sancağı Vakıfları (1696-1834) Metin ve İnceleme”. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Şanlı, Ahmet. “Hurûfat Defterlerine Göre Ayıntâb Kazası'ndaki Vakıfların İşleyişi ve Yönetimi”. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Şükün, Ziya. *Farsça-Türkçe Lugat: Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*. 3 c. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1984.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-. *Taberî Tefsîri*. Çeviren Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya. 9 c. İstanbul: Hisar Yayınevi, 1996.

Tanman, M. Baha. “Mahfil”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 27:331. Ankara, 2003.

“Temcîd ve Salâlar”. İstanbul, t.y. Revnakoğlu. Süleymaniye Kütüphanesi. Erişim 15 Ekim 2024.

Tıraşcı, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*. İstanbul: Dört Mevsim Kitap, 2019.

———, ed. *Türk Din Mûsikîsi*. 1. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023.

———. “Türk Din Mûsikîsi Tarihi”. İçinde *Türk Din Mûsikîsi*, editör Mehmet Tıraşcı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2023.

Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsâ b. Sevre et-. *Sünen-i Tirmizi*. 3. Baskı. Mısır: Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1975.

Topaloğlu, Bekir. “Mecîd”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 28:238-39. Ankara, 2013.

- Turabi, Ahmet Hakkı. “Mûsikî”. İçinde *Türk Din Mûsikîsi (El Kitabı)*, editör Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- , ed. *Türk Din Musikisi (El Kitabı)*. 1. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Tutal, Recep. “Türk-Din Mûsikîsinde Na’t, Tesbîh ve Temcidler”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Türkoğlu, Zeynep. “Gaziantep’te Dînî Mûsikî”. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Ulusoy, Mehmed Şemseddin. “Âyine-i Diyâr-ı Şemsî”. Bursa, 1933.
- Uygun, Mehmet Nuri. “Kütahya’da Ramazan Musikisi”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, sy 2 (2010): 15-20.
- Ülger, Ercihan. “Muş Yöresi Dînî Mûsikîsi”. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- VGMA, Vakıflar Genel Müdürlüğü. “Arşiv Defteri 1088”, t.y.
- . “Arşiv Defteri 1107”, t.y.
- . “Arşiv Defteri 1114”, t.y.
- . “Arşiv Defteri 1119”, t.y.
- . “Arşiv Defteri 1149”, t.y.
- . “Arşiv Defteri 1216”, t.y.
- . “Hurufat Defterleri 538”, t.y.
- . “Hurufat Defterleri 1061”, t.y.
- . “Hurufat Defterleri 1063”, t.y.
- . “Hurufat Defterleri 1068”, t.y.
- . “Hurufat Defterleri 1078”, t.y.
- . “Hurufat Defterleri 1079”, t.y.
- . “Hurufat Defterleri 1098”, t.y.
- . “Hurufat Defterleri 1121”, t.y.

———. “Hurufat Defterleri 1122”, t.y.

———. “Hurufat Defterleri 1128”, t.y.

———. “Hurufat Defterleri 1138”, t.y.

Yalvâcî, İbrahim b. Mehmed el-. “el-Mecma‘atü’l-Kübrâ”. Telif. İstanbul, 1902.

———. *el-Mecma‘atü’l-Kübrâ*. İstanbul: Mahmud Bey Matbaası, 1849.

Yavuz, Yusuf Şevki, ed. *Ebû Mansûr el-Mâtürîdî Te’vîlâtü’l Kur’an Tercümesi*. Çeviren S. Kemal Sandıkçı. 13 c. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.

Yayın Kurulu. “Ahmet Lütî Kazancı”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 12, sy 1 (2003): 445-65.

Yazır, Elmalılı M. Hamdî. *Hak Dini Kur’an Dili*. 10 c. İstanbul: Umut Matbaası, t.y.

Yıldırım, Ali, ve Hasan Şimşek. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 12. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.

Yıldız, Pakize. “Hurufât Defterlerine Göre Maraş Kazası”. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2010.

Yiğit, Halime. “Hurufat Defterlerine Göre Afyonkarahisar Şehri (XVIII. Yüzyıl)”. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Yurdagür, Metin. “Tesbih”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 40:528-29. İstanbul, 2011.

Yücer, Hür Mahmut. “Sünbül Sinan”. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38:135-36. İstanbul, 2010.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ. *Tâcu’l-Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*. 40 c., 1994.

Zihni, Mehmet. *Nimet-i İslam: Kitabu’s-Salât*. İstanbul: Sağlam Kitabevi, t.y.

EKLER

EK-1. Notaya Alınmamış Temcîd Olarak Zikredilen Güfteler

1. Balıkesir’in Dursunbey İlçesinde Okunan Temcîd Güftesi³¹¹

Teravihtir Muhammed’in sünneti

Sünneti ile olur onun ümmeti

Kılmayanlar mahrum kalır cenneti

Sefa geldin şehr-i ramazan merhaba

Bu ayda göğün kapıların açarlar

Halk üstüne rahmet suyu saçarlar

Teravih kılana hülle biçerler

Sefa geldin şehr-i ramazan merhaba

2. Temcîd (Tercîd ve Salâlar)³¹²

Lâ ilâhe illallâh Muhammed Rasûlilâh

Lâ ilâhe illallâh ‘Îsâ Rûhullâh

³¹¹ Çakır, “Balıkesir Dursunbey İlçesindeki Dinî Mûsikî ve Kadın Mevlidhanlık Geleneği”, 9.

³¹² “Tercîd ve Salâlar” (İstanbul, t.y.), 9a-b, Revnakoğlu, Süleymaniye Kütüphanesi, erişim 15 Ekim 2024.

Lâ ilâhe illallâh Mûsâ Kelîmullâh

Lâ ilâhe illallâh Süleymân Emînullah

Lâ ilâhe illallâh Dâvûd Halifetullâh

Lâ ilâhe illallâh İbrâhîm Halîlullâl

Lâ ilâhe illallâh Nuh Necîyullâh

Lâ ilâhe illallâh Âdem Safîyullâh

Aleyhim salavâtullâh ve aleyhim selâmullâh

Lâ ilâhe illallah Muhammed Rasûlullâh

Sübhâneke mâ a‘rafnâke Hakka ma‘rifetike yâ Ma‘rûf

Sübhâneke mâ ‘abednâke Hakka ‘ibâdetike yâ Ma‘bûd

Sübhâneke mâ zekernâke Hakka zikrike yâ Mezkûr

Sübhâneke mâ şekernâke Hakka şükrike yâ Meşkûr

Yâ Mevlânâ.

3. Temcîd – Münâcât (Temcîd ve Salâlar)³¹³

Yâ Mevlâ, yâ Mevlâ, yâ Mevle’l-mevâlî, Ente yâ Mevlâ

Allâhümme yâ fâlika’l-hubbi ve’n-nevâ ve yâ fâlika’l-esbâh

Ve yâ müsebbibe’l-esbâb, ve yâ müfettiha’l-ebvâb

Ve yâ kâdiye’l-hâcât, ve yâ mucîbe’d-de‘avât

Ve yâ veliyye’l-hasenât, yâ râfiu’d-deracât

Yâ dâfi‘a’l-beliyyât, ve istecib du‘âenâ yâ Mevlânâ

³¹³ “Temcîd ve Salâlar”, 9b.

4. Temcîd (Temcîd ve Salâlar)³¹⁴

Oldu teşrifinle âlem pür ziyâ

Merhabâ ey mâh-ı rahmet merhabâ

Hamdülillah eyledik kesb-i safâ

Merhabâ ey mâh-ı rahmet merhabâ

Evvelin rahmettir ol settârdan

Evsatın hem mağfîret gaffardan

Âhirin âzâtlıktır nârdan

Merhabâ ey mâh-ı rahmet merhabâ

Savm-ı tâ‘atinle pür-nûr oldu cân

Dav‘ı kandîlinle yine zeyn oldu cân

Makdeminle yine zeyn oldu cân

Merhabâ ey mâh-ı rahmet merhabâ

5. Temcîd (İlahî Mecnû‘ası)³¹⁵

Yâ Mevlâ yâ mevle’l-mevâlî ente yâ Allah

Lâ ilâhe illallah Hakk lâ ilâhe illallâh

Âdem Safiyullâh lâ ilâhe illallâh

Şî‘ Nebiyullâh lâ ilâhe illallâh

Nûh Necîyullâh lâ ilâhe illallâh

³¹⁴ “Temcîd ve Salâlar”, 86b.

³¹⁵ “İlahî Mecnû‘ası” (İstanbul, t.y.), 10b, Muğlalı Hoca Mustafa Efendi, Süleymaniye Kütüphanesi, erişim 15 Ekim 2024.

İdrîs Refî‘ullâh lâ ilâhe illallâh
İbrâhim Halîlullâh lâ ilâhe illallâh
İsmâ‘îl Zebîhullâh lâ ilâhe illallâh
Ya‘kûb İsrâîlullâh lâ ilâhe illallâh
Yûsuf Sıddîkullâh lâ ilâhe illallâh
Dâvûd Halîfetullâh lâ ilâhe illallâh
Süleymân Emînullâh lâ ilâhe illallâh
Mûsâ Kelîmullâh lâ ilâhe illallâh
‘İsâ Rûhullâh lâ ilâhe illallâh
Muhammed Rasûlullâh
Allahümme yâ Settâr yâ Settâr
Yâ ‘Azîz yâ Ğaffâr Mevlâ
Yâzellezî isteğraka fî nevmihî
Ente tenâmü Rabbüke lâ yenâm
Yâ nâimen an nevmihî fentebih
Leylûke kad esra‘ fi'l-inhizâm
‘Aceben li'l-muhabbi keyfe yenâm
Küllü yevmin ‘ale'l-muhibbi harâm
Kum yâ nâimü kem tenâm
‘Âşıkullâhi lâ yenâm
Kum yâ nâimen kem tenâm
Sâhibu'l-ferdevsi lâ yenâm
Sallû ‘alâ seyyidenâ Mustafâ
Ahmedüne'l-hâdî ‘aleyhi's-selâm

6. Temcîd-i Bilâl-i Habeşî Radiyallâhu Anhu³¹⁶

Teyakkazû teyakkazû yâ niyâmu
Kad hezeme'l-fecru cünûde'z-zalâmi
Yâ nâimen an nevmike fentebih
Leylûke kad esra'a fî'l-inhizâmi
Yâ zellezâ istağraka fî nevmihî
Ente tenâmu ve Rabbûke lâ yenâmu
Hel tekûlu innenî müznibün
Müşteğîlu'l-leyli bitîbi'l-menâm
Rabbûke yed'ûke ilâ bâbihî
Kum ves'eli'l-'afve biğayri'n-fisâm
Salli 'alâ seyyidine'l-Mustafâ
Ahmedine'l-hâdî 'aleyhi's-selâm
Kad meccede Bilâlün yâ Rasûle's-sekaleyn
Râciyen bi-şefâ'atike 'inde'l-melike'l-'allâm

³¹⁶ el-Yalvâcî, *el-Mecma'atü'l-Kübrâ*, 22.

EK-2. Notası Bulunan Temcîdler

1. Irak Temcîd ve Münâcât³¹⁷

Irak Temcid ve Münacat (1)

Bestekârı: Hatib Zakirî Hasan Efendi

♩ = 66 bir müezzin tarafından

Ya hazre ti Mev la la

6 Mev lel meva li en tel ka ri mül Ba ki ve en ter Ra hi mü

11 ya Al la lah

16 bir müezzin en tel le zi te fer ret te bil fad li vel ke re mi

21 vel u la lâ

26 cumhur ya Rahma man

30 bir müezzin i la hun va hi dün Rab bün te a la hüval la hül Bedi ul

35 Hak kul u la lâ

³¹⁷ Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Musikisi*, 3/67.

(2)

41 **cumhur**
ya Men ne nan

46 **bir müezzın**
te a la za tı hu lem ma te cel la mi nel gay bi i lel ay ni

51
fe cel la la

56
ya Men na nan

61 **bir müezzın**
süb ha ne men ta be a la A de me ba de ma a

63
sa fec te ba hu Rabtū hu ve re fa a i les se ma va

66
til u la la

71 **cumhur**
ya Süb ha han

76 **bir müezzın**
süb ha ne men en ca Nu han i les se fı ne ti ve es ha bi

78
hi süb ha ne mener se le Mu sa i la Fir av ni

(3)

81
bil a sa sa

86 cumhur
ya Dey ya yan

91 bir müezzin
süb ha ne menah se nesav te Da vu de ve ra fa a i sa süb ha ne

94
me nit ta ha ze İb ra hî me Ha lî len ve

96
is tî fa fa

101 cumhur
ya Hannan

106 bir müezzin
süb ha ne men te cel la ve kel le me Mu sa sa

111 cumhur
ya Rıd va van

116 bir müezzin
süb ha ne men he te me len bi ya e bi Mu ham me di nil

119
Mus ta fa fi da hu e bi ve tım

(4)

122 mi ke mel Ha li lü ma î le fe da

126 **cumhur** Alla hı ya haz re ti Mev la

131 **bir müezzın** la i la ha il lal la lah

136 **bir müezzın** Ha kı la i la he il lal lah

141 **bir müezzın** la i la he il lal lah ev vel A dem

144 sa fıy yul lah ya Mev la

146 **cumhur** ya hazi re ti Mev la la

151 **bir müezzın** la i la he il lal la hi Mu ham medün Ra su lul

154 lâ hi ha kan ve sıd kan ve sal li a len Ne biy yil

156 Mus ta fa Ahmedü nelHa di ve a ley hüs se na

(5)

160

Al lah hı ya haz re ti Mev la

165

cumhur

Ke rî mû Ra hî mû Al lah ya Mev la

son

2. Segâh Temcîd ve Münâcât³¹⁸

Segâh Temcîd ve Münâcât*

(1)

(Yâ Hazret-i Mevlâ, Mevlel Mevâlî...)

Güfte: Sünbül Efendi - Beste: Hatib Zâkiri Hasan Efendi

♩ = 56 Usul: Durak Evferi - Serbest

Koro

Yâ Haz re ti Mev lâ (Mev lâ)

Solo

Mev lel me vâ li en tel ke rî mül bâ kî ve en ter Ra hîm (u)

Berber

Yâ Al lah (Al lah)

Solo

En tel le zi te fer red te bil fad li ve'l ke re mi ve'l u lâ

(lâ)

Koro

Yâ Rah man

Solo

i lâ hun vâ hi dun Rab bun te â lâ Hu val lâ hul be dî ul Hak kul

â lâ (lâ)

³¹⁸ Ahmet Hatipoğlu'nun kendi el yazısı ile kaleme aldığı notadan alınmıştır.

(2)

Koro
25 Yâ Han nân

Solo
29 Te â lâ zâ tũ hũ lem mâ te cel lâ mi nel gay bi i lel ay ni

30 Fe cel lâ (lâ)

Koro
35 Yâ Mennân

Solo
39 Sũb ha ne men tâ be a lâ Â de me bâ de mâ a sâ

40 Fec te bâ hu Rab bu hu ve re fe a i les se mâ vâ

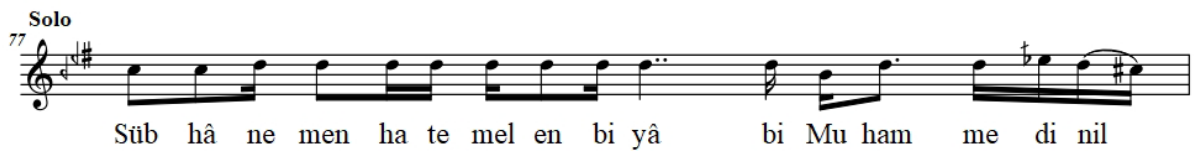
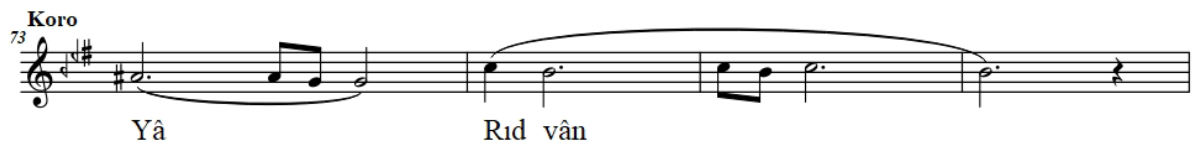
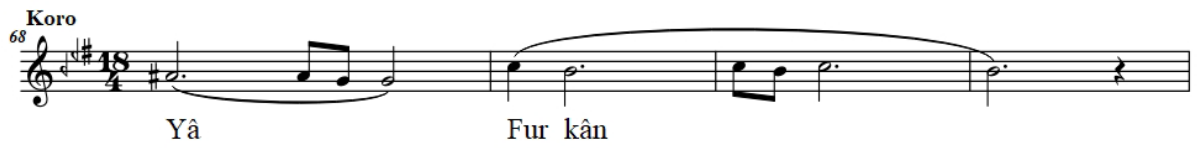
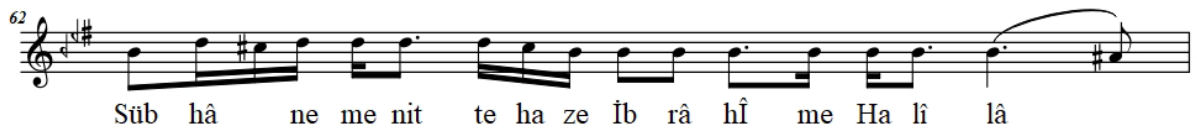
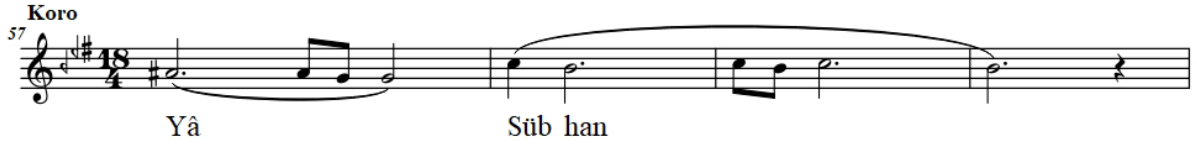
41 til u lâ (lâ)

Koro
46 Yâ Dey yân

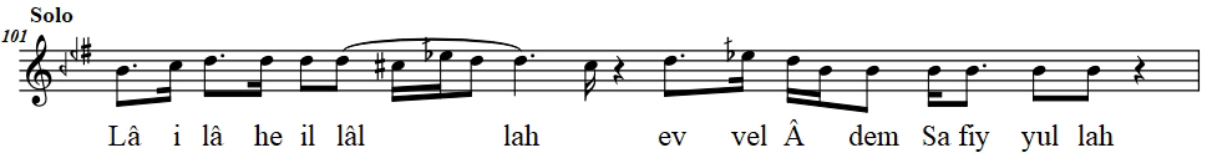
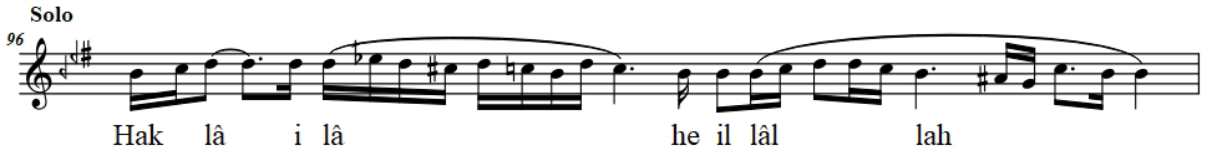
Solo
50 Sũb hâ ne men en câ Nũ han bis se fĩ ne ti ve as hâ be

51 hũ Sũb hâ be men er se le Mũ sâ i lâ Fir av ne

(3)

(4)

(5)

Solo
108 Lâ i lâ he il lâ lah Mu ham me dūr Re sūk lul lâh

109 Hak kan ve sūd ka ve sal li a len ne biy yil Mus ta fâ

Koro
110 Ah me de ne'l Hâ di ve a ley his se nâ

Solo **Beraber**
111 Al lâh (ı) Yâ Haz re ti Mev lâ

116 Ke rî mur Ra him (u) Al lah Yâ Mev lâ

* - Bu eser, Ahmet Hatipoğlu tarafından 1992 yılında, Dr. Suphi Ezgi nüshasından tecvîd, söz, tertip vs. yönlerinden tashih edilerek okunabilir hâle getirilmiştir.

- Arapça metnin tashih ve tercümesi Prof. Dr. Mehmed Said Hatipoğlu tarafından yapılmıştır.

Salât-ı Ümmiye

(Allahümme salli alâ...)

Beste: İtri / Hatip Zâkiri Hasan Efendi

Usul: Kendine Özgü

Al lâ hüm me sal li a lâ sey yi di nâ Mu ham me di

nin ne biy yil üm miy yi ve a lâ â li hi ve sah bi

hi ve sel lim

Üç defa

Segâh Salavât

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Burdur

Notaya Alan: Ahmet Hatipoğlu

Solo

Es sa lâ tû ves se lâ mû a ley ke ya Re sû lal lah

3

Es sa lâ tû ves se lâ mû a ley ke ya Ha bib Al lah

5

Es sa lâ tû ves se lâ mû a ley ke yâ sey yi del ev ve lî ne vel â hi rin

8 Beraber

vel ham dû lil lâ hi Rab bil â le min

Rast Münâcât*

(1)

(Yâ Mevlânâ, Yâ Hannân, Yâ Recânâ, Yâ Deyyân)

Usul: Serbest

Kadim

Solo

1 Yâ Mev lâ nâ Yâ Han nân Yâ Recâ nâ Yâ Dey yân is te cib du â e

2 nâ bir Rah man Teves sel nâ bil Kur an

Koro

3 Al lâh Lâ i lâ he il lâ l lâh

Solo

4 Ver ham nâ bi Re sũ lil lâ hi Mevlâ nâ bi hũr me ti Mu ham me

5 din lâ tek ta u re câ nâ Yâ Re câ kul ler re câ Yâ A zĩ mel

6 mũl te câ

Koro

7 Al lâh lâ i lâ he il lâ l lâh

Solo

8 Me ded yâ Ri câ lâ l lâh Me ded yâ ri câ lel Gayb

(2)

9

u mû men kûl le kûm Gav sen ve me ded

10 Koro

Al lâh Lâ i lâ he il lâ lâl lâh

11** Solo

Yâ Ha bib ve yâ ta bî bel ku lûp

* Dört bölüm olan eserin üç bölümü yazılmıştır.

** Ahmet Hatipoğlu ilavesidir.

Not: Eski bir nüsha gözden geçirilerek Ahmet Hatipoğlu tarafından notaya alınmıştır.

3. Irak Temcîd Salâsı³¹⁹

Irak Temcîd Salâsı (1)

Güfte: Anonim

Beste: Hatip Zakiri Hasan Efendi

Usul: Durak Evferi

Al la hüm me sal li a la

sey yi dil ve râ

di dil

Fu ka ra ra ra ra ra

Fa ti hil bab bab bi şe fa fa a ti

ye ye yev

me li ki ya ya ya yam yam

ka i ka i dil e na nam mı

³¹⁹ Koca, *İslam Medeniyetinde Salâ ve Salavat Geleneği*, 216.

(2)

12 na na nam nam nam

14 el mûkar re bu l cena bı Rab bir Ra hi him

15 vel müşer re fû bi mu ta la a tıl ce ma mal li

16 ve mû şa he de til ve ve ve c

17 hil ke ri mû mev la na ve mev lel

18 a le me mey mey ni e bil ka sı mı mu ham med

Allahümme salli ala seyyidi'l-verâ ve senedi'l-fukarâ
Fâtihi'l-bâb, bişefâati'l-yevmi'l-kıyâm
Kâidi'l-enâm el mukarreb-i ilâ Cenâbı'r-Rabbi'r-Rahîm
Ve'l-müşerref-i bi mutalâati'l-cemal ve müşâhedeti'l vechi'l Kerîm
Mevlânâ ve Mevle'l-âlemeyn ebi'l-kasımî Muhammed

4. Sabâ Temcîd (Lâ İlâhe İllallâh)³²⁰

Sabâ Temcîd
(1)

Lâ i lâ he il lâl lâh il lâl lâh

Hak lâ i lâ he il lâ lâl lâh

1. ev vel Â dem sa fî yul lah

2. Nu hi ne cî yul lah

3. İb râ him Ha lî lul lah

4. İs mâ il zeb hul lah

5. Mû sâ Ke rî mul lah

6. Î sâ Ru hul lah

³²⁰ Özdamar, *İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölüme Mûsikî*, 170.

(2)

9. 7. Mu ham me dūr Re su lûl lah hak kan ve sîd kan

10. 3. yâ Mev lâ

11. dost bir Al lah bir Al lah

12. Cumhur Al lah yâ hû yâ hû Al lah yâ hû şey hî

14. te bâ re kâl lâh

Lâ ilâhe illâllah illâllah - Hak lâ ilâhe illâllah

(1) Evvel Âdem saffiyullah

(2) Nuh Necîyullah

(3) İbrâhim Halîlullah

(4) İsmâil Zebhullah

(5) Mûsâ Kerîmullah

(6) Îsâ Rûhullah

(7) Muhammedür Resûlullah

Yâ Mevlâ hu - (Hakkan ve sîdkan) "7.de"

Allah yâ hu yâ hu Allah yâ hu şeyhî tebârekâllah

5. Sabâ Temcîd (Vasıl Olmaz Kimse Hakk'a)³²¹

Sabâ Temcîd

(Vâsıl Olmaz Kimse Hakk'a)

Güfte: Şemsî-i Sivâsî - Beste: Anonim

♩ Cumhur

Â men nâ â men nâ â men nâ bil lâ hi

3 mür şî dî nâ Mu ham med İb ni Ab dil lâh

5 %

Va sıl ol maz kim se Hak ka cüm le den dû rol ma dan Hay

9

Ken za çıl maz şol gö ntül den tâ ki pür nû

12 Cumhur

rol ma dan (Hay) Â men nâ â men nâ â men nâ bil lâ hi

15 %

mür şî di nâ Mu ham med İb ni Ab dil lâh

Sür çıkar ağyârı dilden tâ tecellî ide Hak
Pâdişah konmaz saraya hâne mâmur
olmadan

Mûtû kable ente mûtû sırrını
fehmayeyen
Haşr ü neşri gördü bunda nefhâ-i sûr
olmadan
Sen müyesser eyle Yâ Rab bizlere beytin
tavâf
Yerde Kâbe gökyüzünde beyt-i mâmur
olmadan

Mest olub mestâne geldim tâ ezelden tâ ebed
İçmişim aşkın şerâbın âb-ı engür olmadan

Mest olanların kelâmı kendinden gelmez velî
Pes Enel-Hak nice söyler kişi Mansur
olmadan

Bir acep sevdâya düşmüş tutuşur Şemsî
müdâm
Hakk'a makbûl olmak ister halka menfur
olmadan

³²¹ Özdamar, 171.

6. Sabâ Temcîd (İşte Geldi İyd ü Edhâ)³²²

Sabâ Temcîd

(İşte Geldi İyd ü Edhâ)

İş te gel di iy dü ed hâ i de lim can lar fe da (Hay)

5 Gi de lim hac yo lu na ey le ye lim hac cı e dâ (Hay)

9 **Cumhur** Â men nâ â men nâ â men nâ bil lâ hi

11 mür şî di nâ Mu ham med ib ni ab dil lâh

13 Ra zı ol sun kul la rın dan mağ fî ret et sin Hû dâ (Hay)

17 Din le â şık bu ke lâ mı ol ma aş kın dan cü dâ (Hay)

21 **Cumhur** Â men nâ â men nâ â men nâ bil lâ hi

23 mür şî di nâ Mu ham med ib ni ab dil lâh

Râzı olsun kullarından mağfiret etsin Hüdâ
Dinle âşık bu kelâmı olma aşkıdan cüdâ
Âmennâ âmennâ âmennâ billâhi
Mürşidinâ Muhammed İbn-i Abdillâh

Çünkü İbrâhim'e emretmişdi Hâllâk-ı cihan
Oğlun İsmâil'i kurban eyle bir anda heman
Âmennâ âmennâ âmennâ billâhi
Mürşidinâ Muhammed İbn-i Abdillâh

Hamdülillâh Ahmed'e bu hikmetin etdi beyân
Dinle âşık bu kelâmı olma Hâlikden cüdâ
Âmennâ âmennâ âmennâ billâhi
Mürşidinâ Muhammed İbn-i Abdillâh

³²² Özdamar, 172.

7. Sabâ Temcîd (Açıldı Çün Bezm-i Elest)³²³

Sabâ Temcîd

(Açıldı Çün Bezm-i Elest)

Güfte: Aziz Mahmud Hüdâî - Beste: Anonim

§

A çıl dı çtın bez mi e lest Dev rey le di
Aç gö zü nü Hak i le bak O ku Hû dâ

4

pey mâ ne si An dan i çen ler ol du mest
i den se bak Kâ mil o lur muş eh li Hak

7

A yıl ma dı mes tâ ne si
Doğ maz dan ev vel â ne si

9

Â men nâ â men nâ â men nâ bil lâ hi
Â men nâ â men nâ â men nâ bil lâ hi

11

mür şı di nâ Mu ham med İb ni Ab dil lâh
mür şı di nâ Mu ham med İb ni Ab dil lâh

§

Açıldı çün bezm-i elest
Devr eyledi peymânesi
Andan içenler oldu mest
Ayılmadı mestânesi

Ol bâdeden kim nûş eder
İçdiği dem sarhoş eder
Deryâ gibi ol cûş eder
Esrük olur divânesi

Savm-ı sivâyı kim tutar
İyd-i visâle ol yeter
Bülbül gibi dâim öter
Gülşen olur kâşânesi

Bayramı ol âşık eder
Kim Hakk'ın cemâlin görür
Dost bezminin zevkin sürer
Pür-nûr olur dil-hânesi

Aç gözünü Hakk ile bak
Oku Hüdâî'den sebak
Kâmil olurmuş ehl-i Hak
Doğmazdan evvel ânesi

³²³ Özdamar, 173.

8. Sabâ Temcîd (Bağrımdaki Biten Başlar)³²⁴

Sabâ Temcîd

(Bağrımdaki Biten Başlar)

Güfte: Nizamoğlu Seyfullah

Usl: Raks Aksağı

§

Al lah Al lah kay yum Al lah Al lah Al lah kay yum Al lah

5 her dert le re der man Al lah her dert le re

8 der man Al lah

9 Bağ rım da ki bi ten baş lar bağ rım da ki bi ten baş lar

13 Mu ham me din aş kın dan dır Mu ham me din

16 aş kın dan dır Göz le rim den a kan yaş lar göz le rim den

20 a kan yaş lar Mu ham me din aş kın dan dır §

23 Mu ham me din aş kın dan dır

25 Â men nâ â men nâ â men nâ bil lâ hi

27 mür şî di nâ Mu ham med İb ni Ab dil lâh

³²⁴ Özdamar, 174.

Allah Allah Kayyum Allah, Yâ Muhyeddin Şey'en Lillâh, Yâ Rıfâî Şey'en Lillâl
Sular Gibi Çağladığım, Yüreğimi Dağladığım
Seherlerde Ağladığım, Muhammed'in Aşkındandır

Allah Allah Kayyum Allah, Yâ Bedevî Şey'en Lillâh, Yâ Düssûkî Şey'en Lillâl
Dahledenler Devrânıma, Ermediler Seyrânıma
Kıydığım Tatlı Canıma, Muhammed'in Aşkındandır

Allah Allah Kayyum Allah, Yâ Nureddin Şey'en Lillâh, Yâ Cerrâhî Şey'en Lillâl
Görün Seyfullah'ın Kastın, Sever Ol Allah'ın Dostun
Sorarlarsa Niçin Mesdin, Muhammed'in Aşkındandır

Amennâ Âmennâ Âmennâ Billâhî, Mürşidinâ Muhammed İbn-i Abdillâh

9. Sabâ Temcîd (Geydim Hırkayı)³²⁵

Sabâ Temcîd

(Geydim Hırkayı)

Güfte: Safer Dal - Beste: Metin Alkanlı

The musical score is written on ten staves. The first staff begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a common time signature (C). The melody is composed of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the notes. The score includes repeat signs at the beginning and end of the piece. The lyrics are in Turkish and include religious and devotional phrases.

Gey dim hır ka yı Hak kın yo lun da Sil dim ay na yı

Hak kın yo lun da Mûs ta kim ol dum nef si mi bil dim

Dos tu la dos tum Hak kın yo lun da

Yâ Re su lâ l lah Al lah Al lah Yâ Ha bî bal lah Al lah Al lah

Yâ Şe fî Al lah Yâ Ne bî Al lah

Â men nâ â men nâ â men nâ bil lâ hi

mür şî di nâ Mu ham med İb ni Ab dil lâh

Namaza durdum Kâbe'yi buldum
Bilmezem n'oldum Hakk'ın yolunda

Nûreddin pîrim Fahreddin şeyhim
Aşkî azizim Hakk'ın yolunda

Namazdır mîrac mü'mine sertac
Nasîb oldu hac Hakk'ın yolunda

Muhibbî oldu Allah'ı buldu
Bulan o oldu Hakk'ın yolunda

Adını sevdim zikrini etdim
Vechini gördüm Hakk'ın yolunda

Resûl Mustafa dostu kibriyâ
Şah-ı enbiyâ Hakk'ın yolunda

Nakarat
Yâ Resûlallah Yâ Habîballah,
Yâ Şefîallah Yâ Nebîallah

³²⁵ Özdamar, 175.

10. Acem Şuğul (Temcîd)³²⁶

Acem Şuğul (Temcîd)

Teyakkazû Lâ Tenâmu

Güfte: Bilâl-i Habeşî - Beste: Zekâi Dede

Te yak ka zu te yak ka zu

lâ te nâ mu

Kad he ze mel fec re cû nû

dîs zi lâ mu (Ah)

Sâl li a lâ Sey yi di nel

Mus ta fa

Ah me di nel hâ di a ley

his se lâ mu

Teyakkazu teyakkazu lâ tenâmu
Kad hezeme'l-fecre cünûdü's-zilâmu
Salli alâ Seyyidene'l-Mustafa
Ahmedine'l-hâdi aleyhi's-selâmu
Yâ nâimen an nevmike finte bihi
Leylûke kâd esrââ fi'l inhizâmu

³²⁶ Özdamar, 176.

11. Bestenigâr Temcîd (Mevlâ Dâim Allah Allah)³²⁷

Bestenigâr Temcîd

Güfte: Eşrefoğlu Rûmî - Beste: Anonim
Yöre: Çorum

Kaynak Kişi: Hâfız Recep Camcı
Derleyen: Ubeydullah Sezikli

Solo

Mev lâ

1. Cumhur

Dâ im Al lah Al

Son

lah Ka mu ay lar ka mu yıl dız

âh e de rim
Se nin sö zün
Ha ta dır Yâ

ge ce gün düz
den öz ge söz
Ra sül Al lah

Onbir ayın sultanısın
Hakkın bize ihsanısın
Dertlilerin dermânısın
Înâyet Yâ Rasûlallah

Ağaçlarda biten yaprak
Kefenim tenimden yıprak
Yatacağımız kara toprak
Şefâat Yâ Rasûlallah

Bu Eşrefoğlu Rûmî'nin
Günâhı çok durur gayet
Umarım senden şefâat
Kerem kıl Yâ Rasûlallah

³²⁷ Sezikli ve Yiğit, *Tasavvuf Geleneginde Çorum'da Dinî Mûsikî*, 157.

12. Nevâ Temcîd (Lâ İlâhe İllallah)³²⁸

Nevâ Temcîd

Güfte - Beste: Anonim
Yöreİ: Sakarya/Taraklı

Kaynak Kişi: Hattat Saim Özel
Derleyen: Dr. Ferdi Koç

Solo

Lâ i lâ he il lal lah i lâ he il lal lah

2

Mu ham me dur Re sû lul lah Mev lâ Lâ i lâ he il lal

3

lah i lâ he il lal lah

4

Cumhur

Â dem sa fî yul lah Mev lâ Ya Haz re ti

5

Solo

Mev lâ Lâ i lâ he il lal lah

6

i lâ he il lal lah Nuh ne bi yul lah

7

Cumhur

Mev lâ Ya Haz re ti

Solo

Mev lâ Lâ i la he

8

il lal lah i lâ he il lal lah Mu ham me dur

9

Cumhur

Re sû lul lah Mev lâ Ya Haz re ti Mev lâ

³²⁸ Koç, "Türk Din Mûsikîsi'nde Temcidler ve Sakarya İli Taraklı İlçesinde Okunan Temcid Örnekleri", 73.

13. Eviç Temcîd (Adem Oldum Bilmedim)³²⁹

Eviç Temcîd

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Sakarya/Taraklı

Kaynak Kişi: Hattat Saim Özel
Derleyen: Dr. Ferdi Koç

A dem ol dum bil me dim nef si boy nu ma kıl dım

Ya nıl dım buğ day ye dim Cen net ten çık

tım gel dim

Nûh oldum tûfan için
Çok çalıştım didindim
Dinime gelmeyi
Suya gark edip geldim

Mûsâ oldum tûr oldum
Bin bir kelâmı kıldım
Âsâyı yere vurdum
Ejderha olup geldim

Muhammed'im bir gece
Hak okudu bin hece
Sertâser yüce yüce
Gökler Seyredip geldim

³²⁹ Koç, 74.

14. Hicaz Temcîd (Tedbirleri Elde İken)³³⁰

Hicaz Temcîd

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Sakarya/ Taraklı

Kaynak Kişi: Hattat Saim Özel
Derleyen: Dr. Ferdi Koç

Ted bir le ri el de i ken
Hak kın zik ri dil de i ken

² Bu gün fit sat el de i ken

³ Ga fil ol ma u yan in san

Tedbirleri elde iken
Hakkın zikri dilde iken
Bugün fırsat elde iken
Gafil olma uyan insan

³³⁰ Koç, 74.

15. Hüseyinî Temcîd (Ya Celil Ya Cebbar)³³¹

Hüseyinî Temcîd
(*Ya Celil Ya Cabbar*)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Amasya/ Ziyaret Kasabası

Kaynak Kişi: Hacı Yunus Atak
Derleyen: Eren Köksal

Ya Celil Ya Cabbar
Ya Kerim Allah Ya Allah

Ya Gafur Ya Rahim
Ya Kerim Allah Ya Allah

Ya Aziz Ya Kerim
Ya Kerim Allah Ya Allah

Ya Subhan-ı Ya Burhan
Ya Rahim Allah Ya Allah

Ya Mütekebbir ve'l-Leyli ve'n-Nehar
Ya Celil Allah Ya Allah

³³¹ Köksal, “Amasya’lı Fahrî Müezzîn Hacı Yunus Atak Beyefendi’den Derlenen Amasya İlahileri ve Temcid Kültürü (Ziyaret Kasabası Örneği)”, 77.

16. Uşşak Temcîd İlâhisi (Gafil Olma Bu Dünyada Gezersen)³³²

Uşşak Temcîd (İlâhi)
(Gafil Olma Bu Dünyada Gezersen)

Güfte: Yunus Emre(?) - Beste: Anonim
Yöre: Amasya/ Ziyaret Kasabası

Kaynak Kişi: Hacı Yunus Atak
Derleyen: Eren Köksal

Ga fil ol ma bu dün ya da ge zer sin

E cel kı lı la çağ lar lar se ni Hu

çağ lar lar se ni Hu

Gafil olma bu dünyada gezersen
Ecel kılıcıyla çağlarlar seni Hu
Eğer iman olmaz ise yoldaşın
Nice olur senin o garip başın Hu

Oğluna kızına hasret kalırsın
Bir karanlık kabre koyarlar seni Hu
Eğer iman olmaz ise yoldaşın
Nice olur senin o garip başın Hu

Hıssımın akraban kavim gardaşın
Bir saat evinde koymazlar seni
Yatarsın yatarsın kalkmaz olursun
Çevre yanlarına bakmaz olursun Hu

Gafil olma bu gelenler ölürler
Arif olanları ibret alırlar Hu
Sual melekleri anda gelirler
Bir ince elekten elerler seni Hu

³³² Köksal, 84.

17. Uşşak Temcîd İlâhisi (Cami'i Ümmiye)³³³

Uşşak Temcîd (İlâhi) (Şam İlâhisi - Cami'i Ümmiye*)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Amasya/ Ziyaret Kasabası

Kaynak Kişi: Hacı Yümus Atak
Derleyen: Eren Köksal

♩ = 90 Usl: Aksak

Ge lin ar ka daş lar Şa ma va ra lım Şam da o lan

ma kam la rı gö re lim Ca mi i Üm miy de na maz

kı la lım ne gü zel ma kam dır Ca mi i Üm miy ye

Gelin arkadaşlar Şam'a varalım
Şam'da olan makamları görelim
Cami'i Ümmiyye'de namaz kılalım
Ne güzel makamdır Cami'i Ümmiyye

Altı yüz adımdır eni uzun
Dört tarafta selâ verir müezzini
Bilemedim baharını yazını
Ne güzel makamdır Cami'i Ümmiyye

Üç minaresi var birisi kısa
Üç yüz altmış bedel çık basa basa
Anda ezan okur hazreti İsa
Ne güzel makamdır Cami'i Ümmiyye

Alimler gelirler elinde fener
Üç yüz altmış kandil hep anda yanar
Anda namaz kıldı Hazreti Ömer
Ne güzel makamdır Cami'i Ümmiyye

*Cami'i Ümmiye olarak ifade edilen cami Şam'da bulunan Emeviyye Cami'dir.

³³³ Köksal, 85.

18. Sûznâk Temcîd İlâhisi (Bahçesinde Bülbül Şakır)³³⁴

Sûznâk Temcîd (İlâhi) (Bahçesinde Bülbül Şakır)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Amasya/ Ziyaret Kasabası

Kaynak Kişi: Hacı Yunus Atak
Derleyen: Eren Köksal

Usul: Yürük Semâi

Bah çe sin de bül bül şa kır
Ya Haz re ti E bu Be kir

1. Dur maz dâ im is min o kur is min o kur
Yar dım ey le kı ya met te kı ya met te

2. Dur maz dâ im is min o kur is min o kur
Yar dım ey le kı ya met te kı ya met te

Hu Can Al lah Can Bir Al lah

1. Can lar sa na kur ban Al lah kur ban Al lah
2. Can lar sa na kur ban Al lah kur ban Al lah

Bahçesinde bülbül şakır
Durmaz dâim ismin okur
Ya Hazreti Ebu Bekir
Yardım eyle kıyamette

Kişiyne nefsidir düşman
Ona uyan olur pişman
Ya Hazreti İmam Osman
Yardım eyle kıyamette

Günah ettim nice nice
Ağlarım hep gündüz gece
Resûlün eli Hatice
Yardım eyle kıyamette

Hû Can Allah Can Bir Allah
Canlar Sana Kurban Allah

Hû Can Allah Can Bir Allah
Canlar Sana Kurban Allah

Hû Can Allah Can Bir Allah
Canlar Sana Kurban Allah

Gök yüzünde şems-i kamer
Durmaz dâim Hakk'ı över
Ya Hazreti İmam Ömer
Yardım eyle kıyamette

Bu dünyada çoktur Veli
Cümlesine derler Deli
Ya Hazreti İmam Ali
Yardım eyle kıyamette

Şu dünyadan bir kuş uçtu
Kanaadından nurlar saçtı
Muhammed dünyadan geçti
Ağlar Muhammedim ağlar

Hû Can Allah Can Bir Allah
Canlar Sana Kurban Allah

Hû Can Allah Can Bir Allah
Canlar Sana Kurban Allah

Hû Can Allah Can Bir Allah
Canlar Sana Kurban Allah

³³⁴ Köksal, 86.

19. Sabâ Temcîd (Allâhümme Ya Hayy Ya Kayyûm)³³⁵

Sabâ Temcîd

Güfte - Beste: Anonim

Yöre: Mardin

Kaynak Kişi: Hâfız Mehmet Ali Demir

Derleyen: Egecan Aydın, Muhammet Fatih Kılıç

Notaya Alan: Murat Birer

Al la hüm me ya Hayy ya Kay yûm ya be dî as se mâ vâ ti vel ard

yâ mâ li kel mül ki yâ zel ce lâ li vel ik râm

Al la hüm me ya mü fet ti hal eb vâ b

ve yâ mü seb bi bel es bâ b

yâ kâ di yel hâ câ t if tah le nâ

hay rel bâ b yâ Al la h

Allahümme yâ Hayy yâ Kayyûm yâ bedîa's-semâvâtî ve'l-ard
Yâ Mâlike'l-mülki yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâm
Allahümme yâ müfettiha'l-ebvâb ve yâ müsebbibe'l-esbâb
Yâ Kâdiye'l-hâcât iftah lenâ hayra'l-bâb Yâ Allah

³³⁵ Aydın, "Mardin'de Dinî Mûsikî (Hâfız Mehmet Ali Demir Örneği)", 89.

20. Sabâ Temcîd (Yâ Muhavvile'l-Hâl)³³⁶

Sabâ Temcîd

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Kahramanmaraş

Kaynak Kişi: Bilinmiyor
Notaya Alan: Gökhan Soygün
Nota Yazımı: Gökhan Aydın

Yâ mu hav vi lel hâ l hav vil hâ le
nâ ilâ ah se ni l hâ li ya Al lah
Yâ mu kab bi lel ku lû bi vel eb
sâ r Seb bit ku lû be nâ yâ men ye râ mâ fîs
su dûr Ye sir le nâ hay ral u mû ri ya Al lah

Yâ muhavvile'l-hâl, havil halenâ ilâ ahseni'l-hâli yâ Allah,
Yâ mukabbile'l-kulûbi ve'l-epsâr,
Sebbit kulûbenâ yâ men yerâ mâ fî's-sudûr,
Yessirlenâ hayra'l-umûri yâ Allah.

³³⁶ Aydın, "Kahramanmaraş'ta Dinî Mûsikî", 28.

21. Hüzam (Basit Sûznâk) Temcîd (Yâ Fettâhu Yâ Alîm)³³⁷

Hüzam (Basit Suzinak) Temcîd (1)

Güfte - Beste: Anonim
Yöre: Hatay

Notaya Alan: Resül Bağ

Yâ Fet ta hû Yâ Alî m Yâ Rez zâ ku

Yâ Ke rî m

Yâ Hay yu Yâ Kay yum Yâ Be di as se ma va ti vel ar zi

Yâ zel ce la li

vel ke ma li vel ik ram Al la hum me

Yâ Mu kal li bel Ku lû bu

vel eb sar Seb bit Ku lu be ne Alâ dî ni ke ve ta ati ke

³³⁷ Öztürk, "Hatay'da Dinî Mûsikî", 96.

(2)

8 Yâ Al la hu Ya Gaf fâr

9 Al la hüm me Ya Mu hav vilel Hav li vel H va l Hav vil Ha le ne

10 ve ha lel müs li mi ne ile ah se nil ha l Al la hüm me Yâ Mâ li kel

11 mül kü vel Ma lik nec ci ne ve A fi nâ an iz zul mü vel me ha lik

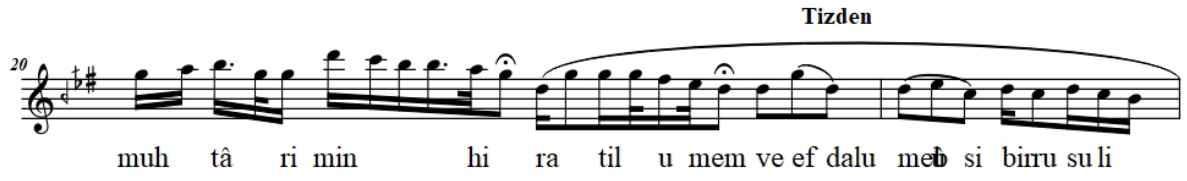
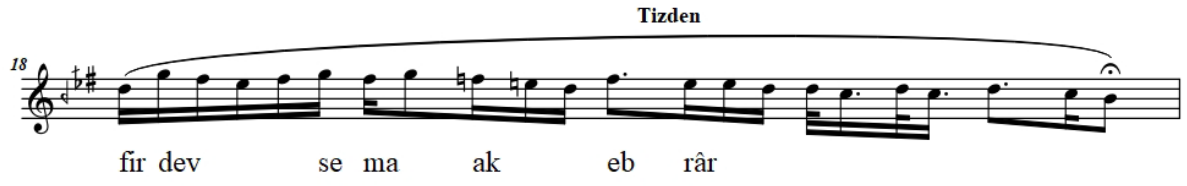
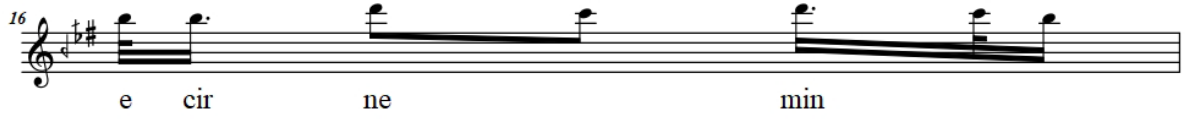
12 En tel ebe diy yül Bâ ki ve kül li şey in Hâ lik

13 Yâ Ka di yel Hâ cet ve Yâ mu cî vet de a vat Yâ Mu hi tan

14 bil le ya li vel ey yâm Yâ azi zü Yâ Gaf fâr Ya va hi du Ya Kah

15 har Yâ Ha li kal ley lü venne hâr

(3)

(4)

25 alâ men ka le Ya Rab bi Üm meti

26 e cir hum mi nen nâ r

Not: Genelde hüzzam seyir etmektedir. Fakat karara giderken rast perdesi yerine gerdaniye kullanılmıştır. Oysaki basit suzinağın kararı rast perdesidir. Oktavında karar vermiştir.

Ya Fettahu Yâ Alîm Yâ Rezzâku Yâ Kerîm
Yâ Hayyu Yâ Kayyûm Yâ Bedîa's-semavâtî ve'l-arz
Yâ ze'l-celâlîve'l-kemâlî ve'l-ikrâm
Allâhümme ya mukallibe'l-kulûbu ve'l-ebsâr
Sebbit kulubene alâ dînike ve tâatike yâ Allahu yâ Gaffâr
Allahümme yâ muhavvile'l-havli ve'l-hâl
Havvi'l-halene ve hale'l-müslimine ile ahseni'l-hal
Allahümme yâ mâlike'l-mülkü ve'l-memalik
Neccine ve âfinâ an izzu'l-muvel mehalik
Ente'l-ebdiyyü'l-bâki ve külli şey'in hâlik
Yâ kadiye'l-hâcet ve yâ mucîbe't-deâvat
Yâ muhîtan bi'l-leyâlî ve'l-eyyâm yâ azîzü yâ Gaffâr
Yâ Vâhidü yâ Kâhhâr Yâ Hâlika'l-leylü ve'n-nehâr
Ecirne min azebi'l-kabri ve mine'n-nâr
Ve edhilne'l-cennete'l-firdevse maa'l-ebrar
Selemun alâ ale'l muhtâri min hîrati'l-umem
Ve efdalu mebûsi bi'r-rusuli kad hitam
Selemun memduhun ve'n-nunin ve'l kalem
Selemun alâ yâ cedde'l-haseneyn
Selemun alâ yâ imâme'l-enbiyâ
Selemun alâ alâ men kâle yâ Rabbi ümmeti ecirhum mine'n-nâr

22. Hüseyinî Temcîd İlâhisi (Giderler Gazaya Çalarlar Satır)³³⁸

Hüseyinî İlâhi (Temcîd)

Güfte: Eşrefoğlu Rumi - Beste: Anonim
Yöre: Sakarya/ Taraklı

Kaynak Kişi: Hafız Saim Özel
Derleyen: Ferdi Koç

Gi der ler Ga za ya Ça lar lar Sa zı Mev lâm

Kı rar lar Küf fâ rı Ya par lar ha

sır ya Hû Bağ dat lar tür be si

yem ye şil ya tır Mev lâm Ab dül ka

dir Sul tan der ler Şey hi me

Hû

Giderler gazaya çalarlar satır
Daima yaparlar hoş gönül hatır
Bağdat'ta türbesi nûr olmuş yatır
Abdülkadir sultan derler şeyhime

Benim Şeyhim seni Hakk'a yetürür
Nice müşkülli andı bitürür
Muhammed'in sancağına götürür
Abdülkadir sultan derler Şeyhime

Aşığın yüreği yanar tutuşur
Çiğlerin var ise onda pişirir
Her kanda çağırırsan gelip yetişir
Abdülkadir sultan derler Şeyhime

Daim Allah ile şeyhimin işi
Dost deyince akar güzümün yaşı
Eşrefoğlu Rûmî anın dervişi
Abdülkadir Rûmî derler Şeyhime

³³⁸ Demirci, "Sakarya'da Türk Din Mûsikîsi Geleneği", 41.

23. Hüzam Temcîd İlâhisi (Kerbela Bir Dağ İçinde)³³⁹

Hüzâm İlâhi (Temcîd)

(Kerbela Bir Dağ İçinde)

Güfte - Beste: Anonim

Notaya Alan: Ömer Demirci

Ker be la bir dağ i çin de ah be nim Ha sa nim vah

be nim hû sey nim

Me ke de doğ du ed ra fî kıl dı şa hin as la nim A li

³³⁹ Demirci, 46.

24. Hüseyinî Temcîd İlâhisi (Arayı Arayı)³⁴⁰

Hüseyinî İlâhi (Temcîd)

(Arayı Arayı)

Güfte: Yunus Emre - Beste: Anonim
Yöre: Kilis

Derleyen: Yunus Aslan

♩ = 96

A ra yı a ra yı bul sam i zi ni zi ni

İ zi nin to zu na sür sem yü zi mü

zü mü

Arayı arayı bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü

Hak nasip eylese görsem yüzünü
Ya Muhammed canım arzular seni
Hak Muhammed canım arzular seni

Ali ile Hasan, Hüseyin anda
Sevdası gönlümde, muhabbet canda

Bir mübarek sefer olsa da gitsem
Kâbe yollarında kumlara batsam

³⁴⁰ Aslan, "Kilis'te Dinî Mûsikî", 43.

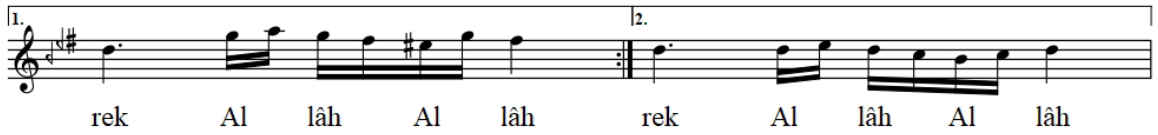
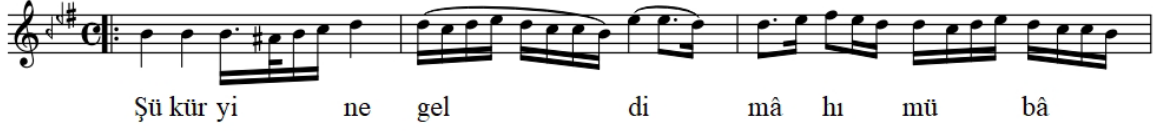
24. Segâh Temcîd İlâhisi (Şükür Yine Geldi)³⁴¹

Segâh Temcîd İlâhisi

(Şükür Yine Geldi)

Güfte: Anonim - Beste: Mehmet Kemiksiz

♩ = 112

tân

³⁴¹ Kemiksiz, "Mehmet Kemiksiz".

Şükür yine geldi mahi mübârek
Kamu dostlarına olsun tebârek
Bu aya erdirdi Hakkı tebârek
Merhabâ merhabâ ya şah Ramazân
Merhabâ merhabâ ya şehre sultân

Sende vardır nurlu Kadir gecesi
Gündüze benziyor anın gecesi
Bu aya ermedi gitti nicesi
Merhabâ merhabâ ya şah Ramazân
Merhabâ merhabâ ya şehre sultân

ETİK KURUL BELGELERİ

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : 85434274-050.04.04 / 693969
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

20.10.2022

Sayın Samet TENGİZ

İlgi: 04/10/2022 tarihli başvurunuz.

“Türk Din Musikisinde Temcid ve Münacat Geleneği” başlıklı araştırma projeniz ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Alt Etik Kurulunun 10/10/2022 tarihli toplantısında alınan 17/220 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.
Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ**

Karar Tarihi : 10/10/2022

Toplantı Sayısı : 17

Karar Sayısı : 220

220-Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı doktora öğrencisi Samet TENGİZ'in "Türk Din Musikisinde Temcid ve Münacat Geleneği" başlıklı tezi ile ilgili 04.10.2022 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelendi.

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı doktora öğrencisi Samet TENGİZ'in "Türk Din Musikisinde Temcid ve Münacat Geleneği" başlıklı tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ÖZET

Bu çalışmada Türk Din Mûsikîsi geleneği içerisinde temcîd; tarihsel ve kavramsal açı ile uygulama boyutu bakımından ele alınmıştır. Temcîdin, kelime ve terim anlamları, tarihsel gelişimi ve Türk Din Mûsikîsi'ndeki yeri değerlendirilmiştir. Ayrıca bu geleneğin Anadolu coğrafyasında devam eden uygulamalarına dair incelemeler yapılmıştır.

Temcîdin tarihi ve günümüzdeki yerini anlamak için çeşitli kaynaklar taranmış, konuya dair tarihi belgelere, tefsir ve hadis kaynaklarına ulaşılmıştır. Ayrıca, Anadolu'da, yakın tarihteki ve günümüzdeki icraların kayıt altına alınması ve notaya aktarılması sayesinde sözlü gelenek yoluyla gelen bu mûsikî türünün unutulmasının önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Araştırma boyunca daha önce görev yapmış ve hali hazırda görev yapan din görevlileri, üniversite öğretim elemanları ve bu görevlerde bulunmayıp dinî mûsikî alanına ilgi duyan kişiler ile görüşmeler yapılarak güncel uygulamalar değerlendirilmiştir.

Temcîd, sözlükte “yüceltmek, senâ etmek” anlamlarına gelirken, dinî mûsikî terimi olarak, sabah vakitlerinde minârelerden okunan, Allah'ın büyüklük ve kudretini ifade eden eserleri kapsamaktadır. Çalışmada, temcîdlere dair daha önce yapılan bütün tanımlar incelenmekle beraber günümüzde uygulanan icralar da göz önünde bulundurularak bu türe dair yeni bir tanım önerisi sunulmuştur.

Temcîd geleneği, Hz. Peygamber Dönemi'nde Bilâl-i Habeşî tarafından ezân formunda icra edilerek uygulamaya temel teşkil etmiş; tarihsel süreç içerisinde farklı biçimlerde icra edilerek günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Kaynaklarda, Emevî, Abbâsî ve Osmanlı dönemleri'nde temcîd türünün uygulandığına dair bilgilere ulaşılmıştır. Tespit edilemeyen diğer dönemlerde bu icranın kesinlikle olmadığı sonucu ortaya çıkmamaktadır. Zira önceki ve sonraki dönemlerde olan bu uygulamanın devam etmiş olma ihtimali daha yüksektir. Özellikle Osmanlı döneminde bu gelenek, dinî ve

sosyal hayatın önemli bir parçası haline gelmiş, özellikle Ramazan ayında şehir ve kasabalarda yaygın bir biçimde icra edilmiştir.

Bu çalışma ile Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bu geleneğin halen yaşatıldığı ortaya konulmuştur. Anadolu'nun birçok yöresinde farklı makamlarda icra edilen temcîd kayıt altına alınmış ve notaya aktarılmıştır.

Temcîd geleneğinin dinî mûsikîde ne denli köklü bir yere sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca icra edilen eserlerin unutulmaması ve gelecek nesillere aktarılması için bu konuda yapılacak akademik çalışmaların önemine dikkat çekilmiştir. Bu çalışma ile, temcîdin tarihsel, kavramsal ve uygulama boyutları bir araya getirilerek, Türk Din Mûsikîsi icracıları ve araştırmacıları için değerli bir kaynak oluşturması hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Din Musikisi, Cami Musikisi, İslam Tarihi, Temcid, Ramazan.

ABSTRACT

In this study, the tradition of *temcîd* within the framework of Turkish Religious Music has been examined in terms of its historical, conceptual, and performative aspects. The definitions, historical development, and the place of *temcîd* in Turkish Religious Music are evaluated. Furthermore, the current practices of this tradition in various parts of Anatolia have been explored.

To better understand the historical background and contemporary presence of *temcîd*, a wide range of sources have been consulted, including historical documents as well as tafsir (Qur'anic exegesis) and hadith literature. Additionally, efforts have been made to prevent the loss of this orally transmitted musical form by recording and transcribing recent and contemporary performances in Anatolia. Interviews were conducted with former and current religious officials, university faculty members, and individuals interested in religious music to evaluate current practices.

Linguistically, *temcîd* means “to glorify, to praise”; in the context of religious music, it refers to musical compositions performed from minarets at dawn to proclaim the greatness and majesty of God. The study reviews previous definitions of *temcîd* and, taking contemporary performances into account, proposes a revised and comprehensive definition.

The tradition of *temcîd* is believed to have originated during the time of the Prophet Muhammad, initially performed in the form of the *adhân* (call to prayer) by Bilāl al-Ḥabashī. Throughout history, it has continued in various forms and has survived to the present day. Historical records confirm that the *temcîd* was practiced during the Umayyad, Abbasid, and Ottoman periods. The absence of data from other periods does not necessarily imply that the tradition ceased; rather, its continuity seems more plausible given its documented presence before and after those times. In the Ottoman era, *temcîd*

became a vital part of religious and social life and was especially widespread during the month of Ramadan.

This study reveals that the *temcîd* tradition is still kept alive in various regions of Anatolia. Performances in different modes (*makams*) have been documented and transcribed into notation. The findings affirm the deeply rooted presence of *temcîd* in religious music. Moreover, the study emphasizes the importance of academic efforts to preserve these works and transmit them to future generations. By integrating the historical, conceptual, and practical dimensions of *temcîd*, this research aims to serve as a valuable reference for performers and scholars of Turkish Religious Music.

Keywords: Turkish Religious Music, Mosque Music, Islamic History, Temcid, Ramadan.